

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Katedra nederlandistiky

Studijní rok 2010

**Taal en thematiek van de allochtone
literatuur in Nederland**

SCHRIJVEN OP HET KRUISPUNT VAN TWEE CULTUREN

*Diplomová práce navazujícího magisterského studia nizozemské filologie
se zaměřením na odborný jazyk*

Vedoucí práce: drs. Bas Hamers

Bc. Petra Kunčarová

Olomouc 2010

Inleiding

Deze scriptie stelt zich als doel aan de hand van zeven boeken van verschillende zgn. allochtone auteurs te laten zien dat ongeacht het feit dat het zou kunnen lijken dat ze autonoom geschreven waren, er een aantal gemeenschappelijke kenmerken en elementen die ze verbinden bestaat. Het gaat namelijk om auteurs die als tweede- of zelfs in sommige gevallen derdegeneratieallochtonen in Nederland geboren zijn, oorspronkelijk vanuit de voormalige Nederlandse kolonieën vandaan komen of naar Nederland gevlucht zijn vanwege de ongunstige politieke situatie in hun geboorteland.

De belangstelling voor dit onderwerp is gegroeid uit mijn nieuwsgierigheid naar verschillen die er binnen Nederland bestaan, voornamelijk op het gebied van de samenleving van verschillende etnische minderheden en Nederlandse - zgn. autochtone - bevolking. Nederland wordt geprezen om zijn opvatting van vrijheid en staat al lang bekend om de vrijheid; vrijheid van meningsuiting, vrijheid van religie en opinie. Eeuwen lang diende Nederland als asiel voor verscheidene vluchtelingen en onderdrukte groepen mensen. De Nederlandse maatschappij wordt beschouwd als multicultureel, met alle positieve en negatieve gevolgen daarvan. In de laatste decennia is het straatbeeld veranderd, het multiculturele stadsgezicht als ook de gastronomie zij getuigen ervan.

Ik zou graag de meest problematische kenmerken van deze multiculturele samenleving zoals die in de literatuur voorkomen in kaart brengen. In dit verband ben ik geïnteresseerd in de vraag of, en zo ja, tot op welke hoogte de gekozen boeken de alledaagse realiteit zouden weerspiegelen. De gevoelens van de nieuwkomers, de allochtonen en illegale werkers en verhoudingen tussen hen en de Nederlanders zijn er allemaal in terug te vinden. De situaties zijn beschreven en gezien door de ogen van de leden van de minderheidsgroepen. De literatuur vormt in deze zin een getuige van een periode en dient als een spreker van de gedachten van mensen die vaak ook zelf vreemden in een vreemd land voelen.

De Studiereis waaraan ik twee jaar geleden deelgenomen heb heeft ook als een soort inspiratie bron voor me gediend. Dit bijzondere evenement werd georganiseerd dankzij de steun van de Nederlandse Taalunie met als thema de multiculturele Lage Landen. De deelnemers hebben een unieke kans gekregen Nederland en België anders te zien en plaatsen waar uitsluiten minderheden wonen

te bezoeken. Af en toe kreeg ik de indruk dat de integratie als zo danig niet gelukt is. Aparte groepen leven naast elkaar heen in plaats van *met* elkaar. Een aantal pogingen werd gedaan om minderheden te integreren. Deze scriptie behandelt de thema's die opgenomen in boeken zijn, integratie speelt daar ook rol in.

Mijn hypothese is dat er veel gemeenschappelijke kenmerken terug te vinden zouden moeten zijn. Hoewel de auteurs en hun personages oorspronkelijk uit verschillende landen komen hebben ze vergelijkbare ervaringen met Nederlanders, hun gewoontes, instellingen en natuurlijk met de taal. Tot mijn spijt heb ik niet meer boeken kunnen vinden, de golf van allochtone schrijvers is een beetje aan het verminderen tegenwoordig. Niettemin, vind ik dit onderwerp bijzonder interessant en het aantal gekozen boeken adequaat voor de omvang van de masterscriptie.

De romans, verhalen en columns geschreven door mensen van verschillende culturele achtergronden geven de lezers de kans om de wereld – in ons geval Nederland – door de ogen van vertegenwoordigers van een andere cultuur te zien. Gebruiken en rituelen die doodgewoon voor Nederlanders zijn, zijn verrassend en schokkend voor anderen. De personages van de boeken die ik als materiaal voor mijn analyse in deze scriptie gekozen heb, beleven elke dag nieuwe onverwachte situaties. Vooral in boeken van jonge schrijvers komen we personages tegen die zich min of meer verdwaald voelen, velen verzetten zich tegen de maatschappij en bevinden zich in de positie van rebel zonder reden.

Taal komt in deze scriptie ook in aanmerking. Alle boeken die ik als bron gebruikt heb, zijn uitsluitend in het Nederlands geschreven. De bedoeling was geen vertalingen te behandelen. Het uitgangspunt is dan dat, ongeacht de culturele achtergrond van de boeken en hun auteurs, het taalgebruik zou kunnen laten zien dat er toch sprake van afwijkend woordgebruik is.

Al voor ik met het lezen begonnen ben, was ik ervan overtuigd dat ik woorden tegen zou komen die overgenomen zijn van de moedertalen van de auteurs. Het invoegen van zulke woorden heeft meerdere redenen. Verder ga ik dit onderwerp behandelen in hoofdstuk 5.

Naast het beschrijven van kenmerken die de boeken van zgn. allochtone schrijvers gemeenschappelijk hebben, zal de scriptie ook in het kort de redenen waarom de buitenlanders naar Nederland zijn gekomen samenvatten. Het eerste hoofdstuk stelt zich als doel de geschiedenis van de komst van bepaalde etnische groepen

naar Nederland in kaart te brengen. Aan de hand van de informatie verkregen vooral in de documenten vrij te downloaden zijn op de webpagina's van Het Centraal Bureau voor de Statistiek en bepaalde ministeries wil ik graag behandelen wat voor redenen duizenden mensen naar Nederland hebben gebracht.

Het tweede hoofdstuk is gewijd aan de bespreking van allochtone schrijvers in het algemeen, uitgeverijen die zich bezig houden met het uitgeven van boeken van deze auteurs en prijzen die aan succesvolle schrijvers toegekend werden.

Vervolgens beschrijf ik in het derde hoofdstuk de redenen waarom ik de boeken in kwestie gekozen heb en ook in het kort wil ik de achtergrond van de auteurs en de inhoud van de boeken bespreken. Het vierde hoofdstuk behandelt de thema's die in de werken van de bovengenoemde auteurs vertegenwoordigd zijn. Dat is dan de kern van de scriptie. De verschillende achtergronden van de nieuwkomers hebben impact op hun wereldopvatting. Thema's zoals bijvoorbeeld religie, verhouding tussen man en vrouw, seksualiteit en het zich oriënteren in de Nederlandse maatschappij komen aan bod. In het vijfde hoofdstuk wordt aandacht geschonken aan de taalmiddelen die de afzonderlijke auteurs gebruiken.

1.	Positie van allochtonen in Nederland
1.1	Vertegenwoordiging van bepaalde minderheden hedentendage en in het verleden
1.2.	Immigratiestromen
1.2.1	Arbeidsmigratie
1.2.2	Post-koloniale migratie
1.2.3	Asielmigratie
1.2.4	Problematiek van gastarbeiders en gezinshereniging
2.	Allochtone literatuur in het algemeen
2.1	Ontwikkeling
2.2	Uitgeverijen die zich naar allochtone schrijvers oriënteren
2.3	Prijzen toegekend aan allochtone schrijvers
3.	Gebruikte literatuur
3.1	Lijst van gekozen boeken
3.2	Korte beschrijving van de gekozen auteurs
3.3	Inhoud van de gekozen boeken (in grote lijnen)
4.	Thematiek
4.1	Heimwee naar het vaderland / vaderlandsliefde
4.2	Religie
4.3	Verhouding tussen man en vrouw
4.4	Gebruiken en gewoontes
4.5	Werk
4.6	Taal
4.7	Seksualiteit
4.8	Identiteit
5.	Taal en taalmiddelen
5.1	Language deviation
5.2	Verklarende woordenlijsten
5.3	Leenwoorden
5.4	Taalgebruik van Hafid Bouazza
6.	Conclusie
	Summary
	Shrnutí
	Anotace
	Bibliografie
	Alfabetische lijst met gebruikte afkortingen

1. Positie van allochtonen in Nederland

Aan het begin is het noodzakelijk om de termen die in deze scriptie vaak voorkomen vast te leggen. Ik gebruik het woord *allochtoon* in de zin van de definitie zoals vermeld in het van Dale, Groot woordenboek van de Nederlandse taal. De definitie luidt als volgt:

1 van elders aangevoerd of afkomstig, niet-inheems, vreemd, tgov.: *autochtoon*. 1901-1925 – gevormd van Gr. *allos* (een andere) + *chthōn* (aarde, land)

2 niet-oorspronkelijke bewoner (m.n. gebruikt als aanduiding voor personen met een niet-blanke huidskleur, die zelf- of van wie ouders in het buitenland geboren zijn, bv. buitenlandse werknemers); tgov.: *autochtoon*¹

Er wordt echter onderscheid gemaakt tussen westerse en niet-westerse allochtonen. De auteurs opgenomen in de omvang van deze scriptie behoren tot de groep van niet-westerse allochtonen. Het Centraal Bureau voor de Statistiek stelt de definitie van niet-westerse allochtonen vast, namelijk: “*Allochtoon met als herkomstgroepering een van de landen in Afrika, Latijns-Amerika en Azië (exclusief Indonesië en Japan) of Turkije.*”²

Een andere door mij gebruikte term die nog toelichting vereist is het migratietype. Dat betekent de reden waarom bepaalde personen hebben besloten om te migreren. Dit kan veroorzaakt zijn door het aangaan van een arbeidsbetrekking in het buitenland (arbeidsmigratie), het zich voegen bij eerder gemigreerde gezinsleden (gezinsmigratie), het over de grens gaan studeren (studiemigratie), of het zoeken van een veilig heenkomen omdat men in het land van herkomst wordt vervolgd (asielmigratie)³. Deze migratie types worden verder beschreven in dit hoofdstuk.

Na het uitleggen van de meest belangrijke termen wil ik de diverse immigratiestromen naar Nederland en hun achtergronden beschrijven. Er bestaan meerdere redenen die groepen mensen en individuen naar Nederland hebben geleid, namelijk verscheidene economische ontwikkelingen in het verleden, migratiebeleid van

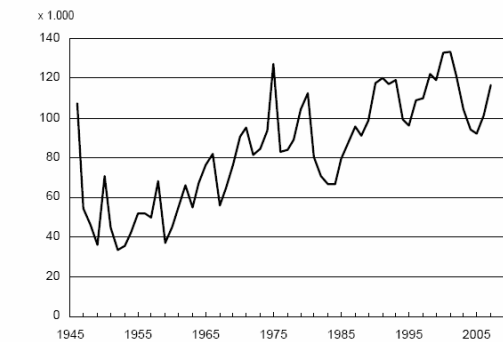
¹ den Bon, Ton; Geeraerts, Dirk: *van Dale. Groot woordenboek van de Nederlandse taal*. Veertiende herziene uitgave. Utrecht/Atwerpen, 2005, p. 175

² Overgenomen van de webpagina's van het Centraal Bureau voor de Statistiek URL: <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/methoden/begrippen/default.htm?ConceptID=1013> (gedownload op 10 januari 2010)

³ *Migratie naar en vanuit Nederland. Een eerste proeve van de Migratiekaart*. Cahier 2009-3; publicatie uitgegeven door het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, Ministerie van Justitie; te downloaden op URL: <http://www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/migratie-en-migratiebeleid-2000-2008.aspx?co=44&cs=6799> (gedownload 12 april 2010), p. 4

Nederland, en andere politieke ontwikkelingen zoals bijvoorbeeld de uitbreiding van de Europese Unie of gewelddadige conflicten die geleid hebben tot aanzienlijke migratiestromen⁴. Naast positieve gevolgen heeft de toenemende migratie ook problemen met zich meegebracht. Nederland is een relatief klein land met een open economie, maar hij was niet voorbereid aan zulke snelle en tot op zekere hoogte onnatuurlijke bevolkingsdynamiek.

De tabel laat zien hoe de migratie naar Nederland na de Tweede Wereld Oorlog zich heeft ontwikkeld. De lijn is conform aan de ontwikkelingen op het economische en politieke vlak destijds. De twee hoogtepunten worden namelijk vertegenwoordigd ten eerste door de onafhankelijkheid van Suriname in 1975 en rond het jaar 2000 de tweede golf van gezinshereniging die zich voordeed vlak vóór het invoeren van nieuwe wetgeving die de regels daarvoor strenger heeft gemaakt. Alletwee de redenen worden verder uitgewerkt in het hoofdstuk 1.2 Immigratiestromen.

Bron: CBS.

Fig. 1: Immigratie naar Nederland 1946 - 2007⁵

Het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer houdt zich onder andere bezig met het bevorderen van integratie en het verhogen van arbeidsdeelname van allochtonen. Het motto van het Ministerie luidt als volgt *“Integratie betekent dat mensen zich verbonden voelen met de Nederlandse maatschappij. Dat ze goed met elkaar samenleven, zonder te kijken naar afkomst en*

⁴ Migratie naar en vanuit Nederland. Een eerste proeve van de Migratiekaart. Cahier 2009-3; publicatie uitgegeven door het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, Ministerie van Justitie; te downloaden op URL: <http://www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/migratie-en-migratiebeleid-2000-2008.aspx?co=44&cs=6799> (gedownload 12 april 2010)

⁵ Migratie naar en vanuit Nederland. Een eerste proeve van de Migratiekaart. Cahier 2009-3; publicatie uitgegeven door het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, Ministerie van Justitie; te downloaden op URL: <http://www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/migratie-en-migratiebeleid-2000-2008.aspx?co=44&cs=6799> (gedownload 12 april 2010)

geloofsovertuiging.”⁶ In 2001 is de Vreemdelingenwet 2000 in werking getreden. Dat betekende totale hervorming van de wet en vereenvoudiging van de procedure om verblijf aan te kunnen vragen en de hele procedureduur is verkort. Tegelijkertijd zijn de regels en toelatingsvoorwaarden strenger geworden met als gevolg minder goedgekeurde aanvragen. De huidige stand van zaken is ook veranderd, de Vreemdelingenwet 2000 is een aantal keer gewijzigd met de laatste hernieuwing in 2009 in verband met het aanpassen van de asielprocedure⁷. Een ingreep tegen het toenemende aantal nieuwkomers van de kant van de staat is ook het invoeren van de verplichte inburgeringsexamens. Veel mensen die in het buitenland zijn geboren en in Nederland willen wonen en werken, moeten inburgeren. Deze examens zijn niet voor iedereen bedoeld, als ze aan de volgende voorwaarden voldoen zijn ze van deze plicht vrijgesteld:

- jonger zijn dan 18 jaar
- ouder zijn dan 65 jaar
- een paspoort van de Europese Unie hebben
- acht jaar of langer in Nederland waren vóór de leeftijd van 16 jaar
- via de Korte Vrijstellingstoets zijn vrijgesteld⁸

Verder in het tweede deel schets ik de immigratiestromen en de achtergronden van hun keuze voor Nederland. Na het in kaart brengen van de aard en omvang van migratie en de huidige vertegenwoordiging van bepaalde minderheden, wil ik kort het fenomeen van gezinshereniging bespreken in het derde deel van dit hoofdstuk.

⁶ Overgenomen van de webpagina's van het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer URL: <http://www.vrom.nl/pagina.html?id=30977> (gedownload op 1 april 2010)

⁷ Volledige tekst te vinden op de webpagina's van de Eerste Kamer der Staten Generaal, URL: http://www.eerstekamer.nl/wetsvoorstel/31994_wijziging_vreemdelingenwet (gedownload op 2 april 2010)

⁸ Overgenomen van de informatie vermeld op de webpagina's van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Dienst Uitvoering Onderwijs URL: http://www.inburgeren.nl/inburgeraar/inburgeren/Wie_moet_inburgeren.asp (gedownload op 12 april 2010)

1.1 Vertegenwoordiging van bepaalde minderheden hedentendage en in het verleden

Dit hoofdstuk beschrijft de omvang en achtergronden van migratie naar Nederland. Hier beschrijf ik welke bevolkingsgroepen in Nederland te vinden zijn en aan de hand van de cijfers en tabellen gepubliceerd in de rapporten van het Centraal Bureau voor de Statistiek laat ik zien hoe de verhouding tussen de desbetreffende groepen in de loop van de tijd veranderd is.

Het Centraal Bureau voor de Statistiek (verder maar het CBS) houdt zich o.a. bezig met de monitoring van integratie en naar aanleiding van het verzoek van de minister van Wonen, Wijken en Integratie is het *Jaarrapport Integratie 2008* tot stand gekomen. Verder maak ik gebruik van een document opgesteld door het Ministerie van Justitie, namelijk de *Migratie naar en vanuit Nederland. Een eerste proeve van de Migratiekaart*. Op dit document wordt hier in dit hoofdstuk sterk geleund. Volgens mij kan de situatie in Nederland beter begrepen worden aan de hand van de statistische gegevens die vaak overeenkomen met wat in de literatuur ook beschreven wordt.

In de jaren zestig waren de migratiecijfers op hun hoogtepunt, in de loop van de tijd is de trend afgenomen. Tussen 1970 en 2007 groeide de bevolking van Nederland met 3.34 miljoen mensen. Dat is onder andere veroorzaakt door het feit dat de vruchtbaarheidscijfers onder allochtonen veel hoger liggen dan in het geval van autochtonen⁹. Het CBS vermeldt dat het aantal eerstegeneratie migranten 9,9% van de totale Nederlandse bevolking bedraagt. De tweede generatie een beetje minder, namelijk 9,7%. In totaal betekent dat 19,6% van de hele bevolking. Doorsnee mensen van verschillende culturele achtergronden, zoals ze ook in sommige bronnen worden genoemd zijn gemiddeld jonger dan de zgn. autochtone bevolking en wonen meestal in het gebied van de grote steden, in Randstad dus. Elders in het land is de vertegenwoordiging eerder marginaal.

De hierbeneden vermelde tabel laat de vertegenwoordiging van bepaalde groepen bevolking in Nederland zien. Opmerkelijk is bijvoorbeeld dat het aantal niet-westerse allochtonen veel meer toegenomen is dan het aantal van westerse allochtonen en autochtonen. Het werd namelijk veroorzaakt door het feit dat de niet-westerse

⁹ *Migratie naar en vanuit Nederland. Een eerste proeve van de Migratiekaart*. Cahier 2009-3; publicatie uitgegeven door het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, Ministerie van Justitie; te downloaden op URL: <http://www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/migratie-en-migratiebeleid-2000-2008.aspx?co=44&cs=6799> (gedownload 12 april 2010), p. 13

allochtonen traditioneel meer kinderen krijgen dan de twee boven genoemde groepen. De tabel laat zien hoeveel mannen en vrouwen in totaal in elke van de groepen vertegenwoordigd zijn. Het heeft niet veel zin om het aantal mannen en vrouwen te onderscheiden.

	Perioden	1996	2000	2004	2008	2010¹⁰
Geslacht	Herkomstgroepering	aantal	aantal	aantal	aantal	aantal
M & V	Autochtoon	12.995.174	13.088.648	13.169.800	13.189.983	13.215.458
M & V	Totaal niet-westerse allochtoon	1.171.113	1.408.767	1.668.297	1.765.730	1.859.315
M & V	Totaal westerse allochtoon	1.327.602	1.366.535	1.419.855	1.449.686	1.502.839
M & V	Afghanistan	4.916	21.468	36.043	37.370	38.653
M & V	Bulgarije	1.494	2.174	3.585	8.835	15.286
M & V	China	23.471	29.759	41.694	47.108	53.735
M & V	Irak	11.278	33.449	42.931	45.459	52.224
M & V	Iran	16.478	22.893	28.438	29.771	31.667
M & V	Marokko	225.088	262.221	306.219	335.127	349.270
M & V	Nederlandse Antillen en Aruba	86.824	107.197	130.722	131.841	138.113
M & V	Polen	25.125	29.180	35.542	58.853	77.478
M & V	Roemenië	4.226	5.451	7.895	11.392	14.367
M & V	Somalië	20.060	28.780	25.001	19.549	26.990
M & V	Suriname	280.615	302.514	325.281	335.799	342.016
M & V	Turkije	271.514	308.890	351.648	372.714	384.164

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen¹

Tabel 1: Overzicht van de bevolking; generatie en herkomstgroepering per 1 januari¹²

Volgens de schattingen zou het aantal niet-westerse allochtonen meer dan 1.850.000 mensen bedragen. Dat is heel veel en deze groep mensen kan niet onopgemerkt blijven ook in het kader van de literatuur. Er bevinden zich meer literaire talenten binnen deze groep. En dat is juist waarop ik hier in deze scriptie mijn aandacht wil vestigen.

De arbeidsdeelname van de niet-westerse allochtonen is in de laatste jaren aanzienlijk verbeterd en dat blijkt ook uit de cijfers van het CBS. In 1997 bedroeg de

¹⁰ Voorlopige cijfers

¹¹ Gewijzigd op 16 maart 2010. Verschijningsfrequentie: eenmaal per jaar

¹² Overgenomen van de webpagina's van het Centraal Bureau voor de Statistiek URL:
<http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=37325&D1=0&D2=a&D3=0&D4=0&D5=2-4,11,38,46,95-96,137,152,173,177,194,215,232&D6=0,4,8,12,1&HDR=T,G2,G3,G5&STB=G1,G4&VW=T>
 (gedownload op 22 maart 2010)

werkloosheid onder niet-westerse allochtonen 20 procent tegen 5 procent onder autochtonen, terwijl in 2007 is de percentage gedaald tot 10 tegen 4 procent¹³. Werkloosheid wordt ook vaak in de literatuur benaderd.

De verhouding tussen de allochtonen en autochtonen is sterk veranderd. De Integratienota van het VROM¹⁴ vermeldt dat in 1971 het aantal allochtonen in Nederland 162.320 niet-westerse allochtonen telde. Op 1 januari 2007 is hun aantal ruim vertienvoudigd. Het CBS registreert dan, om precies te zijn 1.738.452 personen van wie ten minste een van de ouders in een niet-westers land is geboren. In het geval van de eerstegeneratie allochtonen ging het overwegend om moslims met een slecht opleidingsniveau, een hoge werkloosheid. Bovendien beheersten ze de Nederlandse taal niet goed en dat was ook een belemmering in de communicatie, integratie en het zoeken van een behoorlijke baan. Tegenwoordig is de tweede- en derdegeneratieallochtonen hoger opgeleid en bekleden verscheidene posities in het bedrijfsleven en in de maatschappij.

Maar in de media worden ook vaak de daden van de delinquente Marokkaanse jongeren besproken en dat maakt het overheersende beeld en vaak het negatieve imago niet beter.

¹³ *Jaarrapport Integratie 2008* – samengesteld door het CBS, te downloaden op:
<http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/37812C9B-39B7-46FC-A893-294F18933E81/0/2008b61pub.pdf>, p. 95
(gedownload op 25 januari 2010)

¹⁴ Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer

1.2 Immigratiestromen

Dit hoofdstuk geeft een feitelijk overzicht van de ontwikkeling en omvang van de migratiestromen naar Nederland. Het karakter en migratiestromen zijn in de loop van de tijd aanzienlijk veranderd. Er zijn verschillende factoren die de omvang en redenen voor migratie naar Nederland terug te vinden.

De hierbeneden vermelde immigratiestromen hebben ingrijpende veranderingen van de inheemse cultuur met zich meegebracht. Aan het begin keken vele autochtone bewoners met belangstelling naar de nieuwkomers en beschouwde de binnenkomende mensen als een verrijking van de samenleving en de cultuur. Later ontstond er ook afkeer voor alles nieuw en exotisch en de tegenstanders van multiculturele samenleving hebben ook het woord gekregen. Namen zoals Pim Fortuyn en Geert Wilders zijn zowel in Nederland als ook in het buitenland overal bekend. Allebei zijn bekend om de heftige kritiek op de instroom van migranten. Hun toespraken betreffend de dreigende islamisering van Nederland en het beledigen van de islam en moslims komen vaak voor. Pim Fortuyn beweerde onder andere ze dat de grenzen gesloten moeten worden. De webpagina URL: <http://www.watwilwilders.nl> heeft verscheidene uitspraken van Geert Wilders uit de krant interviews uitgehaald en op rij gezet. Bijvoorbeeld wordt hij geciteerd als volgt: "De elite noemt deze Marokkanen, die hier de boel verzieken, heel romantisch 'nieuwe Nederlanders'. Ik noem ze liever 'kolonisten'. Moslim-kolonisten. Want ze zijn niet gekomen om te integreren, maar om de boel hier over te nemen, om ons te onderwerpen." Deze toespraak hield hij tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen in de Tweede Kamer.¹⁵

De volgende tabel laat de ontwikkeling zien dat de immigratie van de niet-westerse allochtonen in de laatste jaren aanzienlijk is gedaald. De migratie van westerse allochtonen is daarentegen opgelopen.

¹⁵ Overgenomen van de webpagina URL: <http://www.watwilwilders.nl/Wildersmaaktbang.html> (gedownload op 20 april 2010)

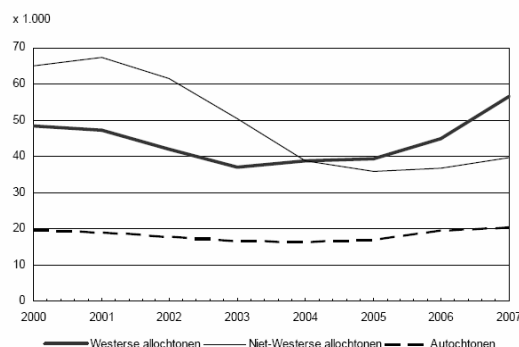

Fig. 2: Immigratie naar etnische herkomst, 2000-2007¹⁶

De immigratietrends zijn dus tegenwoordig aan het veranderen. Dat wordt ook bepaald door het aanbod van werk en behoefte aan hoog opgeleide specialisten.

1.2.1 Arbeidsmigratie

De eerste migratiegolf hangt nauw samen met de krapte op de arbeidsmarkt die zich als gevolg van de naoorlogse bloei voordeed. De destijds situatie heeft onder andere geleid tot de beslissing van de regering zgn. gastarbeiders uit te nodigen om in Nederland te komen werken in de jaren zestig. Het ging namelijk om de laagopgeleide arbeidsmigratie uit Zuid-Europa, Turkije en Marokko.

Nadat de mensen van islamistische landen naar Nederland zijn gekomen, werden ze geconfronteerd met tegenstrijdige verwachtingen. Enerzijds de verwachting dat zij de tradities en de godsdienst van hun afkomst zullen houden, anderzijds die van integratie of assimilatie. Naar aanleiding van deze uitnodiging zijn er duizenden mensen naar Nederland gekomen om te werken en de tekorten aan de onderzijde van de arbeidsmarkt te vullen. In de tweede helft van de jaren zestig kwamen migranten voornamelijk uit Marokko en Turkije. Het huidige aantal Marokkanen dat meer dan 315.000 bedraagt is juist het gevolg van het beleid en immigratie van de gastarbeiders in de jaren zestig en zeventig¹⁷. In meeste gevallen ging het om laag opgeleide arbeiders in de industrie. Tot

¹⁶ *Migratie naar en vanuit Nederland. Een eerste proeve van de Migratiekaart*. Cahier 2009-3; publicatie uitgegeven door het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, Ministerie van Justitie; te downloaden op URL: <http://www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/migratie-en-migratiebeleid-2000-2008.aspx?co=44&cs=6799> (gedownload 12 april 2010), p. 20

¹⁷ Van Praag Carlo: *Marokkanen in Nederland: Een profiel*. Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut. Rapport no.67, Rotterdam, 2006. Te downloaden op URL: <http://www.nidi.knaw.nl/en/output/reports/nidi-report-67.pdf/nidi-report-67.pdf>, p.3

nu toe blijven vooral de media herhalen dat het om de minst geïntegreerde groep gaat, maar aan het begin trachtte de regering deze groep juist helemaal niet te integreren. De gastarbeiders werden beschouwd als een tijdelijke oplossing voor het plotseling ontstane probleem met de arbeidskrachten. Uiteindelijk was het niet het geval en deze mensen die zouden moeten terug naar hun land van afkomst komen zijn in Nederland gebleven. In dit geval is er geen sprake van de mislukte integratie, omdat in die tijd er helemaal geen pogingen om te integreren waren ondernomen. De integratie werd ontmoedigd. Er werd verwacht dat ze gaan terugkeren naar het land van hun afkomst.

Na de oliecrisis in 1972/1973 was de zgn. arbeidsmigratie niet meer van groot belang zoals eerder in de periode vóór deze crisis. De West-Europese landen hebben daartoe snel gereageerd en hebben een restrictief beleid in verband met arbeidsmigratie afgekondigd. Nederland vormde in dit opzicht een uitzondering en was laat met het invoeren van arbeidsmigratie beperkende maatregelen die pas in 1975 in werking traden. Tot die tijd heeft nog een groot aantal illegalen een legale status toegekend gekregen¹⁸.

De immigratie uit Marokko en Turkije bleef echter aanhouden, veroorzaakt door het fenomeen van de gezinshereniging in de jaren zeventig en gezinsvorming in de jaren tachtig¹⁹. Gezinshereniging betekent dat mensen naar het land in kwestie – in dit geval Nederland - zijn gekomen om te wonen en zich te voegen bij de eerder gekomen familieleden, die er al lang gevestigd zijn. Dit thema wordt verder behandeld in hoofdstuk 1.2.4.

Vandaag de dag behoren tot de arbeidsmigranten hoger opgeleide mensen die oorspronkelijk vanuit Groot Brittannië (2,5 duizend), Duitsland (1,5 duizend) en België (750) kwamen en die meestal tot het middelbaar en hoger personeel behoren en vooral zoals technici, IT-ers en managers.²⁰

¹⁸ *Migratie naar en vanuit Nederland. Een eerte proeve van de Migratiekaart*. Cahier 2009-3; publicatie uitgegeven door het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, Ministerie van Justitie; te downloaden op URL: <http://www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/migratie-en-migratiebeleid-2000-2008.aspx?co=44&cs=6799> (gedownload 12 april 2010), p. 7

¹⁹ Overgenomen van het document Bestemming Europa. Immigratie en Integratie in de Europese Unie. Europese verkenning. p.28; dit document in te downloaden op de webpagina's van het Centraal Plan Bureau URL: http://www.cpb.nl/nl/pub/cpbreeksen/bijzonder/54/pdf/europese_verkenning_nl.pdf (gedownload op 14 februari 2010)

²⁰ Het Centraal Bureau voor de Statistiek: *De nieuwe gastarbeider. Hoogopgeleide gastarbeider uit de westerse landen*. Dit document is te downloaden op URL: <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/537659D0-02B3-46B2-AC9F-52F9A89286B5/0/index1094.pdf> (gedownload op 19 januari 2010)

1.2.2 Post-koloniale migratie

Na de afbrokkeling van de voormalige koloniale rijkdom is er verder niet meer gebleven, behalve de tot op heden behouden verbondenheid met zes kleine eilanden in de Caraïbische zee, namelijk Aruba, Bonaire, Curaçao, Saba, Sint Eustatius en Sint Maarten en tot 1975 ook Suriname²¹. Zgn. repatriëring heeft als gevolg gehad dat duizenden mensen uit de niet meer bestaande koloniën naar Nederland zijn gekomen.

In het kader van het immigratiebeleid van Nederland zijn van 250 000 tot 350 000 staatsburgers in Nederland opgevangen en gehuisvest. Deze mensen zijn tussen 1945-1968 het regime in het plotseling onafhankelijke Indonesië ontvlucht. Deze stap had als gevolg de verbetering van het imago van Nederland in de wereld. Tegenwoordig wordt deze groep van de bevolking geprezen om de wijze waarop ze snel geassimileerd zijn, dit in tegenstelling tot andere groepen die ermee blijven kampen²². Het verwerken van het koloniale verleden is in Nederland tot nu toe zowel in de literatuur als ook in het maatschappelijk debat behandeld. Dit pijnlijke stuk geschiedenis blijft leven onder de Nederlanders tot nu toe. Het is niet de bedoeling om de kolonisatie en het post-kolonialisme hier in detail te bespreken, niettemin, is het nodig om op te merken dat de onafhankelijkheid van Suriname in de periode van 1974 tot 1980 de immigratie naar Nederland ook sterk heeft beïnvloed en maakt een belangrijk deel uit van de zgn. post-koloniale migratie. Na het verkrijgen van de onafhankelijkheid hebben veel Surinamers besloten naar Nederland te verhuizen in plaats van in het nieuwe land te blijven wonen. Het verdrag gesloten tussen Nederland en Suriname, de “toescheidingsovereenkomst inzake nationaliteiten tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Republiek Suriname” maakte dat mogelijk. Volgens dit verdrag was in 1980 de periode van vijf jaar waarin de Surinamers konden besluiten of ze in Nederland of in Suriname willen wonen, verstreken. Ze konden vrijwillig hun nationaliteit voor de Nederlandse verruilen. De economische situatie destijds was veel gunstiger in Nederland en dat heeft duizenden mensen naar Nederland gebracht²³.

²¹ Gera, Judit en Sneller A. Agnes: *Inleiding literatuurgeschiedenis voor de internationale neerlandistiek*. Uitgeverij Verloren, Hilversum, 2010, p. 149

²² Schuster, John: *Poortwachters over immigranten; Het debat over immigratie in de naoorlogse Groot-Britannië en Nederland*, Amsterdam, Spinhuis, 1999, p. 81

²³ *Migratie naar en vanuit Nederland. Een eerste proeve van de Migratiekaart*. Cahier 2009-3; publicatie uitgegeven door het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, Ministerie van Justitie; te downloaden op URL: <http://www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/migratie-en-migratiebeleid-2000-2008.aspx?co=44&cs=6799> (gedownload 12 april 2010), p. 9

Een andere groep mensen die in de jaren zestig naar Nederland zijn gekomen, zijn Molukse ex-militairen, die niet deel uit wilden maken van het Indonesische leger, maar aan de kant van de Nederlanders stonden. In ruil voor hun diensten hebben ze de kans gekregen om naar Nederland te komen en zich daar te vestigen en in totaal maakten daar ongeveer 12.000 personen gebruik van.²⁴ Deze groep heeft problemen gehad met hun nieuwe identiteit en thuisland maar dat is een ander verhaal, maar het is niet de bedoeling van deze scriptie daarop in te gaan.

1.2.3 Asielmigratie

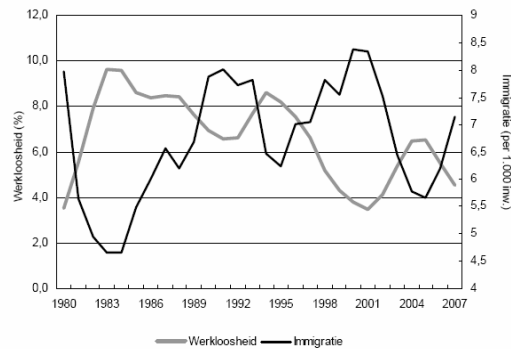
In de jaren tachtig heeft Nederland een instroom van migranten in verband met de zgn. post-industriële migratiegolf meegemaakt. De samenstelling van de nieuwkomers was meestal als volgt: voornamelijk asielzoekers, in kleinere mate hoger opgeleide arbeidsmigranten en illegalen²⁵. In deze scriptie is er een vertegenwoordiger van deze groep migranten, namelijk Kader Abdolah uit Iran.

De politieke onrust en de val van het communisme heeft ook veel migranten naar Nederland gebracht. Dit valt echter niet in de scope van deze scriptie dus zal ik daar niet verder op ingaan. Het aantal asielzoekers uit de gebieden getroffen door verscheidene onrusten, burgeroorlogen en vervolging van mensen is eerder marginaal in tegenstelling tot de duizenden voormalige gastarbeiders en bewoners van de koloniën. Ik wil me hier voornamelijk bezighouden met de drie al genoemde migratie stromen en asielmigratie valt daar ook onder.

In de tijd van economische recessie is de interesse kleiner dan in de tijd van bloei. De volgende tabel laat zien hoe het aantal migranten en de werkloosheid samenhangen.

²⁴ *Migratie naar en vanuit Nederland. Een eerste proeve van de Migratiekaart.* Cahier 2009-3; publicatie uitgegeven door het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, Ministerie van Justitie; te downloaden op URL: <http://www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/migratie-en-migratiebeleid-2000-2008.aspx?co=44&cs=6799> (gedownload 12 april 2010), p.14

²⁵ *Migratie naar en vanuit Nederland. Een eerste proeve van de Migratiekaart.* Cahier 2009-3; publicatie uitgegeven door het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, Ministerie van Justitie; te downloaden op URL: <http://www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/migratie-en-migratiebeleid-2000-2008.aspx?co=44&cs=6799> (gedownload 12 april 2010), p. 7

Bron: CBS Statline

Fig.3: Samenhang tussen immigratie en werkloosheid, 1980-2007²⁶

1.2.4 Problematiek van gastarbeiders en gezinshereniging

De afname die men verwachtte na het afschaffen van de overeenkomsten met landen als bijvoorbeeld Marokko en Turkije inzake de werving van de arbeidskracht heeft niet plaatsgevonden. Vanaf 1975 is de arbeidsmigratie niet meer van belang maar in plaats daarvan en in principe als gevolg van dit fenomeen beleefde Nederland iets helemaal nieuws. Dat wil zeggen dat er vanaf 1976 tot een met het eerste decennium van de 21^e eeuw het fenomeen van gezinshereniging het beeld van de migratie ging bepalen. De migratie van Marokkanen en Turken was ook gekenmerkt door het feit dat ze in meeste gevallen in Nederland achtergebleven zijn en na verloop van tijd lieten ze hun gezinnen overkomen.

Gezinshereniging is een proces dat zich voornamelijk in de tweede helft van de jaren 70 voordeed en kan beschreven worden als het naar Nederland halen van de familieleden die achter in Marokko en Turkije gebleven zijn. Dankzij dit proces konden de gezinnen opnieuw compleet zijn nadat de mannen eerder naar Nederland vertrokken om te werken. Het aantal vrouwen die aan de migratie naar Nederland deel hebben genomen is enorm gestegen en dat is ook duidelijk te zien uit de grafiek hierbeneden:

²⁶ Migratie naar en vanuit Nederland. Een eerste proeve van de Migratiekaart. Cahier 2009-3; publicatie uitgegeven door het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, Ministerie van Justitie; te downloaden op URL: <http://www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/migratie-en-migratiebeleid-2000-2008.aspx?co=44&cs=6799> (gedownload 12 april 2010), p. 50

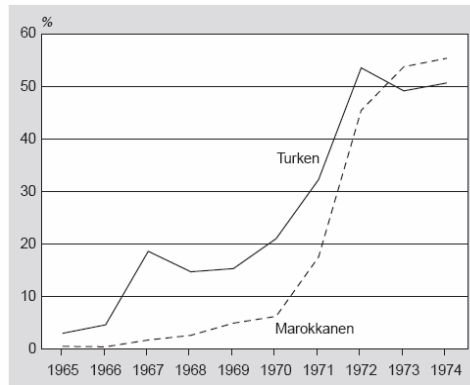

Fig. 4: Aandeel vrouwen in immigratie van Turken en Marokkanen²⁷

Als iemand zijn of haar huwelijkspartner uit het buitenland wil halen wordt dat met de term “gezinsvorming” beschreven. Het verschil tussen de gezinshereniging en de gezinsvorming is dat in het eerste geval de band al vóór de aankomst naar Nederland bestond in tegenstelling tot het tweede geval waarin spreekt men over het maken van een nieuwe band. Het Ministerie van Justitie stelt de eisen daarvoor vast. Dat wil zeggen dat wie een partner uit het buitenland naar Nederland wil halen, moet voortaan aan de algemene eisen voldoen. Hij of zij dient een stabiel en regelmatig inkomen te hebben, waarbij het minimumloon als referentiepunt dient. De minimumleeftijd is voor beide partners 21 jaar. Dit is een gevoelig onderwerp en in verband met de regulatie van migratie wordt het niveau van tijd tot tijd veranderd. Het laatste nieuws betreffende deze zaak zijn inmiddels in maart dit jaar opnieuw verschenen.

Later in de jaren tachtig is deze golf afgezwakt omdat de eerste generatie gastarbeiders hun partner en kinderen al hebben laten overkomen en hun kinderen nog te jong waren om aan de gezinsvorming mee te doen. Niettemin is deze vrije wil van de Nederlandse regering iets bijzonders in vergelijking met het beleid van de buurlanden. In de loop van de tijd is ook Nederland zich ervan bewust geworden dat zowel de gezinshereniging als ook de gezinsvorming gereguleerd moet worden. In reactie op het toenemende aantal nieuwkomers is er een akkoord bereikt. Dat werd gemaakt in de vorm van de Vreemdelingenbesluit 2000, die overigens pas op 1 april 2001 in werking trad. Daarin werd vastgesteld dat het minimuminkomen van het echtpaar ten minste 100% van het minimumloon zou moeten bedragen. Daardoor is het aantal

²⁷ Nicolaas, Haan. Sprangers, Arno. Witvliet, Henrico: *Arbeidsmigranten en hun gezinnen*. Overgenomen van het rapport uitgegeven door het Centraal Bureau voor de Statistiek, te downloaden op URL: <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/B81462F3-8B51-4565-B1A9-E8A87890DCAC/0/2003k2b15p020art.pdf> (gedownload op 29 maart 2010)

gezinsvormingen aanzienlijk gedaald. De laatste wijziging in verband met de gezinsmigratie werd ingevoerd per 1 november 2004. Het ging namelijk om de verhoging van de inkomenseis tot 120% van het minimumloon en de aanvragers moeten minstens 21 jaar oud zijn, dat wil zeggen, 3 jaar ouder dan de voormalige wet dat voorschreef²⁸.

De schrijver Abdelkader Benali bijvoorbeeld noemt zichzelf “een kind van gezinshereniging” omdat hij pas aan het begin van de jaren 80 naar Nederland is gekomen.

²⁸ *Migratie naar en vanuit Nederland. Een eerste proeve van de Migratiekaart*. Cahier 2009-3; publicatie uitgegeven door het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, Ministerie van Justitie; te downloaden op URL: <http://www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/migratie-en-migratiebeleid-2000-2008.aspx?co=44&cs=6799> (gedownload 12 april 2010), p. 10

2. Allochtone literatuur in het algemeen

Wat betekent de term *allochtone literatuur* eigenlijk? Sommige taalkundigen hebben de neiging om deze literaire stroming eerder “multicultureel” of “etnisch” te noemen, anderen spreken over “migrantenliteratuur”. De schrijvers die tot deze groep behoren worden ook vaak “schrijvers met dubbele culturele achtergrond” genoemd. Zelfs de literaire critici zijn niet overeengekomen met betrekking tot de enige algemeen geldende naamgeving voor dit fenomeen. In recensies komt vaak een neutrale term voor, dat betekent dat er simpelweg gebruik wordt gemaakt van woorden als “schrijver” of “dichter”.

Urszula Topolska geeft in haar betoog gepubliceerd in de tijdschrift *Handelingen Colloquium Neerlandicum* heel brede definitie van de allochtone literatuur aan. Ik citeer:

*“literatuur van auteurs met een andere dan Nederlandse culturele achtergrond en met/zonder Nederlandse nationaliteit, in Nederland wonend en publicerend, of literatuur van wel of niet in het Nederland schrijvende auteurs met een culturele achtergrond die van het westerse culturele patroon afwijkt, of literatuur die de problematiek van het leven in twee culturen thematiseert.”*²⁹

Hugo Brems, de auteur van de *Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1945-2005* heeft de term “multiculturele literatuur” gekozen. In dit stuk maak ik uitsluitend gebruik van het woord “allochtoon” en vervolgens “allochtone literatuur”. De wijze waarop ik dat hier gebruik is volgens mij neutraal en heeft geen enkele negatieve connotatie. Onder deze term vallen in de omvang van deze scriptie drie groepen auteurs die verder in details worden beschreven, namelijk tweede- en derdegeneratieallochtonen, politieke vluchtelingen en auteurs oorspronkelijk uit de voormalige Nederlandse kolonieën. Opmerkelijk is niettemin dat er in de laatste jaren veel wordt gesproken over de allochtone literatuur maar als tegenhanger komt de term autochtone literatuur nooit aan bod. Wat is dat het verschil tussen deze twee literaturen? En wat maakt de allochtone literatuur zo bijzonder om zoveel aandacht te verdienen? Deze vragen tracht ik hier te beantwoorden.

²⁹ Topolska, Urszula: *Terminologische uitsluiting? Beschouwing over de terminologische benadering van het werk van Nederlandse schrijvers met een andere culturele achtergrond*. Tijdschrift *Handelingen Colloquium Neerlandicum*, Woubrugge 2004, p. 351

De golf van de auteurs met verschillende culturele achtergrond die in het Nederlands schrijven is zonder twijfel een van de meest spraakmakende ontwikkelingen in de Nederlandse literatuur geworden. Het fenomeen van allochtone schrijvers begon al in de helft van de jaren negentig en kreeg snel een naam. In die tijd begonnen nakomelingen van immigranten, namelijk kinderen van Marokkaanse en Turkse gastarbeiders met het schrijven en publiceren: Mustafa Stitou in 1994, Naima El Bezaz en Hans Sahar in 1995, Abdelkader Benali en Haffid Bouazza in 1996. Maar al eerder zijn er op de Nederlandse boekenmarkt boeken verschenen van auteurs van Surinaamse afkomst, zoals bijvoorbeeld Edgar Cairo, Astrid Roemer, Clark Accoord en veel meer. Ook de tweedegeneratieauteurs van Indische afkomst zoals Marion Bloem of Frans Lopulalan behoren tot deze groep auteurs³⁰. Deze vertegenwoordiging van allochtone auteurs binnen de Nederlandse literaire wereld is in principe een weerspiegeling van de bepaalde immigratiestromen en gebeurtenissen in de geschiedenis zoals eerder beschreven in hoofdstuk 1.2 Immigratiestromen.

Bovendien bestaat er ook een andere groep auteurs, namelijk de politieke vluchtelingen die uit hun geboorteland moesten vluchten vanwege hun houding tegenover het regime. In dit geval ligt de positie van deze auteurs anders. Het gaat meestal om hoogopgeleiden, die pas als volwassenen naar Nederland zijn gekomen en van oorsprong anderstalig zijn. In het kader van deze scriptie gaat het namelijk om Kader Abdolah die in Nederland de vluchtelingsstatus heeft aangevraagd en gekregen. Verder is er ook groep nakomelingen van de bewoners van de voormalige koloniën die met hun literaire ambities in Nederland bekend zijn. Ze behandelen talrijke onderwerpen maar ook het koloniale verleden en de onderdrukking van hun voorouders. Herinnering, nostalgie en traumaverwerking komen in hun boeken aan bod.

Samengevat kunnen de auteurs met een allochtone afkomst in principe in drie groepen verdeeld worden, namelijk ten eerste de tweede- en derdegeneratie allochtonen, voornamelijk van Marokkaanse en Turkse afkomst die of als kind naar Nederland zijn gekomen of er zelfs geboren zijn; ten tweede politieke vluchtelingen en ten derde immigranten uit Indonesië, Suriname en de Antillen³¹. Deze indeling wordt aangegeven in het overzicht van de Nederlandse literatuurgeschiedenis van Hugo Brems en ik wil me daaraan houden.

³⁰ Brems, Hugo: *Altijd weer vogels die nesten beginnen. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1945-2005*. Uitgeverij Bet Bakker. Amsterdam. 2006, pp. 668-669

³¹ Brems, Hugo: *Altijd weer vogels die nesten beginnen. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1945-2005*. Uitgeverij Bet Bakker. Amsterdam. 2006, pp. 670

Deze bovenvermelde groepen auteurs verschillen aanzienlijk van elkaar wat de wijze waarop ze omgaan met de cultuur in Nederland betreft. Meer komt aan bod in hoofdstuk 4.

Alle boven bovengenoemde groepen kunnen goed dienen als voorbeeld van het transnationale karakter van de hedendaagse literatuur. In het leerboek *Inleiding literatuurgeschiedenis voor de internationale neerlandistiek* van Judit Gera en A. Agnes Sneller staat de volgende definitie vermeld:

“Het transnationale bestaat uit een composiete identiteit die meer is dan de bestanddelen ervan. Transnationaal betekent tevens een composiete kijk op de wereld die beschreven wordt. Transnationale schrijvers staan in de positie van outsider en insider tegelijk, zowel ten opzichte van de cultuur van herkomst als de cultuur waarin zij leven. Deze situatie vormt een derde virtuele ruimte van waaruit de schrijver de wereld ziet en beschrijft.”³²

Het zoeken naar de zelf en de identiteit komen in de boeken, gekozen als materiaal voor deze scriptie, vaak voor. De thema's, waaronder ook de vraag hoe een individu in de Nederlandse maatschappij zich moet gedragen en zich voelt komen aan bod in hoofdstuk 5. De verhalen en romans van de allochtone of transnationale schrijvers (in de zin van de definitie van Judit Gera en Agnes Sneller) vertellen meer dan in de tekst te lezen is en verklaren de relatie van zowel de auteur als hun personages tot verscheidene aspecten van het leven in Nederland. Dat maakt het bijzonder en daarom hebben werken van allochtone schrijvers zo'n succes geboekt en veel lezers aangesproken.

2.1 Ontwikkeling

Bij het aanvaarden van de allochtone literatuur in de brede zin waren niet alleen literaire aspecten van belang. In het kader van het integratiebeleid werden de eerste literaire pogingen ook beschouwd als een soort brug tussen twee culturen en dat heeft soms geleid tot minder strenge beoordeling van de boeken die van allochtone schrijvers verschenen. Maar hoe meer schrijvers van vreemde origine doorbraken, hoe kritischer de critici werden en paradoxaal genoeg soms zelfs meer dan op het werk van autochtone

³² Schuster, John: *Poortwachters over immigranten; Het debat over immigratie in de naoorlogse Groot-Brittannië en Nederland*, Amsterdam, Spinhuis, 1999, p. 167

Nederlanders. Daarop heeft onder andere de schrijver Ayfer Ergün gereageerd en maakte daartegen als volgt bezwaar:

*Sinds deze tweede generatie van zich liet horen, hebben de media veel aandacht aan hen besteed. Door hun Turkse en Marokkaanse afkomst, hun gemeenschappelijk kenmerk, werd hun werk direct getypeerd als allochtone literatuur. Een typering die al gauw een stempel betekende. [...] Het begrip allochtone literatuur zegt eigenlijk uitsluitend iets over de herkomst van de auteurs en niets over de inhoud van de verhalen*³³.

De allochtone schrijvers werden direct of indirect betrokken in de discussie over integratie en sommige schrijvers werden ervan overtuigd dat een soort van politiek engagement van hun kant niet geheel misplaatst is. Anderen waren daarentegen voorstanders van dit idee. 11 september 2001 en de reeks gebeurtenissen ook in Nederland hebben veel emoties opgewekt en een negatieve beeldvorming veroorzaakt inzake immigranten, moslims en allochtonen met zich meegebracht. De schrijvers reageerden nogal verschillend, maar meestal wel geïrriteerd. Nilgün Yerli beweerde dat het betekent dat ze alweer in het “nationaliteitshokje” werden geduwd³⁴. Hoe de houding van de allochtone auteurs tegenover politieke en maatschappelijke zaken dan ook was, ze konden niet vermijden onder de druk van deze zaken te komen, hun positie ten opzichte van de autochtone auteurs was nogal anders.

Tot de bekendste auteurs worden onder andere Abdelkader Benali, Hafid Bouazza en Mustafa Stitou van Marokkaanse origine en Kader Abdolah uit Iran gerekend. Het is ook belangrijk op te merken dat niet alle auteurs het helemaal mee eens zijn dat ze als allochtone schrijvers geclassificeerd worden. Sommigen willen eigenlijk niet meedoen aan deze verdeling die tegen hun wil en dank gedaan werd en proberen alle verwijzingen naar hun afkomst te vermijden, omdat dat volgens hen een beetje suggereert dat het om een tweederangsliteratuur gaat. Ze zijn helemaal niet tevreden met het feit dat er op hun werk het etiket “allochtoon” geplakt wordt. Aan de andere kant heeft de golf van hippe jonge Marokkaanse schrijvers in de jaren 90 juist de mogelijkheid om te publiceren voor hen met zich meegebracht.

³³ Brems, Hugo: *Altijd weer vogels die nesten beginnen. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1945-2005*. Uitgeverij Bet Bakker. Amsterdam. 2006, pp. 672

³⁴ Brems, Hugo: *Altijd weer vogels die nesten beginnen. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1945-2005*. Uitgeverij Bet Bakker. Amsterdam. 2006, pp. 673

Hun populariteit en carrièreverloop is mede veroorzaakt dankzij de prijzen die aan hun werk werden toegekend. Voor het overzicht van literatuurprijzen zie verder hoofdstuk 2.3.

Zonder twijfel betekent de allochtone literatuur een bijdrage aan de autochtone literatuur. Het gaat om een literatuur waar “altijd weer vogels, ook nieuwe soorten, hun nesten beginnen”³⁵. Droom, werkelijkheid, fantasie en magie lopen in de boeken door elkaar heen. Dat is juist de reden waarom de boeken veel gelezen worden, ze maken de ontsnapping uit de gewone realiteit mogelijk.

2.2 Uitgeverijen die zich naar allochtone schrijvers oriënteren

De uitgeverij Vassallucci kan als multicultureel gerichte uitgeverij beschouwd worden. De oprichters Lex Spaans en Oscar van Gelderen hebben eerder voor de uitgeverij Arena gewerkt waar ze zich ingezet hebben voor het uitgeven van het debuut van Stitou. Mustafa Stitou is een Marokkaans-Nederlandse dichter die debuteerde in 1994 met zijn bundel *Mijn vormen*. De schrijver en dichter Remco Campert zei toen 'Eindelijk weer een dichter!' En zijn uitgever lanceerde hem als 'de eerste Nederlandse schrijver van Marokkaanse origine'³⁶.

Kort daarna begon Vassallucci met het uitgeven van boeken van andere later succesvolle auteurs zoals Abdelkader Benali, Khalid Boudou, Said El Haji en anderen³⁷.

Uitgeverij De Geus heeft specifieke interesse in multiculturaliteit en concentreert zich uitsluitend op het werk van allochtone schrijvers (o.a. de Marokkaan Rashid Novaire, de Turkse Sevtap Baycili) en politieke vluchtelingen (o.a., Yasmine Allas, Kader Abdolah). Ze schenken aandacht vooral voor cross-culturele verscheidenheid. Op de webpagina's staat vermeld dat De Geus is “in Nederland de eerste uitgeverij die een scherp oog ontwikkelde voor literair talent in de moderne multiculturele samenleving.” De Geus geeft de Nederlandse en Belgische lezers de mogelijkheid boeken uit de hele

³⁵ Brems, Hugo: *Altijd weer vogels die nesten beginnen. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1945-2005*. Uitgeverij Bet Bakker. Amsterdam. 2006, pp. 680

³⁶ Overgenomen van de webpagina's van de Koninklijke bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland URL: <http://www.kb.nl/dichters/stitou/stitou-01.html> (gedownload op 13 maart 2010)

³⁷ Brems, Hugo: *Altijd weer vogels die nesten beginnen. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1945-2005*. Uitgeverij Bet Bakker. Amsterdam. 2006, pp. 670

wereld te leren kennen. Naast multiculturele literatuur geeft deze uitgeverij ook veel boeken van vrouwelijke auteurs³⁸.

Uitgeverij Conserve is befaamd om het uitgeven van de werken van Surinaamse en Antiliaanse auteurs. Af en toe worden er ook op de fondslijsten van de grote uitgeverijen auteurs van vreemde origine opgenomen, De Arbeiderspers geeft werken uit van bijvoorbeeld Marion Bloem, Hans Sahar en Nilgün Yerli – haar boek *De garnalenpelster* is ook opgenomen in deze scriptie). De Bezige Bij, Contact en Meulenhof behoren tot de grote uitgeverijen die bij gelegenheid ook aan deze hype meedoen.

Clark Accord begon zijn carrière in de uitgeverij Vassallucci maar in 2005 maakte hij overstap naar Nijgh en van Ditmar. Bij deze uitgeverij is ook de eerste druk van *Man zoekt vrouw om hem gelukkig te maken* van Yusuf El Halal verschenen. Zowel *Bingo!* van Clark Accord als ook de verhalenbundel van El Halal die ik hier bespreek zijn in het kader van de Rainbow Pockets editie uitgegeven door Muntinga Pockets, onderdeel van Uitgeverij Maarten Muntinga bv, Amsterdam.

Werken van Hafid Bouazza verschijnen regelmatig bij de Uitgeverij Prometheus.

De vereniging El Hizra heeft een essentiële rol in het bevorderen van debuterende schrijvers van Marokkaanse afkomst gespeeld. El Hizra is een in 1987 opgerichte vereniging voor Arabische kunst en cultuur met als doel het vaak slechte imago van deze bevolkingsgroep te verbeteren. Onder andere worden jaarlijks literaire wedstrijden georganiseerd voor Marokkaanse en Arabische Nederlanders. El Hizra streeft naar het proces van kennis maken met elkaars cultuur en deze te leren waarderen. Voor meer informatie kijk op URL: <http://www.elhizra.nl/>.

2.4 Prijzen toegekend aan allochtone schrijvers

Het toekennen van een van de hieronder vermelde literatuurprijzen aan de allochtone auteurs betekende een voortzetting in hun schrijverschap en het begin van hun schrijverschapsonderscheiding. Een korte beschrijving van de literatuurprijzen in Nederland en een paar vertegenwoordigers worden in dit hoofdstuk genoemd.

³⁸ overgenomen van de webpagina's van de uitgeverij De Geus URL: http://www.degeus.nl/content/wat_doet_de_geus_.html (gedownload op 5 april 2010)

Gouden Ezelsoor is een debutantenprijs; bijvoorbeeld Kader Abdolah werd bekroond met deze prijs voor zijn verhalenbundel *Adelaars*. Abdolah heeft ook de *Libris literatuurprijs* en de *AKO Literatuurprijs* gekregen, verder ook de *ASN-ADO-Mediaprijs*.

Hafid Bouazza werd met zijn debuutroman *De voeten van Abdolah* genomineerd voor de *ECI Prijs voor schrijvers van nu*. Dit boek heeft dan de *E. du Perronprijs* gekregen. Dezelfde prijs werd ook toegekend aan Nilgün Yerli voor *De garnalenpelster*. Het motto van de *E. du Perronprijs* is dat het dient “*ter bekroning van mensen of instellingen die zich middels een actieve bijdrage aan de cultuur verdienstelijk hebben gemaakt voor de bevordering van wederzijds begrip en een goede verstandhouding tussen de in Nederland woonachtige bevolkingsgroepen*”.

Het boek *Paravion* van Bouazza heeft in 2004 de *Gouden Uil* prijs gekregen en voor de *AKO Literatuurprijs* genomineerd werd. Hafid Bouazza heeft ook de Amsterdamse prijs voor de kunsten voor zijn hele oeuvre gekregen.

Hassan Bahara, Mustafa Stitou en bijvoorbeeld Abdelakader Benali behoren tot de winnaars van de *El Hizjra-literatuurprijs*.

De Kwakoe Literatuurprijs voor Surinamers en Nederlanders van Surinamse afkomst wordt jaarlijks toegekend aan auteurs in de loop van het Kwakoe Zomer Festival in Amsterdam. Dit festival wordt mede georganiseerd door de uitgeverij Vassallucci en de vereniging voor Arabische kunst en cultuur El Hizjra³⁹.

³⁹ Brems, Hugo: *Altijd weer vogels die nesten beginnen. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1945-2005*. Uitgeverij Bet Bakker. Amsterdam. 2006, pp. 670

3. Gebruikte literatuur

De gekozen boeken laten zien dat er binnen deze literaire stroming zoals in welke andere dan ook, veel verschillen bestaan, verschillen qua onderwerp, lengte, stijl enz. Op één uitzondering na gaat het om romans. *Man zoekt vrouw om hem gelukkig te maken* is een bundel van korte verhalen. Ik heb uiteindelijk besloten om ook gebruik van deze bundel te maken, omdat de auteur uitgebreid de Nederlandse en Marokkaanse gewoontes en gebruiken beschrijft en ik vond dat goed materiaal voor het analyseren in het hoofdstuk Thematiek. Van allochtone schrijvers wordt vaak verwacht dat ze in hun werken de multiculturele samenleving gaan behandelen en beschrijven hoe het voelt om als een buitenlander deel uit te maken van de Nederlandse maatschappij. Dat is niet altijd het geval, sommige auteurs nemen bewust afstand van hun afkomst, in hun werk ontkennen ze hun wortels. Mijn bedoeling was juist die boeken te kiezen waar de positie van allochtonen tegenover die van autochtonen beschreven wordt.

Wat de achtergrond van de auteurs betreft zijn de auteurs van Marokkaanse afkomst het meest vertegenwoordigd. Dat heeft te maken met het feit dat deze minderheidsgroep het meest actief op het gebied van literatuur blijkt te zijn. Het eerste ooit in Nederland gepubliceerde boek van een allochtone auteur is ook geschreven door een Marokkaan, namelijk door Mustafa Stitou.

De boeken van de Marokkaans-Nederlandse auteurs zijn het makkelijkst verkrijgbaar in vergelijking met de auteurs met een andere achtergrond die in de groep allochtone schrijvers ook worden gerekend. De verdeling van de auteurs aan de hand van hun afkomst en migratietype in deze scriptie is dus als volgt:

- a) Politieke vluchtelingen
 - Kader Abdolah (Iran)
- b) Tweede- en derdegeneratieallochtonen
 - Najoua Bijjir (Marokko)
 - Yusuf El Halal (Marokko)
 - Hasan Bahara (Marokko)
 - Hafid Bouazza (Marokko)
 - Nilgün Yerli (Turkije)
- c) Auteurs uit de vormalige kolonieën

- Clark Accord (Suriname)

De groep tweede- en derdegeneratieallochtonen waarin de nakomelingen van de voormalige gastarbeiders worden geclassificeerd, kan in principe zelfs in twee groepen verdeeld worden, namelijk aan de hand van waar de auteurs geboren zijn. Hafid Bouazza en Nilgün Yerli zijn in het buitenland (ten opzichte van Nederland) geboren. In het geval van Bouazza gaat het om Marokko, Yerli is een Turkse, in Turkije geboren. Op haar tiende vetrok ze samen met haar familie naar Nederland, naar haar vader die daar al gevestigd was, in het kader van de zgn. gezinshereniging. De andere drie auteurs zijn daarentegen al in Nederland geboren en opgegroeid. Hasan Bahara, Yusuf El Halal en Najoua Bijjir zijn geboren als Nederlanders, maar wel met een verschillende culturele achtergrond.

Verder in dit hoofdstuk ga ik mijn keuze uitleggen en beknopt de inhoud en de achtergrond van de auteurs bespreken.

3.1 Lijst van gekozen boeken

De boeken zijn gekozen aan de hand van de indeling van de allochtone literatuur die ik al eerder besprak. De boeken worden namelijk in drie groepen verdeeld. De groepen zijn niet even groot. Daar zijn meerdere redenen voor. Ten eerste was het mijn bedoeling dat de boeken en auteurs min of meer samenhangen met de vertegenwoordiging van de bepaalde minderheden in Nederland. In hoofdstuk 1 werd er een overzicht daarvan gemaakt. Ten tweede is de groep Marokkaanse schrijvers het meest vertegenwoordigd en daarom heeft de meeste ruimte gekregen. Ten derde heeft in de keuze ook de verkrijgbaarheid van de boeken in kwestie een rol gespeeld. In december ben ik naar Nederland geweest om het benodigde materiaal voor mijn scriptie te kopen en iets dat van tevoren als makkelijke opdracht leek was in het praktijk juist het omgekeerde. Mijn bedoeling was alleen boeken oorspronkelijk in het Nederlands geschreven in deze scriptie op te nemen. De enige voorwaarde was dat de boeken het leven in Nederland behandelden. In vijf steden heb ik alle boekenwinkels bezocht op zoek naar allochtone werken en uiteindelijk ben ik met 15 boeken terug naar huis vertrokken. Later vond ik niet al de boeken bruikbaar voor het thema dat ik hier ga behandelen en bovendien is 15 boeken veel te veel voor een scriptie met omvang van

min of meer 60 pagina's. Hier beneden worde de boeken opgeven in alfabetische volgorde:

- ABDOLAH, Kader: *De reis van de lege flessen*
- ACCORD, Clark: *Bingo!*
- BAHARA, Hassan: *Een verhaal uit de stad Damsko*
- YUSUF EL HALAL: *Man zoekt vrouw om hem gelukkig te maken*
- BIJJIR, Najoua: *El Weswes*
- BOUAZZA, Hafid: *Paravion*
- YERLI, Nilgun: *De garnalenpelster*

3.2 Korte beschrijving van de gekozen auteurs

Clark Accord is in Paramaribo, Suriname geboren. Op 17-jarige leeftijd verhuisde hij naar Amsterdam waar hij een opleiding voor verpleegkundige volgde. Na zijn studies werkte hij als makeup-artiest en in dit gebied bouwde hij een succesvolle carrière op en hij werkte op verscheidene plaatsen overal in de wereld. In januari 1999 verscheen zijn eerste roman *De koningin van Paramaribo*, die erg succesvol werd en nu in de 28e druk van de Nederlandse versie in de boekenwinkels te verkrijgen is. Hij is ook werkzaam voor tijdschriften en kranten zoals Elle, Marie-Claire, Strand en Het Parool waarvoor hij regelmatig columns en artikelen schrijft.⁴⁰

Kader Abdolah behoort tot de groep van politieke vluchtelingen en binnen de door mij gekozen auteurs vertegenwoordigt hij de groep hoger opgeleide mensen die asiel in Nederland hebben aangevraagd en gekregen vanwege hun meningen en houdingen die in strijd waren met het regime in het land van hun herkomst, dat betekent Iran in het geval van Abdolah. Na jaren van politiek verzet tegen het bewind van de ayatollahs had Abdolah in principe geen andere keuze dan te vluchten en in 1988 belandde hij in Nederland. Daar vestigde hij zich en begon met de taal te worstelen. Door middel van het lezen van kinderboeken en Nederlandstalige poëzie is hij erin geslaagd de taal te beheersen en in 1993 debuteerde hij met de bundel *De Adelaars*

⁴⁰ overgenomen van de webpagina's van de auteur URL: <http://www.clarkaccord.com> (gedownload op 15 maart 2010)

waarvoor hij de Gouden Ezelsoor Literatuurprijs heeft gekregen⁴¹. Tegenwoordig publiceert hij zijn columns in de Volkskrant.

Hassan Bahara is een schrijver geboren in Marokko en als kind kwam hij naar Nederland. Hij is bekend geworden dankzij zijn debuutroman *Een verhaal uit de stad Damsko* die in 2006 verscheen. Het boek beschrijft de problemen en het verzet van de jonge Marokkaan Kader die zijn tijd en talent verspilt.

Hassan Bahara is in Amsterdam opgegroeid en hij heeft twee keer de El-Hijzra-literatuurprijs voor Marokkaans talent gewonnen in 2000 en 2001 voor korte verhalen die hij onder pseudoniem schreef. De eerste keer toen hij aan deze wedstrijd meedeelde heeft hij zelfs twee verhalen geschreven en kon niet besluiten welke van die twee beter was en daarom verzonde hij allebei, één verhaal onder zijn eigen naam en het tweede onder de naam van zijn neef. De tweede keer ging het om een weddenschap en hij maakte gebruik van een naam van zijn vriend. Het verhaal won de eerste prijs en Hassan Bahara kan er nog steeds om lachen hoe zijn vriend verbaasd was toen hij interviews moest maken.

Tegenwoordig is hij zijn tweede roman aan het schrijven die onder de titel *Ik ben alles waar je moeder je voor gewaarschuwd heeft*.

Najoua Bijjir is in Rotterdam geboren waar ze aan de modeacademie studeerde. In 2001 maakte ze doorbraak met haar debuutroman *El weswes* die ook opgenomen wordt in deze scriptie. Het boek draait om drie jonge meisjes van Marokkaanse afkomst die in Rotterdam wonen en naar geluk zoeken.

Naast auteur is zij ook werkzaam voor kranten en tijdschriften, zoals bijvoorbeeld het Algemeen Dagblad, Lust en Gratie en Passionate. Aan het begin van 2004 werd haar tweede boek uitgegeven onder de naam “Fantasma”, dat op de nominatielijst van Beste Rotterdamse Boek 2008 stond.

Hafid Bouazza woonde tot zijn zevende in Marokko vlakbij de Algerijnse grens totdat hij samen met zijn moeder naar Nederland kwam in verband met de gezinshereniging. Zijn vader heeft een baan gevonden bij de ijzer- en staalfabriek van Piet Bezemer in Arkel. De Bouazza familie was de enige buitenlandse familie in het dorp. In Nederland

⁴¹ Overgenomen van het profiel van Kader Abdolah op URL: <http://auteurs.degeus.nl/abdolah/auteur.php> (gedownload op 27 februari 2010)

heeft hij Arabische klassieke letterkunde gestudeerd en na het afstuderen werkte hij voor het Arabisch Cultureel Centrum. Zijn afstandelijke positie tegenover islam is bekend en regelmatig levert hij in interviews en debatten heftige kritiek daarop.

In 2003 kreeg hij de Amsterdamprijs voor de Kunsten. Hij schreef kritieken voor NRC Handelsblad en Vrij Nederland.

Yusuf El Halal is een mysterieuze figuur. Hij is waarschijnlijk een jonge Marokkaan die zich nergens thuis voelt. Volgens de informatie op de achterkant van het boek werd Yusef El Halal in 1978 in Bouznika, Marokko geboren. Al snel na het verschijnen van zijn debuut *Man zoekt vrouw om hem gelukkig te maken* is er naar buiten gekomen dat de naam van de auteur hoogst waarschijnlijk een pseudoniem is. Wie er achter zat was lang niet duidelijk. De webpagina's URL: <http://www.yusufelhalal.nl> is eerder misleidend. Men wordt verwelkomd in "een paradijs van chicks, couscous en camel filter."⁴² Wie Yusuf El Halal eigenlijk is, krijgen we niet te weten. De webpagina's bieden de mogelijkheid om de sluier van het geheim te openen na het juist beantwoorden van de vragen in een kleine quiz. Niettemin kunnen de lezers niet achter de waarheid komen en de identiteit Yusuf El Halal blijft onontdekt.

Uitendelijk is het me gelukt om er achter te komen dat de ware naam van de auteur misschien Ernest van der Kwast zou kunnen zijn. De portal nrc boeken vermeldt op 23 maart 2010 de namen van de laureaten van de schrijversbeurzen⁴³ en onder andere komen we de naam Yusuf El Halal tegen met tussen haakjes de naam Ernest van der Kwast die op zijn eigen webpagina's in de sectie biografie vermeld dat Yusuf El Halal een pseudoniem van hem en van Steven Verhelst is en tot stand is gekomen nadat Ernest als organisator van een schrijfwedstrijd zich er op een gegeven moment bewust van is geworden dat te weinig goede werken naar deze wedstrijd verzonden worden. Hun kort verhaal *Man zoekt vrouw om hem gelukkig te maken* heeft uitendelijk gewonnen en in 2004 verscheen de hele verhalenbundel onder dezelfde naam bij de uitgeverij Nijgh en van Ditmar.⁴⁴

⁴² overgenomen van URL: <http://www.yusufelhalal.nl/index2.htm> (gedownload op 15 april 2010)

⁴³ overgenomen van URL: <http://www.nrcboeken.nl/nieuws/hollands-maandblad-beurzen-voor-roos-en-buria> (gedownload op 5 mei 2010)

⁴⁴ overgenomen van de webpagina's van Ernest van der Kwast URL: <http://www.ernestvanderkwast.nl/biografie.php> (gedownload op 6 mei 2010)

Verder voegt hij toe dat het “Yusuf-collectief” tegenwoordig een samenwerking is van totaal zes schrijvers. Gaat het alweer om mystificatie? Zit juist Ernest van der Kwast en zijn collectief daarachter? Of iemand helemaal anders?

Nilgün Yerli is in Turkije geboren en op haar tiende kwam ze met haar familie naar Nederland. Ze is tegenwoordig een schrijfster en een cabaretière en is ook voor televisie werkzaam, ze maakt praatprogramma's met bekende schrijvers en mensen uit het publieke leven. Een aantal jaren was ze een vaste columnist voor Het Parool en het Utrechts Nieuwsblad. De garnaalpenelster beschrijft haar eigen levensverhaal hoe ze de verschillende gewoontes, mensen, ervaringen, normen en waarden in Nederland aanvaardde. Zij is in een niemandsland tussen twee culturen beland en moet leren met tegenstrijdige gevoelens en onfortuinlijkheid om te gaan. Meer hierover is te lezen in het volgende hoofdstuk dat de inhoud van het boek behandelt. Haar levensverhaal en de inhoud van het boek komen overeen.

3.3 Inhoud van de gekozen boeken (in grote lijnen)

Hier wil ik kort bespreken waarover de gekozen boeken gaan. In hoofdstuk 5 wordt er geciteerd uit de desbetreffende boeken daarom is het noodzakelijk een inzicht te krijgen in de verhalen van de desbetreffende boeken.

El weswes (Najoua Bijjir)

Het boek *El weswes* vertelt het verhaal van drie jonge vrouwen van Marokkaanse afkomst die geboren en getogen in Rotterdam zijn. Hun ouders hebben slechte tijden doorgemaakt toen ze naar Nederland kwamen om te werken, maar deze meisjes hebben problemen met het uit de talrijke mogelijkheden die Nederland hen biedt, kiezen van de juiste richting. Aan de andere kant schetst *El weswes* ook een beeld van Nederland waar de integratie mislukt is. In het boeken komen de autochtone personages voor alleen maar in slechte situaties. Een buschauffeur die “rot-Turk” schreeuwt als Chadija de straat oversteekt en een werkgever die aan Kenza vraagt of zij nog maagd is, zijn maar twee voorbeelden uit de reeks personages en gebeurtenissen.

De hoofdpersonages verschillen van elkaar in alle opzichten. Het enige dat ze gemeenschappelijk hebben is, dat ze zich met de toekomst bezighouden maar wel op

hun eigen manier. Kenza, Chadija en Toeria zijn vriendinnen, maar tegelijkertijd spreken ze wel kwaad over elkaar. Toeria is een beetje berekenend, zij wil zo snel mogelijk trouwen met wie dan ook, het enige dat haar scheelt is of de man in kwestie geld heeft of niet. Zij kiest voor een van tevoren afgesproken huwelijk met een rijke architect die zonder haar te kennen haar een splinternieuwe Mercedes belooft. Chadija heeft het moeilijk gehad in het verleden, ze werd verkracht door een jongen die zij vertrouwde en nu vindt zij het moeilijk om met mannen om te gaan. Zonder daartoe gedwongen te zijn door haar familie of omgeving, kiest zij ervoor vrijwillig een hoofddoek te dragen. Kenza, de laatste van de drie hoofdpersonages is een tedere blondine die in de toekomst haar brood als kunstenares wil verdienen. In dit boek, met als ondertitel *Het geheime leven van jonge vrouwen* worden juist de problemen en gedachtegangen van drie jonge Marokkaanse meisjes beschreven.

De reis van de lege flessen (Kader Abdolah)

De botsing van de culturen staat centraal in het boek van Kader Abdolah *De reis van de lege flessen*. Dit thema is geen droge materie, maar integendeel ernstige dingen worden op een speelse en amusante manier verteld. De eenzaamheid die de hoofdpersonage voelt, de kloof tussen hem en zijn vrouw die door de nieuwe omstandigheden groter wordt, het worstelen met de onbegrijpelijke taal en gewoontes en de burens die hem naar aankijken komen allemaal aan bod. Dat alles moet Bolfazl leren te verwerken. Het verhaal gaat om een man die in het land van herkomst een hoge positie bekleedde en zich als niemand voelt in het land waar hij niemand kent. Hij had het moeilijk met het integreren aan het begin, hij moest het opnemen tegen vooroordelen. Uiteindelijk is hij van Nederland gaan houden en bevriend geraakt met zijn buurman en na zijn dood ook met zijn vrouw.

Paravion (Hafid Bouazza)

Dit boek maakt een uitzondering in het kader van deze scriptie omdat het verhaal zich in een half-mysterieuze wereld afspeelt. De auteur beschrijft geen gevoel van vreselijkheid tussen twee culturen, hij tracht geen thema's als identiteit, cultuur en normen en waarden te behandelen en maakt afstand van de zgn. allochtone of migrantenliteratuur in die zin dat hij bewust deze onderwerpen vermijdt. Hij beweert dat hij zich helemaal niet verwant met de Marokkaanse cultuur voelt, zou dat bij hem het geval zijn, was hij dan een maatschappelijke werker geworden.

Toch wordt in deze roman de tegenstelling en de verschillen tussen de wereld van de Marokkaanse mannen in het nieuwe land Paravion en de wereld waar ze hun vrouwen hebben achtergelaten beschreven. Geen van beide landen wordt van de juiste naam voorzien, maar de aandachtige lezer krijgt al snel de indruk dat het om een stad in Marokko gaat in het geval van de vrouwen en om hoogst waarschijnlijk om Amsterdam in het geval van de mannen. De verzonnen namen dragen bij tot de wonderlijke sfeer van het verhaal. *Paravion* is een misvatting van de dorpelingen, die analfabeet zijn en Paravion als een plaatsaanduiding begrijpen.

Het verhaal draait om drie generaties Baba Baloeck: een grootvader, vader en zoon. Mannen zijn naar het verre Paravion vertrokken en hun vrouwen die zonder uitzondering allemaal zwanger zijn, bleven achter. Mamoerra, een mooie vrouw van Baba Baloeck, is de enige vrouw die later dan de rest bevalt en een jongen krijgt. Andere vrouwen bevallen op dezelfde dag en kregen allemaal een meisje.

Dit boek heeft een verhaalachtige sfeer waar tapijten vliegen, mensen bijna eeuwig leven en waar een geest van een vogel op de jongste Baba Baloeck, een van de hoofdpersonages past.

Ik heb deze roman gekozen omdat Hafid Bouazza een bijzondere positie in binnen de stroming van de allochtone literatuur bekleedt, hoewel hij daarin niet inbegrepen wil worden.

In 2004 werd de roman *Paravion* met De Gouden Uil prijs bekroond.

Garnalenpelster (Nilgün Yerli)

In dit boek beschrijft de auteur, Nilgün Yerli haar eigen levensverhaal. De vertelling is intens, hartelijk, droevig maar ook vol optimisme. Op haar tiende is zij samen met haar familie naar Nederland verhuisd om bij haar vader te gaan wonen die er al een jaar gevestigd was. In Nederland maakt ze allerlei verschillende dingen mee. Als kind had ze een moeilijke tijd op school gehad, ze werd uitgescholden en gepest omdat ze de enige Turkse op school was. Ze moest daaraan gewend raken en op het moment dat het uiteindelijk gelukt is, gaat alles mis. Onderweg uit Turkije, waar ze op vakantie waren, terug naar Nederland krijgen haar ouders een auto-ongeluk en op haar vijftiende staat ze onverwachts alleen in de wereld en moet zich weten te redden zonder hulp van haar wijze moeder van wie ze onvoorwaardelijk hield. Haar moeder wist altijd overal antwoord op maar heeft het nooit echt makkelijk gehad. De relatie tussen Nilgüns ouders was niet goed, haar moeder wist nooit voor zichzelf op te komen hoewel haar

echtgenoot haar slecht behandelde en alleen voor zichzelf zorgde. Haar moeder probeerde wat extra geld te verdienen door middel van het pellen van garnalen om aan het geld te komen dat ontbrak omdat de vader van de familie het aan gokken, vrouwen en luxe kleren uitgaf. Na de dood van haar moeder heeft Nilgün problemen om met geld om te gaan en om haar studies te betalen omdat haar vader weigert haar geld te geven. Verder raakt ze nog in problemen met haar relaties natuurlijk veroorzaakt door de rol die haar vader in haar leven speelde. Door hard te werken en vol te houden is het haar gelukt om het geluk te vinden en tegenwoordig is ze een vaste columnist voor Het Parool en treedt ze tijdens cabaretavonden in het hele land op.

Man zoekt een vrouw om hem gelukkig te maken (Yusuf El Halal)

Dit boek is een verhalenbundel die 21 korte verhalen en een paar gedichten bevat. Allerlei thema's komen hier in dit boek aan bod. De liefde voor mooi Najoua loopt als een rode draad door het hele boek heen. Verder wordt het leven in Nederland en verschillen tussen Marokkanen en Nederlanders behandeld. Yusuf El Halal is zowel de pseudoniem waaronder deze bundel geschreven werd maar ook de hoofdpersonage van de meeste verhalen. Hij voelt zich nergens thuis. In Nederland wordt hij als een Marokkaan beschouwd maar tijdens zijn vakanties in Marokko, wordt hij helemaal niet beschouwd als een Marokkaan maar eerder een Nederlander. Hij is op zoek naar wie hij eigenlijk is. Op grappige manier beschrijft hij de opvallendste kenmerken van de Nederlandse maatschappij in tegenstelling tot de tradities van Marokko.

Een verhaal uit de stad Damsko (Hassan Bahara)

Het verhaal van deze debuutroman van Hassan Bahara draait om de 17-jarige scholier Kader Zeroual die van Marokkaanse afkomst is en in Amsterdam opgroeit. Hij zit in het laatste jaar van de havo, hij heeft een vriendin die van hem houdt en een baantje als een vakkenvuller bij Albert Heijn, maar hij is nergens tevreden mee en heeft nergens zin in. Langzamerhand begint hij meer en meer onverschillig te worden en raakt in veel problemen, gedeeltelijk veroorzaakt door de enorme hoeveelheid wiet die hij rookt en zijn negatieve standpunten en gevoelsarmoede in het algemeen. Hij wordt ontslagen omdat hij wiet op de werkplaats rookt en zijn baas tegensprekt, maakt veel ruzies met zijn vriendin en begint te spijbelen. Het hoofdpersonage is een tragische figuur die zich verzet tegen de maatschappij. Hij kan zijn plaats niet vinden, alles lijkt hem onnodig, zelfs spreken. Met zijn ouders en broer en zus, klasgenoten en leraren

spreekt hij nauwelijks alsof het spreken te veel energie kost. Hij is een vertegenwoordiger van de tweedegeneratie allochtonen, de beruchte zgn. Marokkaanse jongens. Slapend brengt hij de dagen door en 's nacht hangt hij rond met een criminele aan drugs verslaafde vriend van hem, Ricky. Hij wil Kader overtuigen om samen met hem een telefoonwinkel te overvallen. Ricky zit in de schulden omdat hij de drugs die hij zou moeten verkopen zelf gebruikte en zijn baas, de dealer, wilde al zijn geld terug. De overval is niet volgens plan verlopen en nadat de eigenares zegt dat ze geen geld in huis hebt, slaat Ricky haar helemaal in elkaar. Het ergste dat Kader doet is dat hij op een schoolfeest helemaal dronken een meisje dat al lang op hem verliefd is verkracht. Als de directrice een verklaring van hem vraagt, slaat hij haar in elkaar en vlucht. De bedoeling van de auteur was de jongerencultuur zo goed mogelijk te beschreven, het taalgebruik draagt daar aan bij. Er wordt veel gevloekt en gescholden in het boek, de personages gebruiken de zgn. straattaal. Lees verder in hoofdstuk 5.1 Verklarende woordenlijsten.

Bingo! (Clark Accoord)

Clark Accord vertelt het verhaal van de 49-jarige Leanda en haar 22-jarige dochter Naomi die al een dochttertje van vier heeft. Het leven is niet hun beste vriend geweest, ze leven in armoede en hun enige troost en wijze waarop ze hopen aan geld te komen is Bingo, een spel waarvoor ze regelmatig geld uitgeven maar zelden iets mee verdienen. In het algemeen beschrijft de roman het probleem van overwegend Surinaamse vrouwen die aan het gokspel verslaafd zijn. Winnen is voor hen het mooiste wat er is. Ze zijn gelukszoekers en zijn na al die jaren kunnen ze zonder bingo niet meer. Zowel Leanda als ook Naomi zijn zich van de schadelijke invloed daarvan bewust. Ze weten dat Bingo eigenlijk maar vernietiging is. Ze willen echter voor de laatste keer de jackpot winnen en daarna ermee ophouden. De auteur beschrijft dat het vooral vrouwen zijn die aan het spel verslaafd zijn en in vele gevallen zijn ze bereid om slechte dingen te doen om aan geld te komen en aan het spel mee te kunnen doen: sommigen geven hun huishoudgeld daaraan uit, anderen stelen uit kledingwinkels en verkopen de spullen vervolgens aan anderen in de bingozaal. Enkele vrouwen werken als prostitués.

Het hele verhaal speelt zich binnen één dag af. Naomi, Leanda en andere spelers zijn op weg naar Amsterdam naar een gebeurtenis waar ze lang naar hebben uitgekeken.

Iedereen wil winnen. De jackpot kan Leanda en Naomi verlossen van de torenhoge schulden die ze opgestapeld hebben.

Naomi is zich van de schadelijke invloed van het spel bewust en in de toekomst wil ze haar dochter behoeden voor een leven dat zijzelf, haar moeder en grootmoeder leidden. Bovendien wil ze de ban waarin dit vervloekte spel haar gevangen houdt, verbreken. In de bingozaal verspillen ze geld en hoewel ze tijd met elkaar doorbrengen is er geen sprake van wederzijds begrip. De hele tijd was Leanda blind voor wat er met Naomi gebeurd is. Nadat ze de jackpot niet gewonnen hebben, gaan ze teleurgesteld terug naar huis. Onderweg durft Naomi uiteindelijk haar grote geheim aan haar moeder te vertellen. Nadat zij de naam van de vader geheim heeft gehouden kan zij niet meer. Ze geeft toe dat het haar moeders voormalige vriend was die Naomi zwanger heeft gemaakt toen haar moeder in een of andere bingozaal naar geluk aan het zoeken was.

Dit boek heeft heftige reacties binnen de Surinaamse gemeenschap opgewekt. Volgens de auteur hebben Surinamers het gevoel dat ze een succesvolle integratie achter de rug hebben, maar dat is niet het geval en er zijn levensgrote problemen te vinden in deze groep. De rechten zijn inmiddels verkocht aan een onafhankelijke filmproducent en tevens is er ook een musical van Bingo! in de maak.⁴⁵

⁴⁵ overgenomen van de webpagina's van Clark Accord URL: <http://www.clarkaccord.com> (gedownload op 15 maart 2010)

4. Thematiek

De auteurs van de gekozen boeken komen met een rijkdom aan actuele thema's, die met name in dit hoofdstuk aan bod komen. Als overkoepelend thema kan "Nederland" beschouwd worden. Nederland in die zin dat alle auteurs die hier deel uitmaken van deze scriptie in Nederland wonen en beschrijven - direct of indirect - hoe het leven daar in elkaar zit. Dat hangt natuurlijk af van het feit of ze als kind naar Nederland zijn gekomen en in contact met hun land van herkomst zijn of niet, of ze zelfs in Nederlands zijn geboren of als politieke vluchtelingen zijn gekomen. Deze verdeling werd al eerder in hoofdstuk 2 besproken. Deze speelt namelijk een rol in de wijze hoe ze zich in Nederland voelen en wat voor houding ze vervolgens tegenover Nederlanders hebben. In het geval van immigranten uit Indonesië, Suriname en de Antillen zijn ook de herinneringen aan het kolonialisme van belang. Politieke vluchtelingen zien Nederland in de eerste plaats als een vrij en democratisch land waar ze helemaal anders kunnen leven dan waaraan ze gewend waren in hun vaderland, in de positieve zin natuurlijk omdat ze daarmee vervolging voorkomen. Voormalige gastarbeiders beschouwen Nederland meestal als een goed land dat hun kinderen veel mogelijkheden biedt en waar ze economische welstand makkelijker kunnen verwerven.

Yusuf El Halal geeft een mooie beschrijving van Nederland in het verhaal *Een brief uit het Arabisch vertaald* dat een deel uitmaakt van de verhalenbundel *Man zoekt vrouw om hem gelukkig te maken*. Hij schrijft zijn houding tegenover het land waarin hij woont als volgt:

*"Als Nederland een vrouw was, zou ze me ontroeren. Uitwendig laat zij me koud, maar mij hart organiseert hele circusvoorstellingen voor haar. Soms treedt er een ongeofende jongleur op, gevolgd door een tragische clown – en op mijn beste dagen zelfs een koorddanser, onervaren in zijn zoektocht naar balans. Ik ben pas een kwart eeuw oud, gun mij tijd! Ik ben nog steeds een observator. Hoe ik ook pretendeer dat mijn bewegingen vloeiend zijn, nog immer neig ik naar een ongeriefelijke spagaat."*⁴⁶

De Nederlandse maatschappij is een multiculturele maatschappij geworden, verschillende volkeren wonen bij elkaar en verschillende culturen zijn een onlosmakelijk deel van het geheel geworden. Dat levert natuurlijk heel veel positiefs op, maar er bestaan veel hindernissen die de communicatie ook moeilijk maken. In dit

⁴⁶ El Halal, Yusef: *Man zoekt vrouw om hem gelukkig te maken*. Rainbow Pockets, Uitgeverij Maarten Muntinga bv, Amsterdam, 2007, p. 18

hoofdstuk wil ik aan de hand van voorbeelden en citaties uit de gekozen boeken laten zien hoe het afgespiegeld in de literatuur wordt. Onverwachts krijgt de lezer vaak te maken met een speelse en grappige manier waarop het land van herkomst, de gebruiken en islam als zodanig bekritiseerd worden. Kritische omgang met de om het eerste gezicht serieuze thema's is wel typerend. Andere opvattingen, andere opinies, andere godsdiensten, andere gewoontes, geuren en smaken en ervaringen uit exotische landen dienen volgens mij een verrijking te zijn voor de Nederlandse literatuur. De spanning tussen verleden en heden is voelbaar, de thematiek van botsing tussen de culturen is van belang en de beschrijving van multicultureel Nederland vanuit de blik van de minderheden geeft de lezers de mogelijkheid om Nederland anders te zien en leren kennen. Ik ging ervan uit dat de keuze van boeken die zich in Nederland afspelen beter is om te laten zien wat de personages met allerlei culturele achtergronden in Nederland beleven. Niettemin vergeten de auteurs meestal niet over hun afkomst te schrijven. Dat gebeurt meestal op zeer aangename manier; vooral de boeken van Nilgün Yerli, Haffid Bouazza en Kader Abdolah hebben een vreemde, aangename sprookjesachtige sfeer.

Tweedegeneratieallochtonen beschrijven vaak hoe het voor hun ouders en voor hen moeilijk was hun vaderland te verlaten, hun lieve oma's, opa's, tantes en ooms achter te laten en te vetrekken naar het onbekende. Migratie is in principe alleen het verplaatsen, het overschrijden van grenzen, maar als ze op hun eindbestemming belanden, beleven ze ook het ontstaan van nieuwe grenzen, ze proberen hun vertrouwde gebruiken te bewaren die totaal anders zijn dan wat als gewoon in Nederland wordt beschouwd. Nilgün Yerli beschrijft in haar boek deze situatie en hoe ze zich toen voelde als volgt:

*"Bitter was het vertrek uit Turkije, een bitter was het om in een land te komen dat je niet kent en waar je niet jezelf kunt zijn omdat Turken zo'n negatieve imago hadden. Ik was tien. Het afscheid van mijn familie en vrienden was moeilijk."*⁴⁷

In de boeken gaat het ook vaak om persoonlijke vrijheid. De vrijheid van kiezen tussen de eigen en de andere cultuur, tussen als individu naar buiten te treden of deel van een groep uit te maken. Migratie als thema wordt in alle boeken direct of indirect behandeld. Migratie van geest, het zoeken naar eigen identiteit speelt een cruciale rol in de werken van de allochtone schrijvers.

⁴⁷ Yerli, Nilgün: *Garnalenpelster*. Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam. zeventiende druk, 2004, p. 13

Mijn doel is niet er algemeen geldende conclusies uit te trekken, maar kort en bondig de thema's die er terug te vinden zijn in kaart te brengen.

4.1 Heimwee naar het vaderland / vaderlandsliefde

In het geval van de politieke vluchtelingen is de vaderlandsliefde in strijd met wat er zich afspeelt op het politieke vlak in hun vaderland. Het oude land dat de mensen zich herinneren bestaat meestal niet meer, omdat er of al een nieuw regime is of er een oorlog uitbarstte. Het werk van Kader Abdolah is kenmerkend voor zijn dubbele houding van terug naar het verleden te kijken en tegelijkertijd vooruit te willen. Bolfazl, de hoofdpersonage van Kader Abdolah's *Reis van de lege flessen* beschrijft hoe het voelt voor een volwassene naar Nederland te komen. Er wordt niet expliciet gezegd dat hij heimwee heeft, maar door middel van constante vergelijkingen van Nederland en Iran, de gewoontes, natuur, weer etc., krijgt de lezer de indruk dat hij het vaderland wel mist. Hij beschrijft het moment wanneer hij voor het eerst zijn woning in Nederland binnenloopt als volgt:

*"Ik zette mijn koffer in de lege woonkamer en ging voor het raam staan. Er liep een sloot achter het huis. Ik was niet gewend aan dat uitzicht. [...] De groene weilanden. De trekkers. De hooibergen die bedekt waren met zwart plastic. De grazende koeien. [...] Vroeger zag ik de bergen als ik uit het raam keek."*⁴⁸

De tweede- en derdegeneratieallochtonen beschouwen Nederland als hun geboorteland en behalve een paar vakantiebezoeken hebben ze weinig banden met het land van hun afkomst. In dat geval kan er geen sprake zijn van heimwee naar het vaderland omdat hun vaderland Nederland is. Maar voor hun ouders en voorouders, de gastarbeiders oorspronkelijk meestal uit de mediterrane landen betekende Nederland een land waarin ze een beter leven kunnen leiden met een fatsoenlijk inkomen. Toch, voelden ze zich niet thuis en leefden doorgaans met hun herinneringen aan hun land van herkomst. Hun kinderen beschouwen Nederland zonder meer als de plaats waar ze geboren en getogen zijn, waar ze wonen en waarvan ze natuurlijk deel willen uitmaken, echter maar tot op zekere hoogte met behoud van hun eigen cultuur. Aan de andere kant

⁴⁸ Abdolah, Kader: *De reis van de lege flessen*. Uitgeverij De Geus. Uitgave in Rainbouw Pockets, november 2003, p. 10

is de situatie van de kinderen die in het buitenland geboren zijn en pas op latere leeftijd naar Nederland gekomen zijn - meestal in het kader van gezionshereniging - helemaal anders. Het is voor hen enorm moeilijk en pijnlijk hun lieve familieleden en vrienden in het land waarvan ze zonder meer houden achter te laten en op reis te gaan naar het land dat niks aan hen te bieden heeft. Nilgün Yerli kon het vertrek uit Turkije bijna niet verdragen, ze voelde zich aan Turkije gebonden en het deed haar enorm veel pijn om te vertrekken.

“Afscheid nemen van mijn oma, opa, tante, oom, nichten en neven was net zo zwaar. We waren één familie en nu ging een groot gedeelte van de familie weg. Voor hen zou het een leegte zijn, maar ze hadden elkaar nog en het land waar ze hun land konden spreken en hun gewoontes konden voortzetten zonder dat men ze 'anders' vond. Wij gingen naar een land waar alles ons even vreemd was als wij voor het land waren.”⁴⁹

Locatie speelt ook een belangrijke rol binnen het kader van de allochtone literatuur. Ze hebben het moeilijk met het uitspreken van het woord “thuis”. Na het vestigen in een vreemd land, Nederland dus, heeft Nilgün haar “thuis” in Turkije verloren maar in Nederland voelde ze zich nog niet helemaal thuis.

Bolfazl van *De reis van de lege flessen* went snel aan de Nederlandse manier van leven maar vroeger of later komt de tijd wanneer hij zich bewust van wordt dat er bijna niemand meer in zijn vaderland wacht, nauwelijks aan hem denkt en hoopt dat hij terug komt. Uit het oog, uit het hart.

“Lang had ik geen brief van mijn moeder ontvangen. Geen woord uit mijn geboorteland. In het begin krijg je een brief van iedereen. Van je moeder, je zusters, je broer. Ook van nichtjes, neefjes, vrienden en ex-medewerkers. Iedereen mist je. Jij mist ook iedereen. Ze schrijven dat je onmisbaar bent. Dat je een lege plek achtergelaten hebt. En jij schrijft dat je aan hen denkt. Dat je over hen droomt. Ze schrijven dat ze op de dag wachten waarop je terugkomt. Je schrijft: “Ik kom terug. Zonder meer. Zonder twijfel.” Je benadrukt dat je niet dood wil gaan. “Thuis, thuis wil ik begraven worden.”

Langzamerhand legt hij zich neer bij de stand van zaken en doet zijn best om zijn brood in Nederland te verdienen. Als symbool van vaderlandsliefde en heimwee kan in het geval van *De reis van de lege flessen* een papegaai beschouwd worden. Die komt in Bolfazls dromen en gedachten heel vaak voor en volgens mij vertegenwoordigt hij iets exotischs, iets dat er in de Nederlandse maatschappij ontbreekt en Bolfazl mist.

⁴⁹ Yerli, Nilgün: *Garnalenpelster*. Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam. zeventiende druk, 2004, p. 15

4.2 Religie

Sommige auteurs leveren behoorlijk veel kritiek op de islam omdat ze de islam de rug gekeerd hebben. De generatie van hun ouders en voorouders waren veel meer religieus ingesteld. In vele gevallen werd ook van hen natuurlijk verwacht dat ze regelmatig gaan bidden en naar de moskee gaan. Hafid Bouazza heeft in een interview voor de Volkskrant⁵⁰ bekend dat hij als jongen hele passages uit de Koran uit het hoofd moest leren en nadat hij Arabisch geleerd had, ontdekte hij dat er in de tekst niets te vinden is dat hem aanspreekt. In dit opzicht vindt hij literatuur als zo danig meer interessant. Hij concludeerde dat Allah niet bestond omdat het hem nooit gelukt is om in contact met hem te raken.

Hij is namelijk ook bekend om zijn afkeurig standpunt wat het land van afkomst betreft. Hij beschouwt zichzelf als Nederlander en in de bloemlezing *Zwaartekracht overwonnen: dossier over “allochtone” literatuur* wordt het eerste hoofdstuk zelfs genoemd “Hafid Bouazza, een Nederlands schrijver”⁵¹.

Wat heel nauw met de religie samenhangt, is ook de wijze waarop festiviteiten in de maatschappij gevierd worden. De hoofdpersonage van *De reis van de lege flessen* merkt dat in Nederland de verjaardag van mensen herinnerd wordt, terwijl in zijn cultuur dood veel meer belangrijker is. “Bij ons thuis vierde niemand de geboortes. Dood. De dood was belangrijker voor ons.”⁵²

Op pagina 21 zegt Bolfazl zelfs expliciet:

*“Mijn moeder was gelovig. Ze had haar eigen principes en keek totaal anders naar de veranderingen in mijn leven. [...] Mijn moeder was van haar vertrouwde omgeving, naar Nederland, bij mij op bezoek gekomen. Alles wat ze zag, was tegen haar geloof en strafbaar.”*⁵³

⁵⁰ *Kijken wat dit aapje kan* – interview met allochtone schrijvers in de Volkskrant verschenen op 15 januari 2009 URL:

http://www.volkskrant.nl/archief_gratis/article650256.ece/Kijken_wat_dit_aapje_kan_Jonge_allochtone_schrijvers_ambivalent_over_migrantensoep (gedownload op 1 januari 2010)

⁵¹ T'Sjoen, Yves: *De Zwaartekracht overwonnen: dossier over “allochtone” literatuur*. Academia Press, 2004

⁵² Abdolah, Kader: *De reis van de lege flessen*. Uitgeverij De Geus. Uitgave in Rainbow Pockets, november 2003, p. 17

⁵³ Abdolah, Kader: *De reis van de lege flessen*. Uitgeverij De Geus. Uitgave in Rainbow Pockets, november 2003, p. 21

De eerste vraag van Bolfazls moeder nadat ze van Schiphol naar zijn huis waren gekomen, was waar Mekka ligt. Dat wist Bolfazl niet te beantwoorden waaruit duidelijk blijkt dat hij niet gewend was aan het bidden. Of hij dat ook in Iran niet deed krijgen we niet te weten. In sommige boeken is het verschil wel te merken. De wijze waarop Nederlanders leven is in strijd met de principes en religie van het land van oorsprong van de auteurs.

Het hoofdpersonage van *De garnalenpelster* vraagt zich af hoe het mogelijk is dat het geloof waarmee ze opgevoed is zo anders is dan wat de mensen om haar heen in Nederland geloven. In Turkije leefde ze in één soort geloof, maar in Nederland komt ze meerdere religieuze opvattingen tegen en raakt als een klein meisje daarover verward. Haar moeder heeft in dit opzicht een open geest en heeft haar nooit gedwongen om iets tegen haar eigen wil te doen. Nilgün wil het op haar tiende echter duidelijk hebben wat er bij het geloof hoort en wat niet. Ze noemt wat de regels zoals ze dat begrepen heeft, eigenlijk inhouden zoals geen varkensvlees eten, en vrouwen moeten een hoofddoek dragen, en mannen moeten besneden worden, en vrouwen mogen niks, geen alcohol drinken, en nog honderden andere regels die zij niet begrijpt. Haar moeder antwoordde glimlachend:

“Toen ik net zo oud was als jij, had ik deze vragen ook en ik ging naar mijn vader, hij is heel wijs, en had zich dezelfde vragen gesteld. Om te beginnen hoefde ik helemaal geen hoofddoek op als ik dat niet wilde, daar kwam bij dat het alles met de interpretatie van de koran te maken had. ‘Je edele delen die een lustobject kunnen zijn voor het andere geslacht moet je bedekken’.”⁵⁴

Nilgün is het een raadsel wat edele delen zijn, maar gaat daar niet dieper op in. Verder vroeg ze haar vader waarom ze vijf keer per dag moeten bidden en kreeg het grappige antwoord dat het naast meditatie ook een soort lichaamsbeweging is, bukken en opstaan is gewoon goed voor de beenspieren. Dit gezin was ongetwijfeld niet orthodox en naast het bidden en verbod op varkensvlees had Nilgün daar geen problemen mee. Haar familie was liberaal en zij is vrij opgevoed. Welke geloof jij kiest, ga je zelf bepalen, zei op een dag haar moeder tegen haar.

“Als je groter wordt en interesse hebt, moet je de koran, de bijbel en de thora lezen, en zelf een conclusie trekken uit al die geloven. Misschien wordt je wel

⁵⁴ Yerli, Nilgün: *Garnalenpelster*. Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam. zeventiende druk, 2004, p. 38

een boeddhist. Ik wil dat jij gelukkig bent, dat is het enige wat ik als moeder wil en dat was ook het enige wat mijn moeder van mij wilde.”⁵⁵

Op de vraag of zij eigenlijk gelukkig is, gaf haar moeder geen antwoord. Haar bestaan in Nederland en haar relatie met haar man maakte haar steeds droeviger en droeviger, maar ze zeurde en klaagde nooit daarover. Ze heeft maar een Turkse vriendin in Nederland van wie ze elke dag haar toekomst uit het koffiedik laat voorspellen. Ze is van mening dat elke beslissing die we nemen, iedere handeling die we doen elke dag onze toekomst verandert.

In verband met de tocht naar het ontdekken van de zelf besluit Chadija, een van de drie hoofdpersonages in het boek van Najoua Bijjir in plaats van zelfmoord te plegen op reis naar Turijn te gaan. Haar innerlijke gevoelens begrijpt ze niet en besluit om op weg te gaan om haar eigen identiteit te vinden. Het is opmerkelijk dat ze naar een vreemd land ook heilige boeken met zich meeneemt. In haar geval gaat het om de Koran, het Oude en het Nieuwe Testament. Het feit dat ze zowel het heilige boek van de christenen als ook het heilige boek voor de moslims bij zich heeft, kan aanduiden dat zij vertegenwoordiger van de tweedegeneratie allochtonen open voor meerdere religies en verschillende opvattingen is. Chadija is ook de enige van de drie jonge meisjes in El weswes die een hoofddoek draagt. Zij was niet verteld en bevolen om dat te doen maar het was haar eigen keuze. Ze verdedigt haar keuze als volgt:

“Dat soort dingen wil ik voor mezelf houden,’ of ‘Wat is er mis met een hoofddoek?’ [...] Eindeloos veel valt op haar aan te merken. Het geloof, de Ramadan, traditionele feestdagen, meningen over de hoofddoek. Gelóven? Ben je helemaal maf! Afstappen van die handel! Neen, met vegetariëvalt niet te spotten en ook niet met de casuals en hun verheven, verlichte ideologieën. Met je blote reet over straat, dát kan, met een haardracht waarin alle kleuren van de regenboog zijn verwerkt en die als een prisma alle kleuren weerkaatst, dát kan, ringetjes, piercings in alle hoeken en gaten van je lichaam, dat kán, spotten met andermans geloof en overtuiging, dat kán.”

Onaangezien van het feit dat mensen haar naar aankijken, blijf ze dat dragen. Voor haar maakt dat deel uit van haar identiteit.

In het boek Paravion komen er twee figuren voor, het gaat in feit om een figuur omdat we later erachter komen dat Cheira en Heira een Siamese tweeling waren. Deze vrouwen van onbepaalde leeftijd worden als heksen beschouwd maar in de tijd van

⁵⁵ Yerli, Nilgün: *Garnalenpelster*. Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam. zeventiende druk, 2004, pp. 42-43

ziekte en nood maken de dorpelingen graag gebruik van kruiden die ze hen geven. De enige vriend, die ze hebben is een Charmante Mamoeerra. Bij de bevalling sterft ze en na haar dood heeft de tweling haar zoon opgevoed. Om de baby te beschermen tegen allerlei kwaad en slechte geesten verrichten ze tientallen rituelen, onder andere:

“Zij smeerden henna op zijn handpalmen opdat zijn nagels niet zouden groeien, kleurden zijn oogleden met indigo tegen het boze oog, een amulet met harmal werd om zijn halsje gelegd tegen woutermannen en de moeders van de nacht, en in zijn oor hingen zij een koperen ring, nogmaals tegen het boze oog. Maar het zou een kind worden dat gevoelig was voor de gerichten en het morkelen van duisternis en dal.”⁵⁶

Leanda, hoofdpersonage van *Bingo!* bidt elke dag dat ze in bingo iets wint. Uit de tekst blijkt dat ze niet echt gelovig is maar bidden en God verzoeken om geluk in het spel is in haar geval meer wijze van spreken. Zij beschrijft dat als volgt:

“Als haar gebeden verhoord worden en de goden haar gunstig gezind zijn, zal ze hier morgen om kunnen lachen. Als ze vanavond de vijfduizend euro van de jackpot binnenhaalt, is ze uit de zorgen. Heel even duizelt het haar.”⁵⁷

Leanda hoopt dat de goden haar goed gezind zullen zijn en haar problemen zullen oplossen. Polytheïsme is ook iets exotisch dat als geloof naar Nederland gebracht werd. Uit Leanda's woorden kan afgeleid worden dat het haar niet veel scheelt of ze geesten, goden of de Heer aanspreekt. Zij wil echter haar doel bereiken. Het volgende citaat laat zien dat ze zich tot God om hulp wendt.

“Heer, laat me niet vanavond in de steek. [...] Laat Uw lich took voor mij schijnen. Schenk me geluk. In naam van Uw zoon, Jezus Christus. [...] De heer is mijn herder, mij ontbreekt niets. Hij doet mij nederliggen in grazige weiden. Hij voert mij naar rustige wateren. Hij verwinkt mijn ziel. [...] Ja, heil en goedertierenheid zullen mij volgen alle dagen van mijn leven. Ik zal in het huis van de Heer verblijven tot in de lengte van de dagen [...] Heer, behoed me voor deze schande. Laat mijn vijanden niet over mij zegevieren. Laat me vanavond alsjeblieft die jackpot slaan, Jehova.”⁵⁸

⁵⁶ Bouazza, Hafid: Paravion. Uitgeverij Prometheus Amsterdam. negende druk, 2004, p. 69

⁵⁷ Accord, Clark: *Bingo!*. Rainbow Pockets, Uitgeverij Maarten Muntinga bv, Amsterdam. Tweede druk, 2010, p. 25

⁵⁸ Accord, Clark: *Bingo!*. Rainbow Pockets, Uitgeverij Maarten Muntinga bv, Amsterdam. Tweede druk, 2010, p. 122

De verwachting van winst maakt haar nerveus. Het winnen van de jackpot is de enige mogelijkheid om haar problemen op te lossen. In stilte bidt Naomi ook tot God dat hij haar de jackpot laat winnen.

In de bingozaal zegt Leanda tegen haar vriend Atie het volgende:

“Tegenwoordig vraag je je af wat mensen in de kerk zoeken. Soms zeggen ze dat ze voor de Heer gaan, maar zoeken ze eigenlijk een heer. Kerken lijken zo langzamerhand wel relatiebureaus. Ik heb horen vertellen dat argeleze vrouwen er in haden vallen van illegalen die op zoek zijn naar verblijfspapieren.”⁵⁹

Dit commentaar laat zien dat ze de religie niet erg waardeert en geen regelmatige kerkganger is. Bovendien speelt religie in dit boek geen belangrijke rol.

Judit Gera en Agnes Sneller beweren in de *Inleiding literatuurgeschiedenis voor internationale neerlandistiek* dat de religie niet meer een belangrijke rol speelt in de verhalen van de schrijvers van vandaag. Ik citeer: “*De moslim-verhalen en de christelijke verhalen zijn in de multiculturele maatschappij niet meer uit elkaar te halen. Ze worden vermengd en verward net als de afhaalchinees met de Javaan in Amsterdam.*”⁶⁰

4.3 Verhouding tussen man en vrouw

Het overwegend patriarchale karakter van de moslimculturen bepaalt de verhouding tussen de man en de vrouw. De Nederlandse maatschappij die open is en gelijke kansen van mannen en vrouwen verdedigt staat in contrast tot de generaties voorouders van de nieuwkomers aan gewend waren. Het machisme, de verdrukking van de vrouwen en hypocrisie van de eigen cultuur welke dan ook valt in de boeken ook gecritiseerd te worden.

Nilgün Yerli heeft het moeilijk gehad met haar relaties en dat is vooral veroorzaakt door de positie die haar eigen vader in de familie bekleedde en onophoudelijk snakt ze naar de liefde die haar ontbreekt na de dood van haar moeder. Al haar relaties lopen stuk maar zij geeft niet op. Haar moeder gaf haar altijd een goede

⁵⁹ Accord, Clark: *Bingo!*. Rainbow Pockets, Uitgeverij Maarten Muntinga bv, Amsterdam. Tweede druk, 2010. pp. 163-164

⁶⁰ Gera, Judit en Sneller A. Agnes: *Inleiding literatuurgeschiedenis voor de internationale neerlandistiek*. Uitgeverij Verloren, Hilversum, 2010, p. 168

raad, ook in het geval van de verhouding tussen een man en een vrouw. Nilgün probeert zich aan de regels te houden. Een van haar wijze opmerkingen luidt als volgt: *“Vreemdgaan is makkelijk, trouw blijven, je verstand gebruiken, dat is veel moeilijker.”* Voor haar moeder is het behouden van een relatie een bewijs van sterkte. Nilgün realiseert zich later dat het niet altijd het geval is en vraagt zich af waarom haar moeder al die dingen liet gebeuren en nooit voor haar rechten opgekomen is. Haar moeder was haar heldin waarop zij altijd wilde lijken. Het enige dat haar moeder niet gelukt is, was haar eigen huwelijk en relatie met haar man.

“Ik dacht aan de nachten dat ik hoorde dat mijn moeder wilde gillen maar dat niet kon. Een stem die wilde schreeuwen maar werd gesmoord met een hand op de mond. Vele nachten hoorde ik dat, nachten dat mijn vader geweld gebruikte in bed.”⁶¹

Gewone mensen die naar haar vader keken, zagen een keurige man. Hij gedroeg zich goed en beleefd, droeg altijd mooie dure pakken en zag er goed uit. Hij leek wijs en vooral een gentleman, behalve voor zijn vrouw. Haar moeder liet zich heel vaak slaan. Tot op zekere hoogte beschouwde Nilgün dat ook als haar moeders fout. In Turkije zou dat onvoorstelbaar zijn dat de vrouw van een man wegloopt. Dat hangt samen met de financiële afhankelijkheid en haar status. Ze zou als een “dul” bestempeld worden, dat wil zeggen “een gescheiden vrouw” en dat leidt tot veel vooroordelen van de kant van haar omgeving. Dat laten de vrouwen niet gebeuren dus. Nilgün kon echter niet begrijpen waarom haar moeder dat in een land als Nederland volhield.

“In Nederland zijn die dingen wel goed geregeld. Mijn moeder hoefde het niet te pikken, ze kon alle kanten op maar ze bleef bij mijn vader omdat ze haar ouders niet wilde teleurstellen. Ze wilde niet aan de omgeving toegeven dat haar huwelijk was mislukt. En voor haar kinderen.”⁶²

Van buiten af leek de relatie probleemloos, maar de werkelijkheid was dat helemaal anders.

In *De reis van de lege flessen* beschrijft Bolfazl aan René dat mannen en vrouwen in Iran niet veel in contact komen met elkaar. Het is in principe uitgesloten om vóór de huwelijk met elkaar te spreken. De vrouw mocht alleen maar *salam* tegen de man zeggen. Dat valt René op. De relatie tussen Bolfazl en zijn vrouw is nooit erg goed

⁶¹ Yerli, Nilgün: *Garnalenpelster*. Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam. zeventiende druk, 2004, p. 65

⁶² Yerli, Nilgün: *Garnalenpelster*. Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam. zeventiende druk, 2004, p.

geweest en in hun vaderland wist niemand daarover. Dat hoorde bij de cultuur. Dat was het geheim van het huis. Maar na aankomst in Nederland wordt de relatie voortdurend slechter. De omgeving die meer vrijheid aan de vrouw geeft heeft indruk op de vrouw van Bolfazl gemaakt en ze besloot voor haar rechten op te komen, zich te verzetten en zich anders te gedragen. Bolfazl beschrijft de verandering in hun relatie als volgt:

*“Felle ruzies hadden we in mijn vaderland niet, maar hier was alles uit de hand gelopen. In mijn vaderland ging het ook niet goed tussen ons. Maar daar hield ze zichzelf in bedwang, ging tot een bepaalde grens, daarna stopte ze en begon te huilen en ik ging niet verder. Hier wilde ze niet meer ophouden. Zij opende haar mond en zei wat ze wilde en ik kon mijn woede niet meer onder controle houden.”*⁶³

Mochten ze in het vaderland gebleven zijn, zou de relatie nooit een vergelijkbare ontwikkeling hebben doorgemaakt. Heel duidelijk heeft daarop de Nederlandse egalitaire maatschappij invloed gehad. Gelijke behandeling van mannen en vrouwen is in Nederland vanzelfsprekend wat niet het geval in Iran is. Bolfazl geeft toe dat Nederland de ruimte heeft gegeven voor het ontvouwen van hun problemen. Zijn vrouw ging een betere positie bekleden. Hij beweert:

“Ik maakte haar kapot. Ik had haar altijd achter me aangesleept, naar de politiek, naar de geheime activiteiten. En ze moest haar mond houden, niet zeggen. Ze had gelijk. Ze mocht haar eigen weg gaan. Haar eigen toekomst opbouwen in een nieuwe maatschappij waar de vrouwen de verloren mannen niet meer nodig hadden.”

In *El weswes* van Najoua Bijjir komen we een wat oppervlakigere thematiek tegen. De verhouding tussen man en vrouw en het geluk van een vrouw wordt gemeten aan de rijkdom waarover de man beschikt. Ten minste één van de hoofdpersonages, Toeria is in dit opzicht heel beperkt. Haar interesse gaat voornamelijk uit naar de luxe, het succes en de macht. Zij wil simpelweg een rijke man trouwen, wie dan ook. Aan de andere kant bestaat er binnen de Marokkaanse gemeenschap een strenge sociale controle. Ongehuwde meisjes dienen niet met jongens uit te gaan. Stiekem maken ze afspraak in een winkelcentrum.

In *Bingo!* Van Clark Accord zijn alle relaties die de vrouwelijke hoofdpersonages ooit hebben gehad kapot gegaan. Daarom hebben ze hun illusies

⁶³ Abdolah, Kader: *De reis van de lege flessen*. Uitgeverij De Geus. Uitgave in Rainbouw Pockets, november 2003, p. 71

verloren, maar ze geven niet op en blijven op de prins op het witte paard wachten. Naomi is een ongehuwde moeder die op haar 18^e zwanger is geraakt. Alleen met haar moeder en grootmoeder zorgen ze voor haar kleine dochttertje. Niettemin heeft ze een relatie, iemand die van haar zou houden, nodig, ze geeft toe:

“Natuurlijk snak ik naar een man. Maar als ik kijk naar je grootmoeder en naar wat ik tot nu toe heb meegemaakt, maat dat me keihard. Zo wil ik het in ieder geval niet. Geen enkele man moet met zijn shit op me komen. Want dan is het gat van de deur zo gevonden. De klootzak kan gaan.”⁶⁴

Naomi weigert te vertellen wie de vader van haar dochttertje is. De aandachtige lezer begint al vroeg te vermoeden dat het waarschijnlijk Melvin, de voormalige lover van Naomi's moeder, zou kunnen zijn. Plotseling is hij teruggekomen nadat hij zonder iets te zeggen op een dag uit Leandas leven verdwenen is.

Melvin is een interessante figuur, hij houdt van avontuur en heeft een dure smaak maar weinig geld. Hij laat zich onderhouden door vrouwen om niet te hoeven werken. Op een dag, wanneer hij ervan overtuigd is geraakt dat Leanda niet meer zoveel geld heeft, is hij gewoon verdwenen en heeft haar achtergelaten. Bovendien heeft hij ook haar dochter zwanger gemaakt. Maar dat weet Leanda op het moment dat hij bij haar terug wil nog niet. Ze is tevreden dat deze jonge knappe man in haar geïntereiseerd is:

“Dat Melvins reputatie als womanizer hem vooring als een schaduw die zelfs een blinde kon zien, was haar niet onbekend. Desondanks moest ze bekennen dat ze zich geveild voelde door zijn telefoontje op deze zondagochtend.”⁶⁵

Naomi geneert zich voor haar moeder die zich volgens haar erg kinderachtig gedraagt. In Naomis houding tegenover Melvin zijn ook andere aspecten van belang. Sowieso maakt Leanda een afspraak met Melvin die haar voor lunch uitnodigt. Het lijkt me interessant wat een andere vrouw Leanda heeft aangeraden in verband met de plaats van de eerste date, namelijk:

⁶⁴ Accord, Clark: *Bingo!*. Rainbow Pockets, Uitgeverij Maarten Muntinga bv, Amsterdam. Tweede druk, 2010. p. 19

⁶⁵ Accord, Clark: *Bingo!*. Rainbow Pockets, Uitgeverij Maarten Muntinga bv, Amsterdam. Tweede druk, 2010. p. 140

*“Brengt hij je naar een Surinamer, dan kun je er beter meteen mee
nokken. Dan is hij zijn moeders pot niet ontgroeid. Je komt bij hem altijd
op de tweede plaats.”⁶⁶*

In vele boeken komt ook de relatie tussen een zoon en moeder aan bod. De zonen willen hun moeders niet teleurstellen. Yusuf El Halal schrijft uitbundig over zijn moeder en hoe hij haar lief heeft en respecteert alles dat ze zegt. Hij schaamt zich voor het beeld dat ze aan de hand van de thema's die hij in zijn boeken behandelt, zou kunnen krijgen. Hij verontschuldigt zich tegen haar bijvoorbeeld in het kort verhaal *Brief uit het Arabisch vertaald* waar hij aan zijn moeder uitlegt hoe het met de vrouwelijke personages in zijn boeken in elkaar zit:

“U kunt niet lezen wat ik schrijf – maar misschien herkent u mijn hartstocht. Misschien heeft u gehoord wat mensen over mij beweren. Misschien heeft u gehoord dat het succes haar lijf 's nachts naast mij vlijt en met fluwelen stem mijn naam lispelt. Maar ik moet u geruststellen, zoals u mij vroeger geruststelde na de spookverhalen van oom Isfrimidilimed: het is allemaal niet waar. Misschien hebben ze u verteld hoe ik over de lichamelijke liefde schrijf. Misschien hebben ze de namen genoemd van Fatima, Hasna en Samira. Van Yasmina, Aisha en Najoua. Maar ik bezweer dat ik geen van hen ooit de hand heb gekust! Ik respecteer vrouwen en mijn vrouwen respecteren mij. Ik respecteer Allah en de profeet en ik bid dat zij mij rechtschapenheid zien.”⁶⁷

Yusuf wil niet dat zijn moeder hem kwalijk neemt en heeft de behoefte om alles aan haar te verklaren. De verhalen zijn alleen maar verzonnen, zij hoeft zich geen zorgen te maken.

4.4 Culturele verschillen - gebruiken en gewoontes in Nederland

De manier waarop de auteur en hun personages met de cultuur van Nederland omgaan is enigszins verschillend. De confrontatie tussen de culturen wordt op een of andere manier in de boeken zowel direct als ook indirect vertegenwoordigd.

Verscheurdheid tussen gebruiken in het land van herkomst en Nederland zijn er in de boeken ook terug te lezen. De personages die op latere leeftijd naar Nederland gekomen zijn, beleven vaak een echte cultuurshock. Dat is opmerkelijk voornamelijk omdat de

⁶⁶ Accord, Clark: *Bingo!*. Rainbow Pockets, Uitgeverij Maarten Muntinga bv, Amsterdam. Tweede druk, 2010, p. 142

⁶⁷ El Halal, Yusef: *Man zoekt vrouw om hem gelukkig te maken*. Rainbow Pockets, Uitgeverij Maarten Muntinga bv, Amsterdam, 2007, p. 20

auteurs daarvan, mensen die de personages hebben bedacht, deze ervaring zelf hebben of ten minste is dat hun ouders overkomen en ze hebben daarover gehoord.

Nilgün Yerli, zowel de hoofdpersonage als ook de auteur van *De garnalenpelster*, beschrijft de gewoonte die ter gelegenheid van afscheid nemen voor een lange tijd uitgevoerd wordt.

“Mijn oma had een fles water in haar hand, bij het weggrijden goot ze water over de bumper van de auto en op de weg, wat de helderheid van de geest van de bestuurder, de zuiverheid van het afscheid en de snelheid van gaan en komen – zoals het water – symboliseert. Mama vertelde dat. Ik kende deze gewoonte niet. Het was mijn eerste afscheid voor lange tijd.”⁶⁸

Van een land van mystische bijgeloof belandt ze in een pragmatisch denkend land. De eerste keer dat ze in aanraking kwam met de wijze waarop Sinterklaas en Kerstmis in Nederland gevierd worden, raakte ze in de war.

“Op 5 december moesten alle cadeaus en gedichten klaar zijn, want Sinterklaas kwam dan naar onze school. Ik begreep de helft van de gebeurtenis niet, maar toen die oude man binnenkwam vond ik hem verdacht veel lijken op onze kertman (Noel Baba in het Turks), maar bij ons kwam de kerstman pas op 31 december. Later ontdekte ik dat er hier ook een kerstman was, en toen begreep ik helemaal niets van de Sinterklaas.”⁶⁹

Omdat Turkije grotendeels islamistisch is, vieren ze geen Kerstmis maar de kerstman komt wel met oud en nieuw om cadeaus te geven. Na de komst naar Nederland viel dat voor haar als een kind wel mee omdat de familie St. Nicolaas op 5 december, 25 december en ook op 31 december vierde.

Op latere leeftijd waardeerde Nilgün vooral de voorzieningen die in Nederland van hoge kwaliteit waren. Toen ze een operatie moest ondergaan merkte ze dat de ziekenhuizen in Turkije en in Nederland onvergelijkbaar waren. Ze schrijft:

“Dat was het allermooiste aan Nederland, rijk of arm, je werd goed behandeld in een goed ziekenhuis. [...] Het ziekenhuis was zo schod, het rook echt fris, de bedden waren mooi en nieuw, de verf zag er goed uit. Prachtig vond ik het.”⁷⁰

Yerli beschrijft verder hoe begrafenissen in het algemeen in Nederland en in Turkije van elkaar verschillen. Gebruiken rond sterven en dood zijn bepalend en verschillen per

⁶⁸ Yerli, Nilgün: *Garnalenpelster*. Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam. zeventiende druk, 2004, p. 18

⁶⁹ Yerli, Nilgün: *Garnalenpelster*. Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam. zeventiende druk, 2004, p. 27

⁷⁰ Yerli, Nilgün: *Garnalenpelster*. Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam. zeventiende druk, 2004, p.

cultuur en per religie. Daarom was Nilgün heel nieuwsgierig hoe het in Nederland gaat. Zij was verbaasd dat de familieleden, vrienden en kennissen een voor een een speech kwamen houden, vol complimenten voor de gestorvene. Tot die tijd had ze altijd het gevoel dat zoiets zeggen als hoe lief, geweldig en bijzonder mensen zijn zelden gebeurde, maar plotseling, na zijn dood, krijgt iedereen dat te horen maar dan is het wel te laat. Ze vond het raar dat de persoon in kwestie dat niet meer kan horen. Het eten en vieren leek haar ook anders:

“Na de vergadering mochten we naar een andere kamer, waar je een kopje koffie met broodjes kreeg, sponsjes op sponsjes met een lapje zwetende kaas en een dode tomaat ertussen en een huilend slablaadje eromheen: broodje gezond. Het is in Turkije ook de gewoonte dat je de eerste veertig dagen eten brengt wanneer iemand sterft, zodat de mensen in alle rust kunnen rouwen. Ik heb het in Nederland geprobeerd, maar het bleef bij één dag.”⁷¹

In Turkije wordt de begrafenis gevierd, er wordt veel gegeten en het hele dorp komt bijeen. De wijze waarop iemand begraven wordt is echter interessant. Turken streven naar gelijkheid in die zin dat iedereen op identieke wijze begraven wordt.

“In Turkije zeggen ze dat we niet gelijk in de wereld komen. Als je rijke ouders hebt dan ben je een rijke baby, als je arme ouders hebt dan ben je een arme baby. Daarom moeten we wel gelijk dood; we worden niet in dure kist begraven, maar naakt, gewikkeld in een laken. Dom of slim; arm of rijk, allemaal gelijk.”⁷²

In veel boeken komt het woord vrijheid aan bod. De personages zijn ervan overtuigd van dat Nederlanders tot op zekere hoogte zich als hypocrieten gedragen. Bijvoorbeeld de personage Kenza van Najoua Bijjir's boek *El weswes* beschijft de Nederlandse opvatting van vrijheid van uiting als volgt:

“In Nederland ben je vrij om je meningen en gedachten en ideeën te uiten, maar vraag alsjeblieft niet wat voor opmerkingen en reacties je naar je hoofd krijgt als je dat ook daadwerkelijk doet.”⁷³

Yusuf El Halal levert ook behoorlijk veel kritiek op de Nederlandse samenleving. Hij beweert dat de taal die ze gebruiken ook daar rol in speelt. Volgens

⁷¹ Yerli, Nilgün: *Garnalenpelster*. Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam. zeventiende druk, 2004, p. 122

⁷² Yerli, Nilgün: *Garnalenpelster*. Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam. zeventiende druk, 2004, p. 124

⁷³ Bijjir, Najoua: *El weswes. Het geheime leven van jonge vrouwen*. Uitgeverij Vassallucci, Amsterdam, 2001, p. 18

hem bevat de taal leugens en de gebruikers van zo'n taal kunnen niet onbevlekt leven. Hij beweert:

“Dit is wat mij pijn doet: de zogenaamde nuchterheid. Nederlanders hebben geen geloof, geen dromen, en ontleen hier de arrogantie aan te weten wat de waarheid is. Laat het maar aan de Nederlanders over te beoordelen wat ironisch is en wat oprecht! Maar – en dit is de ware ironie – zodra ik de waarheid verkondig, is Nederland ongelovig, ontwikkelen bladen de opinie dat ik niet besta. Ik kan soms huilen om de domheid die die land in haar greep heeft.”⁷⁴

Bolfazl van Kader Abdolah voelt dat hij constant onder controle van zijn buurmannen staat. *“De buurt hield ons in de gaten. De vrouwen uit onze straat verstopten zich achter de gordijnen en controleerden wat we voor ons huis kochten.”⁷⁵* De buurvrouwen brachten af en toe ook een bezoek aan Bolfazl en waarschijnlijk uit liefdadigheid hebben ze hun ouwe spullen naar hem gebracht en aangeboden. Bolfazl vond dat echt niet aangenaam. Integendeel: *“We beschouwden het als een soort vernedering. We kwamen uit een cultuur waar men absoluut geen tweedehands dingen van een ander accepteert.”⁷⁶*

Bolfazl merkt ook dat het lang duurt voordat de Nederlanders zich open stellen voor anderen hoewel ze op het eerste gezicht heel vriendelijk lijken. Hij woonde al lang in de straat, maar kwam in principe niemand behalve zijn buurman tegen. *“Een jaar was niet genoeg. Ik moest vele seizoenen wachten op de geheimen van de wijk.”⁷⁷* Snel merkt hij dat in Nederland een soort sociale controle bestaat, je wordt altijd in de gaten gehouden en hij vindt het niet altijd aangenaam om door zijn burens gecontroleerd te worden.

“De buurvrouwen liepen voor ons raam langs. Ze zagen dat ik altijd thuis was. Ik had het gevoel een zieke soldaat te zijn, dacht dat alle Nederlandse mannen naar het front vertrokken waren en ik verlaten achtergebleven was. Ik kocht een tweedehands tas, deed er mijn spullen in en verhuisde naar de bibliotheek.”⁷⁸

⁷⁴ El Halal, Yusuf: Man zoekt vrouw om hem gelukkig te maken. Rainbow pockets. Uitgeverij Maarten Muntinga bv, Amsterdam, 2007, p. 21

⁷⁵ Abdolah, Kader: *De reis van de lege flessen*. Uitgeverij De Geus. Uitgave in Rainbouw Pockets, november 2003, p. 12

⁷⁶ Abdolah, Kader: *De reis van de lege flessen*. Uitgeverij De Geus. Uitgave in Rainbouw Pockets, november 2003, p. 15

⁷⁷ Abdolah, Kader: *De reis van de lege flessen*. Uitgeverij De Geus. Uitgave in Rainbouw Pockets, november 2003, p. 17

⁷⁸ Abdolah, Kader: *De reis van de lege flessen*. Uitgeverij De Geus. Uitgave in Rainbouw Pockets, november 2003, p. 78

Daar probeerde hij tot vijf uur 's middags vol te houden alsof hij naar zijn werk was geweest. Onderweg naar huis fietste hij met de andere mensen uit hun wijk. Precies om zes uur deed zijn vrouw de gordijnen open en gingen ze aan het eten zoals andere gewone Nederlandse gezinnen. Waren ze geïntegreerd? Moeilijk om te zeggen, maar de Nederlandse gebruiken en levensstijl hebben ze snel overgenomen. Bolfazl raakt redelijk makkelijk gewend aan de Nederlandse realiteit en gewoontes ook het feit dat hij vroeger nooit alcohol dronk, maar met zijn buurman René relatief vaak geniet van een glaasje wijn is daar ook een bewijs van.

Het weer in Nederland is iets waaraan de meeste mensen eerst even gewend moeten raken. Bolfazl van *De reis van de lege flessen* geeft het volgende commentaar: “Ook de Nederlandse buien kende ik niet. Ik wilde niet nat worden, bleef binnen tot de bui ophield, maar hij hield niet op.”⁷⁹ Later in het boek zegt Bolfazl bij het beschrijven van het weer dat het al tijd voor sneeuw was, zowel in zijn vaderland als in Nederland. Hoewel zo’n constatering op het eerste gezicht heel gewoon zou kunnen lijken, betekent dat voor Bolfazl volgens mij dat hij zich in Nederland meer thuis begon te voelen. Het was echter een lang en pijnlijk proces. Voordat hij naar Nederland kwam had hij geen erflauw idee van hoe dat in Nederland allemaal in elkaar zit en wat hij moet verwachten. Eenmaal in Nederland gevestigd duurde het lang voordat hij sommige dingen kon begrijpen.

“Voortdurend deed ik pogingen om erachter te komen wat Hollanders aanhet doen waren. Voor ik naar Nederland kwam, kende ik het Nederlandse volk niet. Ik had wel wat over Holland gehoord maar niet over Nederland. Bij ons waren Hollandse kippen bekend. Huisvrouwen wilden ze niet hebben [...] Ik had ook over die dappere Hollandse jongen gehoord. Volgens het verhaal stopte hij zijn vinger in een gat van de dijk en zo redde hij het Hollandse volk.”⁸⁰

Chajija van *El weswes* besluit haar leven te veranderen en beweert: “*Er is geen tijd om meer om te blijven 'tussen twee culturen'. Tussen huis- en straatcultuur, tussen zwijgen of gillen.*”⁸¹ Dit citaat kan volgens mij op twee manieren geïnterpreteerd worden. Ze wil misschien graag aanduiden dat er twee verschillende werelden voor haar

⁷⁹ Abdolah, Kader: *De reis van de lege flessen*. Uitgeverij De Geus. Uitgave in Rainbouw Pockets, november 2003, p. 13

⁸⁰ Abdolah, Kader: *De reis van de lege flessen*. Uitgeverij De Geus. Uitgave in Rainbouw Pockets, november 2003, p. 117-118

⁸¹ Bijijr, Najoua: *El weswes. Het geheime leven van jonge vrouwen*. Uitgeverij Vassallucci, Amsterdam, 2001, p. 128

bestaan, namelijk de Marokkaanse van thuis en de Nederlandse van buiten het huis. Of zou dat misschien met haar eigen identiteit kunnen samenhangen. Het gedragspatroon, hoe zij volgens haar zich onder andere mensen moet gedragen, indruk maken enz. En hoe relaxed en op haar natuurlijks zich thuis kan gedragen. Het is moeilijk om te zeggen, de drie hoofdpersonages van El weswes zijn in Nederland geboren en getogen, maar de invloed van de Marokkaanse cultuur die hun ouders proberen te bewaren kan ook een rol spelen.

Nilgün Yerli beschrijft in haar autobiografisch boek dat ze helemaal in de war was toen ze op haar tiende in een totaal andere omgeving belandde. Met de overheersende Nederlandse maatschappij om haar heen, maar ook onder invloed van haar klasgenoten uit Indië, Suriname, Marokko en Pakistaan, wist ze niet hoe ze zich moet verhouden tot de Turkse cultuur van haar ouders.

4.5 Werk

De voorouders van de huidige tweede- en derdegeneratieallochtonen zijn naar Nederland gekomen om een beter bestaan op te bouwen. Maar niet iedereen is dat gelukt. De oliecrisis van de jaren '70 heeft moeilijkheden met zich meegebracht. Tegenwoordig, veroorzaakt door de kredietcrisis, herhaalt de situatie zich een beetje. De problemen op het werkvlak die in de boeken gemeld worden, gaan vaak gepaard met de zelfverzekerdheid van de desbetreffende personage. Bolfazl is onzeker vanwege zijn gebrekkige kennis van het Nederlands en durft geen werk te zoeken en aanvaarden.

“In het begin zat ik ook altijd thuis, maar ik solliciteerde niet. Ik kon nog geen brieven in het Nederland schrijven. In een vlaag van pessimisme dacht ik dat ik altijd thuis zou moeten blijven en in die oude van Dale naar de betekenis van woorden zou moeten snuffelen.”⁸²

De hoofdpersonage van *Het verhaal uit de stad Damsko* leeft van dag tot dag. Het leven lijkt hem hulpeloos en ontsnapping is volgens hem niet mogelijk. Hij beschouwd zichzelf als een mislukkeling en weet zijn plaats in de maatschappij niet te vinden. Dagen brengt hij slapend door, 's nachts gaat hij uit. Hij rookt veel te veel wiet.

⁸² Abdolah, Kader: *De reis van de lege flessen*. Uitgeverij De Geus. Uitgave in Rainbouw Pockets, november 2003, p. 45

Het maakt hem niet uit dat hij ontslag krijgt van zijn werk bij de Albert Heijn waar hij als vakkenvuller gewerkt heeft. Hij heeft het gevoel dat de wereld hem niet serieus neemt en dat veroorzaakt verzet. Werkloos daarna, is hij een prototypische vertegenwoordiger van de groep delinquente Marokkaanse jongens waaraan tegenwoordig veel aandacht in de media wordt besteed.

In *El weswes* is dat niet het geval, de hoofdpersonages zijn veel te jong om te werken. Ze zitten alle drie nog op school maar natuurlijk zijn ze bezig met het nadenken wat ze in de toekomst graag willen doen. Toeria bijvoorbeeld kan zich helemaal niet voorstellen om te moeten werken. Haar enig doel is trouwen met iemand die er behoorlijk uit ziet, maar in het bijzonder heel rijk is. Dat zal haar dan garantie bieden dat ze de behoefte om te werken in de toekomst kan vermijden. Deze kortzichtige en oppervlakkige opvatting is eerder irriterend.

Alletwee de hoofdpersonages van *Bingo!*, Leanda en Naomi, zijn werkloos. Vaak maken ze ruzie om geld, allebei de dames zijn in de schulden geraakt en trachten hun hopeloze situatie op te lossen door middel van steeds meer geld aan bingo uit te geven met de visie dat de mogelijke winst de schulden ooit terug gaat betalen. In dit boek draait het om de gokverslaving van de Surinaamse vrouwen.

Als Naomi probeert haar moeder tegen te spreken en aan het verstand probeert te brengen de schulden niet te verhogen, antwoordt Leanda stoer:

“Ach , klets niet zo. Wie helpt me die schulden te betalen? Werk jij? Denk je dat die kleine bijdragen die je levert van het geld van de sociale dienst genoeg zijn om de gaten te vullen? Hou je mond, hoor.”⁸³

Bingo lijkt hen de enige wijze waarop ze aan geld kunnen komen. Bingo is de golfbaan voor armen, zoals iemand het noemde.

Het verhaal van De garnalenpelster draait om de auteur zelf die in het kader van gezinshereniging naar Nederland met de rest van haar familie kwam. Haar vader was naar Nederland uitgezonden door de regering vanwege een uitwisselingsprogramma. De familie had daar geen bezwaar tegen in het begin omdat de aanstelling maar voor één jaar was. Maar na een jaar kreeg hij een contract voor vijf jaar en dat leek haar moeder veel te veel om apart in twee landen te wonen, dus werd besloten om met het hele gezin

⁸³ Accord, Clark: *Bingo!*. Rainbow Pockets, Uitgeverij Maarten Muntinga bv, Amsterdam. Tweede druk, 2010. p. 41

naar Nederland te gaan. Nilgüns vader gaf ook lessen over algemene kennis over hun geboorteland aan Turkse kinderen die in Nederland woonden.

Haar vader had veel geld, maar wilde dat niet uitgeven voor zijn familie, hij gaf dat liever uit aan zijn eigen genoeg, aan zijn minnaressen en gokken. Nilgüns moeder kreeg maar vijftig gulden per week om alles voor de familie en het huishouden te kopen. Als dat niet lukte, begon de vader te schreeuwen.

“Mijn moeder wilde zich niet laten kennen, en bovenal wilde ze ons die stennis van mijn vader besparen, daarom pelde ze garnalen. Ik vond dat ik respect moet hebben voor wat ze deed, maar ik schaamde me er tegelijk ook voor.”⁸⁴

Jarenlang kon ze geen garnalen door haar keel te krijgen, omdat het haar onmiddellijk deed denken aan haar moeder en hoe moeilijk ze het had om wat extra geld voor haar familie te verdienen omdat haar vader zich zo egoïstisch gedroeg.

Toen Nilgün haar wilde helpen, weigerde haar moeder dat omdat ze dacht dat ze nachtrust moest hebben om vervolgens fris de dag daarop op school te kunnen zijn. Een opleiding zou haar dochter financiële onafhankelijkheid geven in de toekomst. Haar moeder zei dat Nilgün nooit hetzelfde mocht gebeuren zoals haar: geen beroep hebben zoals garnalen pellen. Financiële afhankelijkheid is juist de reden waarom de meeste vrouwen bij hun mannen blijven ondanks het feit dat ze niet meer verliefd zijn of erger nog de man hen slaat en slecht behandelt. Deze situatie is juist erger in een land waar de vrouw niemand anders heeft, geen familie, vrienden en kennissen en heeft nergens naartoe te gaan. Dit was ook het geval van Nilgüns vader.

Na jarenlang in Nederland gewoond te hebben, beleefde Nilgün ook talrijke situaties in verband met de multiculturele samenleving. Daarom wordt ze ook een beetje wantrouwig en dat heeft misschien ook te maken met haar zelfvertrouwen, maar als ze werk aangeboden kreeg door productiemaatschappij Mojo schiet een ding haar onmiddellijk te binnen: Had de eigenaar dat gedaan omdat hij een allochtonensubsidie kreeg?

⁸⁴ Yerli, Nilgün: *Garnalenpelster*. Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam. zeventiende druk, 2004, p.75

4.6 Taal

Hafid Bouazza heeft in verband met de Nederlandse Boekenweek van 2001 commentaar gegeven op zijn vaderland. De Boekenweek had toen als thema “Het land van herkomst. Schrijven tussen twee culturen”. Bouazza zei toen dat het vaderland van de schrijver de taal is. “*De taal is zijn identiteit, stijl zijn paspoort.*”⁸⁵ Het Nederlands is de taal waarin de boeken geschreven zijn, dat hebben alle boeken zowel hier in dit stuk gekozen als ook in het algemeen beschouwd als allochtone literatuur gemeenschappelijk. Uit de woorden van Bouazza valt makkelijk af te leiden dat de schrijvers dan als Nederlanders beschouwd moeten worden en deel willen uitmaken van de plaats waar ze wonen, Nederland dus.

In de boeken gekozen als materiaal voor deze scriptie komt het thema taal ook aan bod. Ouders van de personages blijven moeite hebben met de taal en beheersen het Nederlands niet goed, ondanks het aantal jaren die ze al in Nederland hebben gewoond. In *Het verhaal uit de stad Damsko* wordt er beschreven hoe Kader met zijn moeder naar de huisarts moet om te vertalen. Ze is niet bekwaam genoeg om in het Nederlands tegen de dokter te zeggen wat met haar aan de hand is. Met tegenzin doet hij dat maar hij moet zich inhouden en geduld hebben.

*“‘Heeft ze geen specifieke klachten?’ vraagt hij als hij terug op zijn stoel zit. ‘Kun je haar vragen of ze niet precies kan aangeven wat haar mankeert?’ Kader bijt zijn onderlip en wacht totdat hij de rust heeft om zonder ergernis het woord tot haar te richten.”*⁸⁶

Kader Abdolah’s personage Bolfazl heeft in het opvangcentrum een beetje Nederlands geleerd, maar durft niet met zijn burens aan de praat te gaan.

De Nederlandse taal biedt ook de mogelijkheid om dingen anders te beschrijven. Het wordt gezegd dat als men een vreemde taal gebruikt, men zich ook anders gedraagt. Bolfazl raakt deze thema ook aan. In zijn hoofd spelen zich verscheidene woorden, zinnen en dialogen af die hij nooit hardop durft te zeggen. Toch betekent het gebruik van het Nederlands voor hem een grotere vrijheid dan het gebruik van zijn moedertaal. Als voorbeeld daarvan kan de volgende scène beschouwd worden. Bolfazl wordt uitgenodigd om een bezoek te brengen aan zijn buurman ter gelegenheid van zijn

⁸⁵ Brems, Hugo: *Altijd weer vogels die nesten beginnen. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1945-2005*. Uitgeverij Bet Bakker. Amsterdam. 2006, p. 673

⁸⁶ Bahara, Hassan: *Een verhaal uit de stad Damsko*. Van Gennep, Amsterdam, 2006, pp. 26-27

verjaardag. In zijn buurmans huis ziet hij foto's van naakte mensen aan de wand hangen. Dat is voor hem op zich een beetje vreemd en verbazingwekkend. Een foto trekt zijn aandacht in het bijzonder. Hij vraagt zich af:

“Zijn die borsten in de spiegel van jouw dochter? Zo’n zinnetje zou nooit in het Perzisch bij mij opkomen. In het Nederlands kon ik het ook nooit uitspreken. Maar het op papier zetten lukte me wel.”⁸⁷

Wat hij nooit in zijn moedertaal durft uit te spreken, is wel mogelijk in de vreemde taal. Thema's die hij vermijdt in zijn eigen cultuur, zijn makkelijker aan te tasten in de vreemde taal en in het buitenland.

Maar omdat hij niet veel in contact raakt met de mensen om zich heen boekt hij niet zo'n grote vooruitgang als zijn vrouw en zoon. Hij voelt dat de afstand tussen hen groter wordt en de taal is de middel door welke zich de vervreemding van hen voldoet.

“Zij praatte zonder accent, maar mijn uitspraak was grof. In het bedrijf hoefde ik niet te praten. Ik moest de hele dag mijn mond dichthouden en de productielijn in de gaten houden. Mijn zoon had me ook ingehaald. Kilometers was ik achtergebleven. Mijn vrouw had de buurvrouwen. Mijn zoon had zijn vriendjes. Ik de telefoon.”

De ontbrekende kennis van het Nederlands is een hindernis dat de communicatie bijna onmogelijk maakt. De kloof tussen het echtpaar wordt daardoor groter.

Een van de personage's in *Bingo!* van Clark Accord Atie spreekt op een heel bijzondere manier. In hoofdstuk 5 Taal en taalmiddelen ga ik daar dieper op in. Hier wil ik alleen een voorbeeld geven van wat de verteller over haar zegt. En dat is letterlijk: *“Haar Rotterdamse tongval heeft een verrassende Surinaamse swing.”*

In *De garnalenpelster* spreekt de auteur over de moeilijkheden die ze met de Nederlandse taal had na haar komst naar Nederland. De taal leek haar onbegrijpelijk en vooral niet duidelijk, zelfs voor Nederlanders.

“Er werd gebeld naar mijn tante, de zus van mijn moeder, ja dat moet je hier uitleggen, het woord “tante” of “oom” geeft niet aan of het nu van moederskant of vaderskant is. In het Turks is dat veel duidelijker, daar geeft het woord het al aan. De zus van je moeder is Teyze en van je vader Hala, de broer

⁸⁷ Abdolah, Kader: *De reis van de lege flessen*. Uitgeverij De Geus. Uitgave in Rainbouw Pockets, november 2003, p. 19

van je moeder is Dayi, en van je vader Amca. Daarom hebben Turken zo'n moeite met de Nederlandse taal, die is niet duidelijk genoeg voor ze!”⁸⁸

Thuis spraken ze natuurlijk Turks maar op school werd natuurlijk Nederlands gesproken. De klas waarin Nilgün zat was één grote mix – een Surinamer, een Hindoestaantje, Marokkaantje en een Pakistaan. De enige manier om elkaar te kunnen verstaan was het gebruik van het Nederlands. Als klein meisje merkt zij ook dat de geluiden om haar heen verschillen van die van Turkije.

“Het was zo grappig, Turkse honden zeiden hav-hav en de Nederlandse honden waf-waf, zelfs de hondentaal was anders.”⁸⁹

Om het Nederlands snel te leren beheersen wilde Nilgüns vader dat zij niet op school zat met Turkse kinderen omdat de verleiding om de hele dag Turks te praten groot zou kunnen zijn. Haar gebrekkige kennis heeft een overheersend gevoel van eenzaamheid bij Nilgün opgewekt. Ze geeft toe dat het moeilijk was, maar tegelijkertijd was de vooruitgang heel snel.

“Hij had nog gelijk ook, want ik deed tien keer harder mijn best om me duidelijk te maken. Misschien leerde ik hierdoor sneller Nederlands, maar het gevoel van eenzaamheid groeide net zo snel als mijn taalontwikkeling.”⁹⁰

4.7 Seksualiteit

Seksualiteit speelt ook een belangrijke rol in de romans en verhalen van de allochtone schrijvers. Vebazingwekkend genoeg, zijn ze desondanks hun islamische achtergrond niet bang dieper op dit thema in te gaan. Vooral mannelijke personages in de boeken van jonge schrijvers genieten van het leven en het gezelschap van meerdere vriendinnen tegelijkertijd, waarvan de meisjes zich natuurlijk niet bewust zijn.

In *De reis van de lege flessen* wordt de hoofdpersonage geconfronteerd met de homoseksualiteit en naaktheid van zijn buurman die hij als zijn enige Nederlandse vriend beschouwd. Niet dat hij daarover zeer verontwaardigd is, maar het

⁸⁸ Yerli, Nilgün: *Garnalenpelster*. Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam. zeventiende druk, 2004, p. 23

⁸⁹ Yerli, Nilgün: *Garnalenpelster*. Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam. zeventiende druk, 2004, p. 25

⁹⁰ Yerli, Nilgün: *Garnalenpelster*. Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam. zeventiende druk, 2004, p.33

tegenovergestelde, hij beschrijft dat als iets heel normaal dat zich voordoet in de Nederlandse maatschappij en niet in de zijne. Ik citeer:

“René lag in zijn tuin. Door het kapotte hek zag ik een gedeelte van zijn melkachtig witte rug. Hij was blank. Ik donker. Hij draaide zich om. Een grasspriet hing aan zijn navel. Hij verplaatste zich een beetje naar boven. Opeens kam er een dikke, kleurloze, gerimpelde pik tevoorschijn. Zo’n pik had ik qua maat als qua kleur nog nooit gezien. Feitelijk had ik tot dat moment nog nooit de pik van een ander gezien. Nou ja, ik vergis me. Ik had er weleen een gezien. Eén keer maar. En ook nog behoorlijk onduidelijk in het donker. De pik van Asgar de Kale, de fietsenmaker van mijn geboortedorp. Niet dat het taboe was. Maar er was in mijn omgeving gewoonweg geen blote pik om te bekijken.”⁹¹

Bolfazl went snel aan de verschillende dingen en gebruiken in Nederland. Maar zijn moeder die op bezoek komt ziet alles anders en schrikt van veel dingen. Zij beschouwt alles wat ze om haar heen ziet als straf, straf voor haar zoon die uit het vaderland gevlucht is. Ze wordt ook geconfronteerd met de homoseksualiteit van de burens van haar zoon waarover hij het niet wilde hebben. Bolfazl beschrijft dat als volgt:

“In de tuin kon je Renés bed bij zonsondergang tevoorschijn zien komen. [...] Het toeval bepaalde het anders voor mijn moeder. Ze zag een bed en twee spiernaakte mannen. Een grote en een kleine. Eerst geloofde ze haar ogen niet. Ze keek dus opnieuw aandachtig naar het raam. Nee, het was geen verbeelding. Het waren de blote buurmannen van haar zoon.”⁹²

Bolfazl bekent dat ook in zijn cultuur homoseksualiteit niet helemaal onbekend was. De hedendaagse praktijk is anders, maar Bolfazl beweert dat *“in de oude literatuur van mijn vaderland gaat het wel vaker over een man die op een andere man verliefd is. In zo’n verhaal is er geen sprake van een vrouw.”*

Nederland is voor Bolfazl ook aantrekkelijk, omdat de vrouwen anders zijn. Maar paradoxaal genoeg, op het moment dat zijn eigen vrouw op de Nederlandse vrouwen begint te lijken, accepteert hij dat niet.

“Je ontdekt nieuwe dingen en ziet hoe ze in elkaar zitten. En jij wilt de dingen opnieuw betasten. Opnieuw bekijken. Opnieuw ervaren. Het was ook niet toevallig dat ik nieuwsgierig was naar het lichaam van een Hollandse vrouw.”⁹³

⁹¹ Abdolah, Kader: *De reis van de lege flessen*. Uitgeverij De Geus. Uitgave in Rainbow Pockets, november 2003, pp. 12-13

⁹² Abdolah, Kader: *De reis van de lege flessen*. Uitgeverij De Geus. Uitgave in Rainbow Pockets, november 2003, p. 22

⁹³ Abdolah, Kader: *De reis van de lege flessen*. Uitgeverij De Geus. Uitgave in Rainbow Pockets, november 2003, p. 118

De wijze waarop de Nederlanders zich onthullend kleden hangt volgens mij ook samen met hun houding van zelfbewustheid ook wat de seksualiteit betreft. Kader Abdolah's personage Bolfaz aldus: *"Aan de blote benen, buiken, borsten en billen en aan de taal moest ik wennen. En René, mijn, buurman, zou ik zonder onderbroek moeten accepteren."*⁹⁴

In *El weswes* van Naouja Bijjir verzet een van de hoofdpersonages, Toeria, zich tegen de traditionele wijze waarop Marokkanse meisjes opgroeien, dat wil zeggen vroeg trouwen en kinderen krijgen meestal ook met een partner van tevoren gekozen door de ouders.

In verband met de beschrijving van haar gebrek aan zelfvertrouwen maakt Chadija van *El weswes* onbewust een interessante opmerking. Ik citeer:

*"Straks zal ze niet worden belemmerd door wat de mensen van haar denken, zal ze niet langer bang hoeven zijn voor vragen die ze eigenlijk niet wil beantwoorden. Ze zal genoeg bescherming hebben om haar eigen keuzes te kunnen maken. Als ze haar mening zullen vragen over zaken als: 'Zeg, wat vindt jij van de imam en zijn uitspraken over homo's?' zal ze zich realiseren dat zij andere prioriteiten stelt, zich niets hoeft te laten opdringen, ze zal sterk genoeg zijn om te antwoorden: 'Ik heb niets te maken met de imam en zijn uitspraken.'"*⁹⁵

Dit citaat leidt tot de conclusie dat er ongetwijfeld ook in de moskee over seksualiteit wordt gesproken. De imams die de rol in het geestelijke leven meningen in verband wat seksualiteit betreft, vertellen ze de gelovigen hoe ze zich moeten gedragen. Blijkbaar weet Chajija geen standpunt in te nemen. Ze is eerder onverschillig wat deze zaak betreft. Ze is in Nederland opgegroeid en is aan dat soort dingen gewend.

In *Bingo!* probeert Leanda haar dochter op de hoogte te brengen en te vertellen hoe ze er achter kan komen dat haar man vreemdgaat. Ze probeert haar 22-jarige dochter van raad te voorzien ondanks het feit dat ze al een 4-jarige dochtertje heeft. Haar raad luidt als volgt:

"Als vrouw moet je gelijk doorhebben dat je man buiten de deur snoept. Iedere vrouw moet daar op alert zijn. Mannen zijn nou eenmaal uithuizig. Houden van variatie. Maar als vrouw moet je ervoor zorgen dat e de

⁹⁴ Abdolah, Kader: *De reis van de lege flessen*. Uitgeverij De Geus. Uitgave in Rainbouw Pockets, november 2003, p. 13

⁹⁵ Bijjir, Naouja: *El weswes. Het geheime leven van jonge vrouwen*. Uitgeverij Vassallucci, Amsterdam, 2001, pp. 128-129

aandacht voor jou niet verliezen, door jezelf te onderhouden. Als hij het desondanks niet bij één vrouw kan houden, merk je dat als hij klaarkomt. Aan de kwaliteit van zijn sperma. Is het waterig en slap, dan loop hij uit.”⁹⁶

Leanda, de moeder van Naomi, is teleurgesteld dat Naomi de naam van de vader van haar dochtertje geheim houdt. Ze maakt gebruik van het woord “snoepen” dat “vreemdgaat” betekent. Hoewel Leanda zelf lijdt onder de pijn van de mislukte verhouding met Melvin die haar zonder iets te zeggen na enkele jaren zomaar verlaten heeft, probeert ze een goed voorbeeld voor haar dochter te zijn. Maar dat is haar niet gelukt en Naomi geneert zich voor haar moeder die flauw doet als Melvin plotseling terug komt en Leanda alweer verliefd raakt en zich kinderachtig gedraagt.

Nilgün Yerli beschrijft dat toen ze op de lagere school in Nederland zat, was ze het voor alle lerlingen gewoon was om na de gymles een douche te nemen. Voor haar was het echter onvoorstelbaar om naakt bij anderen te zijn. Het had niet te maken met preutsheid maar met religie en de wijze waarop ze opgevoed werd. Naar haar moeders mening was het gewoon niet ethisch om naakt in de aanwezigheid van anderen rond te lopen. Op een grappige manier beschrijft ze de situatie als volgt:

*“Ik douchte dus niet op school. Mijn klasgenoten vonden me daarom vies. Ik denk dat ik de oorsprong ben geweest van het scheldwoord 'vieze Turk'. Ik was niet mondig genoeg om ze te vertellen dat ik thuis heus wel douchte.”*⁹⁷

In de Paravion van Hafid Bouazza speelt seksualiteit ook haar rol. De verhouding tussen Baba Baloeck en zijn prachtige vrouw Mamoerra wordt getroffen door een stoornis die samen met de vruchtbaarheid hing. De relatie werd ook daardoor negatief beïnvloed. De brief van Baba Baloecks vader die uit Paravion kwam, verhoogde de stemming van allebei de echtgenoten en ijverig begonnen ze van elkaar te houden en smakend naar kind de liefde opnieuw te bedrijven.

*“Door de vreugde om de brief leefden zij in een lente. Zij plukten vaders woorden als appels uit elkaars lippen. Zij kustten en omhelsden elkaar. Baba Baloeck begon zelfs tijd te nemen voor het voorspel – een korte tijd weliswaar, maar toch. [...] Maar lente of niet, geen vrucht wilde groeien in haar schoot.”*⁹⁸

⁹⁶ Accord, Clark: *Bingo!*. Rainbow Pockets, Uitgeverij Maarten Muntinga bv, Amsterdam. Tweede druk, 2010. p.27

⁹⁷ Yerli, Nilgün: *Garnalenpelster*. Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam. zeventiende druk, 2004, p. 33

⁹⁸ Bouazza, Hafid: *Paravion*. Uitgeverij Prometheus Amsterdam. negende druk, 2004, p. 18

Jonge Baba Baloeck ontmoet regelmatig tijdens zijn puberteit een jong blond meisje onder een vijgboom buiten het dorp. Dit meisje leert hem hoe hij zijn seksualiteit moet aanvaarden en wat te doen. Ze zou misschien een reïncarnatie van Babas moeder Mamoera kunnen zijn omdat ze op haar veel lijkt. Dat kan Baba natuurlijk niet weten omdat zijn moeder tijdens de bevalling gestorven is.

Met haar beleeft hij zijn eerste seksuele ervaringen. Symbolisch gebeurt dat onder een vijgenboom. De verteller beschrijft de eerste keer dat Baba Baloeck junior en het mysterieuze meisje wier naam hij niet kende liefde bedrijven. Zij besloot dat het het juiste moment was en dat ze uiteindelijk kunnen beginnen. Hij gehoorzaamde.

“Zij tilde de zoom van zijn habijt op, waaronder hij naakt was. [...] Ze had voor het eerst, paarsroze blossen op haar wang, en in de tuimelingen en zachtmoedige worstelingen die volgden, vulden en ontglipten plotseling gevormde, jonge borsten zijn handen. Er was klamheid, de geur van anijs en jasmijn, kikkers begonnen wild te kwaken, druppels van vloeibaar granaat vloeiden uit haar tepels tussen zijn tanden, zijn hoofd bonkte en zijn bloed jubelde; een teder beschaduwde vore, een zweem van karamelgeur kwam van haar vrucht vlees, de koekoekriep, de krekels sjirpten, hij schramde zijn rug, zij omklemde zijn heupen met krachtige dijen, hij greep haar gespannen billen, zijn tong gleed van her naar der, zonder duidelijk doel, zij schudde de bloemen uit haar lokken, haar handen drukten met kracht tegen zijn borstkas, de middag was vol aureolen en pauwige schitteringen, de vogels gingen als gekken tekeer, de ezel blakte droevig als een hoorn in de mist.”⁹⁹

Deze waardevolle les in de liefde is voor Baba Baloeck wel bruikbaar omdat alle andere meisjes van het dorp op hem verliefd zijn want hij is de enige jongen van dezelfde leeftijd als ze.

4.8 Identiteit

De problematiek van de tweede- en derdegeneratieallochtonen tussen twee culturen met verschillende tradities is wel voelbaar. Het probleem van de identiteit wordt vaak behandeld. De confrontatie met de nieuwe cultuur roept de vraag “Wie ben ik eigenlijk” op? Niettemin gaat het in sommige gevallen niet meer om verscheurd zijn tussen twee culturen, maar eerder om de keuze tussen een lid van een groep te worden of als een individu naar buiten te treden.

⁹⁹ Bouazza, Hafid: Paravion. Uitgeverij Prometheus Amsterdam. negende druk, 2004, pp. 114-115

Nilgün Yerli heeft in haar autobiografische boek *Garnalenpelster* een prachtige verklaring gedaan. Daaruit blijkt dat het feit dat ze naar Nederland verhuisde haar verrijkt heeft. Ik citeer:

*“Wat er overgebleven van het kleine Turkse meisje dat in de kersenboom klom? Eigenlijk alles. Nog steeds klim ik zonder angsten, nog steeds geniet ik wanneer ik de hoge takken bereik. Er is niet alleen veel overgebleven maar ook veel bij gekomen. Ik kan nu klimmen in twee landen, twee talen, twee culturen, twee werelden die in mij één zijn geworden.”*¹⁰⁰

Simpelweg en bescheiden vertelt ze dat ze veel geleerd heeft en na haar ingewikkelde situatie is het wonderlijk dat ze zo’n grote optimist gebleven is. Ze was gedwongen om haar vertrouwde omgeving achter te laten en een nieuw bestand op te bouwen in een onbekend land. Vooral de eerste jaren in Nederland waren voor haar heel zwaar.

*“We zouden in Friesland gaan wonen. Dat zei me nog minder dan Nederland, en dat laatste zei me al zo weinig. Ik werd een Friese Turkin, de ergste soort die je je kan bedenken.”*¹⁰¹

De positie van Turken was destijds niet gunstig en er bestonden veel vooroordelen.

*“Het was helemaal niet leuk in Nederland, zeker niet als je Turk was – dat was iets heel ergs, nog erger dan een Surinamer of een Egyptenaar. Misschien was het bijna net zo erg een Marokkaan te zijn want die werden meestal ook voor Turk aangezien.”*¹⁰²

Allochtone personages van de boeken worden vaak gepresenteerd als mensen die met ironie en aandacht hun omgeving en zichzelf observeren. De hoofdfiguur in *De reis van de lege flessen* kan als een prototype van personages en echte mensen die uit als volwassenen hun geboorteland zijn gekomen beschouwd worden. Bolfazl heeft alles en iedereen in het vaderland achtergelaten. Dankbaar voor de vrijheid en mogelijkheden die Nederland biedt, voelt hij zich echter wel eenzaam en alsof hij zich bevindt op een plaats waar hij niemand is en waar hij van onder op moet beginnen. Voor hem betekent de Nederlandse taal een werktuig waarmee hij een nieuwe identiteit kan verkrijgen. Aan de andere kant noemt hij zichzelf een balling. Hij beschrijft de situatie van ballingen als volgt:

¹⁰⁰ Yerli, Nilgün: *Garnalenpelster*. Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam. zeventiende druk, 2004, p. 8

¹⁰¹ Yerli, Nilgün: *Garnalenpelster*. Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam. zeventiende druk, 2004, p. 20

¹⁰² Yerli, Nilgün: *Garnalenpelster*. Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam. zeventiende druk, 2004, p. 21

*“Typische eigenschap van ballingen: zwijgen. Een balling zwijgt omdat hij weet dat de gebeurtenissen soms anders kunnen lopen dan verwacht. Vaak twijfelt hij en stelt liever vragen.”*¹⁰³

Aan de hand wat het hoofdpersonage van het boek van Abdolah beschrijft, durf ik te constateren dat de hoofdpersonage zich leeg voelt. Plotseling bevindt hij zich in een land waar hij niemand kent en in principe niemand is. Het tweede hoofdstuk begint als volgt:

*“De dagen vlogen voorbij. Ook de nachten. De Hollandse tijd was anders dan de tijd in mijn vaderland. De inhoud van je nachten was anders. Je zoon lag boven in bed en je zat met je vrouw beneden op de bank. Soms praatten we over het verleden. Soms zeiden we niets. Gewoon wachten. Op wat? Op wie? Op niets. Alle nachten zouden op elkaar lijken. Maar de dagen hadden altijd iets nieuws voor ons.”*¹⁰⁴

Dit citaat laat de innerlijke gevoelens van Bolfazl zien, hij voelt zich aan de ene kant verloren maar aan de andere kant hoopt hij op een betere toekomst, op de dagen die iets nieuws gaan brengen. Bolfazl zit vol vragen die hij niet durft te stellen. Volgens hem is elke vluchteling altijd voorzichtig met zijn vragen. Een van de redenen daarvoor kan de innerlijke onzekerheid zijn of de ontbrekende kennis van de Nederlandse cultuur en vrees dat iemand hem zijn onbeleefdheid kwalijk zou kunnen nemen. Het verlies van een bepaalde sociale status maakt hem kwetsbaar. *“In mijn land was in een man met perspectief. Mijn positie was duidelijk. Ik zat in een partij die grote veranderingen tot stand wilde brengen. Maar wie was ik nu? Een zoeker naar kortstondige baantjes.”*¹⁰⁵

Hij is helemaal niet tevreden met de huidige stand van zaken maar zwijgt daarover.

Hij zit ook na te denken hoe hij zijn verleden moet aanvaarden. Hij weet niet of het beter is om alles wat zich in zijn vaderland afspeelde te vergeten of integendeel de herinneringen levend te houden. Ik citeer:

“Ik riep: Weg met mijn verleden. Maar wie zou ik kunnen zijn zonder die herinneringen van mijn geboorteland? Hoe kan ik hier in dit vochtige land naar de betekenis van woorden zoeken zonder dat de kachel van mijn

¹⁰³ Abdolah, Kader: *De reis van de lege flessen*. Uitgeverij De Geus. Uitgave in Rainbouw Pockets, november 2003, p. 63

¹⁰⁴ Abdolah, Kader: *De reis van de lege flessen*. Uitgeverij De Geus. Uitgave in Rainbouw Pockets, november 2003, p. 16

¹⁰⁵ Abdolah, Kader: *De reis van de lege flessen*. Uitgeverij De Geus. Uitgave in Rainbouw Pockets, november 2003, p. 84

*ouderlijk huis in mijn hoofd brandt? Ach, wat voor kleur had die kachel
van onze huiskamer?”¹⁰⁶*

Het is echter niet alleen de beslissing of hij bewust van de herinneringen af wilt of niet, maar een aparte rol speelt ook de vergetelheid waaraan niet te ontkomen valt. De herinneringen worden elke dag vager en vager los van het feit of Bolfazl dat wil of niet. Ze staan precies op het punt om te verdwijnen en niet meer terug te kunnen krijgen. Maar aan de andere kant is hij nog steeds met zijn vaderland verbonden en deze band wil hij nooit verliezen. Hij is namelijk bang dat hem iets slechts kan overkomen. Hij beschrijft zijn innerlijke gevoelens als volgt:

“Wie de rug naar zijn vaderland heeft toegekeerd, moet een hoge boete betalen. Hebt u het verhaal van die landgenoot gehoord? De man die alleen maar op vliegvelden mag wonen. De man aan wie geen land een papier wil geven.”¹⁰⁷

Daaruit blijkt dat hij ervan overtuigd is dat hij ergens toe moet behoren.

De term identiteit kan op twee manieren begrepen worden. Het Groot woordenboek van de Nederlandse taal defineert het begrip identiteit als volgt:

*iden-ti-teit de; v
1 gelijkheid: zijn ~ bewijzen bewijzen dat men de persoon is voor wie men
zich uitgeeft
2 eigen karakter, kenmerk van een persoon of groep¹⁰⁸*

Bolfazl wil graag bewijzen dat hij een bewoner van Iran is maar is tegelijkertijd bang dat zijn land van afkomst hem de rug zal keren omdat hij haar in de steek heeft gelaten.

In sommige boeken spelen de verwijzingen naar het land van afkomst een rol, in andere is de achtergrond van de personages eerder marginaal. In het geval van de een van de hoofdpersonages van *El weswes*, Chadija, is de tweede betekenis van het woord identiteit zoals boven aangegeven van toepassing. Wat de eerste mogelijke betekenis betreft heeft zij geen enkele twijfel, ze beschouwt zichzelf als Nederlandse. Met haar eigen karakter is het een beetje ingewikkeld, zij is op zoek naar haar zelf en raakt

¹⁰⁶ Abdollah, Kader: *De reis van de lege flessen*. Uitgeverij De Geus. Uitgave in Rainbouw Pockets, november 2003, p. 80

¹⁰⁷ Abdollah, Kader: *De reis van de lege flessen*. Uitgeverij De Geus. Uitgave in Rainbouw Pockets, november 2003, p. 108

¹⁰⁸ den Boon, Ton; Geeraerts, Dirk; van Dale. Groot woordenboek van de Nederlandse taal. Veertiende, herziene druk. Utrecht/Atwerpen. 2005, p. 1468

helemaal hulpeloos, haar bestaan lijkt haar niet meer belangrijk en ze besluit zelfmoord te plegen. Zoals eerder gezegd is het veroorzaakt door het feit dat ze zich niet onder Nederlanders niet goed voelt. In het geval van de tweede- en derdegeneratie allochtonen gaat het meer om de keuze tussen onafhankelijkheid en behoren tot een bepaalde groep en deel daarvan uit te maken. Uit Chadija's woorden kan afgeleid worden dat ze in dat opzicht tussen twee vuren zit. Ze denkt dat:

*“Als je onzichtbaar wilt leven, kun je dat het beste doen met zo weinig mogelijk mensen om je heen. Als je onzichtbaar leef wordt alles weer zichtbaar.”*¹⁰⁹ Aan de ene kant is ze gelukkig alleen, maar aan de andere kant blijft zij klagen dat niemand haar serieus neemt. Ze is overgevoelig, heeft het gevoel dat iedereen haar kwaad wil doen. Daarom besluit ze alle mensen om zich heen als vijanden te zien.

*“...ze moet de koepel om zichzelf vormen, dan is ze niet meer toegankelijk voor de dingen die haar breken vanbinnen, dingen die onnodig tijd kosten, energie, moeite pijn...de dingen die haar frustreren, die haar in de weg staan lekker te leven en zichzelf te zijn.”*¹¹⁰

Het grote verschil tussen Chajija en Bolfazl is volgens mij de leeftijd. Chajija is heel jong en onervaren, haar manier van denken is eerder onrijp. Wat ze daarentegen gemeen hebben is, dat ze allebei belemmerd worden door wat de anderen van hen denken. Maar de redenen daarvoor verschillen alweer. Bolfazl voelt zich onzeker door de taalbarrière en gebrek aan status, Chadija vecht tegen haar onzekerheid, omdat ze simpelweg niet volwassene is en weinig zelfvertrouwen heeft.

De hoofdpersonages van *Bingo!* proberen aan hun eenzaamheid en de sleur van alledag te ontsnappen door middel van gokken. Regelmatig ondernemen ze de reis naar Amsterdam om in de bingozaal iemand anders te worden en gevangen te worden door de magie van de kans van het grote geld. Atie, personage van hetzelfde boek die ook in Amsterdam aan bingo meedoet beschrijft zichzelf als volgt:

*“Door de bank genomen ben ik een nuchtere Hollandse meid. Dat heb ik in ieder geval wel van huis uit meegekregen. Maar wat die aangaat ben ik bijgelovig, no ka. Dan ben ik een echte Srananuma. En geloof me: het lot moet je nooit tarten.”*¹¹¹

¹⁰⁹ Bijjir, Najoua: *El weswes. Het geheime leven van jonge vrouwen*. Uitgeverij Vassallucci, Amsterdam, 2001, p. 127

¹¹⁰ Bijjir, Najoua: *El weswes. Het geheime leven van jonge vrouwen*. Uitgeverij Vassallucci, Amsterdam, 2001, p. 128

¹¹¹ Accord, Clark: *Bingo!*. Rainbow Pockets, Uitgeverij Maarten Muntinga bv, Amsterdam. Tweede druk, 2010. p. 75

Atie hoopt dat haar vaste plek niet bezet wordt en daarmee hangt haar bijgeloof samen. Dit citaat maak echter duidelijk dat ze haar Surinaamse wortels niet vergeten is. Aan de ene kant beschouwt ze zichzelf als een “Srananuma”, Surinaamse vrouw dus. Maar aan de andere kant wil ze er betrouwbaar uitzien voor de Nederlandse banken eruit zien om een lenig te kunnen krijgen.

In *Bingo!* is de meerderheid van de personages van Surinaamse afkomst. De enige Nederlandse bingospeelster is de mevrouw die iedereen tante Jopie noemt. In haar afwezigheid spreken de anderen over haar en ze komen tot conclusie dat ze een racist is, omdat ze af en toe iets naars zegt. Een andere speelster, Nita, is het hiermee niet eens en zegt:

“Vind je? Ik weet dat ze niets heeft tegen Surinamers. Ze geeft alleen af op die Turken en Marokkanen. Maar wie neemt het haar kwalijk? Die mensen denken dat dit land van hen is. Soms vergeten ze dat ze hier net als wij te gast zijn [...] Laatst zag ik zo’n stel lopen. De man voorop, zijn vrouw erachter. Verschrikkelijk. Ze was helemaal bedekt met een soort lichtblauw laken. Ik zweer het je, van top tot teen was ze bedekt. Maar waar ik me het meest aan stoorde was de zwarte lap die van boven haar wenkbrouwen tot onder haar kin naar beneden hing. Je zag geen stukje huid. [...] Zo bederven ze het voor ons. Want alle beutenlanders worden over één kam geschoren.”¹¹²

Nita is duidelijk niet tevreden met het feit dat alle buitenlanders op één hoop gegooid worden en gelijk behandeld worden. Ze wil niet tot dezelfde groep gerekend worden als Marokkanen en Turken.

In de bingozaal wordt overal gesproken, op een gegeven moment komen de spelers er achter dat een van hen, Mahelia, als lijkenwasser werkt en ze willen weten hoe ze ermee begonnen is en waarom. Ze zegt dat niet iedereen even bekwaam is en voor zo’n beroep moet hij of zij geboren zijn. Tante Jopie reageert daarop en dat levert haar veel kritiek van anderen, vooral van Hesdy, een andere personage, op. Hij vindt dat ze met haar uitspraken gewoon discrimineert:

*“‘Het is dus een roeping’, zegt tante Jopie. ‘Zo zouden wij Nederlanders het noemen. Als je het mij vraagt, is het puur bijgeloof. Gewoon guna guna.’
‘En ze discrimineert niet?’ fluistert Hesdy tegen Atie. ‘Die onzin van haar zit me tot hier. Wat bedoelt ze met “wij Nederlanders”? Dat is hullie en*

¹¹² Accord, Clark: *Bingo!*. Rainbow Pockets, Uitgeverij Maarten Muntinga bv, Amsterdam. Tweede druk, 2010. p. 79

*zullie. [...] 'Waarom denkt je dat ze hier naar bingo gaat, met al die zwarte mensen?' [...] 'Omdat ze zich lekker superieur kan voelen tussen al die roetmoppen. Mensen als zij zijn het ergst. Die had je vroeger ook onder de nonnen en paters bij ons in Suriname.'*¹¹³

Dit citaat maakt duidelijk dat Hesdy zich helemaal niet goed voelt onder Nederlanders en aan het begin van het boek zegt hij ook expliciet dat hij liever met mensen als hij, Surinamers, zijn tijd doorbrengt. Hij kan het koloniale verleden niet vergeten en heeft problemen met autoriteiten in het algemeen. Discriminatie van zijn kant is ook voelbaar.

Sommigen voelen zich uitverkoren en ze zijn niet in staat om vriendschappen aan te knoppen. Dat is het geval van de hoofdpersonage van *Het verhaal uit de stad Damsko*.

Sommige personages verwijzen nergens naar hun achtergrond en beschouwen zichzelf puur als Nederlanders. Sommigen hebben voor de Nederlandse identiteit gekozen, maar zijn wel bewust van hun exotische wortels die ze op een of andere manier cultiveren.

Bolfazl van *De reis van de lege flessen* probeert op zijn Nederlands te leven, maar het is hem niet helemaal gelukt.

*“Eigenlijk wilde ik gewoon gaan leven net als alle anderen. Het liefst had ik leren schaatsen op de sloot voor mijn woning, vallen en opnieuw opstaan tussen de Hollanders die het zo goe konden. Maar het ging niet.”*¹¹⁴

Hij is op zoek naar zichzelf, de tocht naar een vreemd land heeft veel mogelijkheden aangeboden, misschien veel te veel en Bolfazl weet niet te beslissen welke oplossing het beste voor hem is. De keuze wordt bepaald door het feit dat hij een vluchteling is. In verband hiermee beschrijft hij:

*“De klok die in onze woonkamer hing, liep onophoudelijk door. En de tijd veranderde me. In mijn vaderland was mijn leven gepland. Alles werd bepaald door een ondergrondse partij waar ik bij hoorde. Ik moest me altijd aanpassen aan de bevelen die van boven kwamen. Ik moest gehoorzaam zijn tot we het doel van de partij zouden bereiken. Toch bereikten we niets. Velen werden gedood. Enkelen konden ontsnappen. Eenmaal in Nederland wilde ik mezelf zijn. Weg met al die bevelen. Ik wilde alleen discipline accepteren, die ik zelf dicteerde.”*¹¹⁵

¹¹³ Accord, Clark: *Bingo!*. Rainbow Pockets, Uitgeverij Maarten Muntinga bv, Amsterdam. Tweede druk, 2010. p. 117

¹¹⁴ Abdolah, Kader: *De reis van de lege flessen*. Uitgeverij De Geus. Uitgave in Rainbouw Pockets, november 2003, p. 118

¹¹⁵ Abdolah, Kader: *De reis van de lege flessen*. Uitgeverij De Geus. Uitgave in Rainbouw Pockets, november 2003, p. 152

5. Taal en taalmiddelen

Taal manifesteert zich als een levend wezen dat z'n eigen gang gaat. De taal blijft zich onophoudelijk ontwikkelen en je kan hem nooit helemaal doorgronden. Al ga je er dagelijks mee om, blijft hij verbazen.

Aan het begin van dit hoofdstuk zou ik graag willen onderstrepen dat ook het begrip gebruikt om de bepaalde minderheden te adresseren (zoals vermeld in hoofdstukken 1.1 en 1.2, in de loop van de tijd veranderd is. Het valt op dat de termen ook de houding van de Nederlanders en later ook de tendens om politiek correct te zijn weerspiegelen. De verandering in de status van de mensen moest ook terug te vinden zijn in de taal en er moet onderscheid gemaakt worden door middel van het gebruik van duidelijke termen. Eerst sprak men over *gastarbeiders* waarvan makkelijk valt af te leiden dat ze als “gasten”, dus mensen die voor een bepaalde tijd zijn gekomen om zwaar werk te verrichten, beschouwd werden. Toen het in de jaren 70 duidelijk begon te worden dat hun verblijf niet meer tijdelijk zou zijn, ontstond er behoefte aan een andere benaming voor deze groep mensen. Men begon het woord *immigrant* te gebruiken. Na het fenomeen van de gezinshereniging moest ook deze benaming worden veranderd. In de jaren 80 werd de term *medelanders* gebruikt. Dit heeft ongetwijfeld te maken met de poging om de maatschappij als egalitair te beschouwen. De jaren 90 brachten opnieuw de behoefte om de twee groepen te onderscheiden, namelijk door het gebruik van woorden die dit onderscheid duidelijk maken, namelijk *allochtoon* en *autochtoon*. De sociale problemen speelden daarin een cruciale rol.¹¹⁶

Het zoektocht naar de juiste, passende benaming van deze groep mensen is nog niet afgelopen. Het is nodig om hier op te merken dat het woord “allochtoon” steeds meer een negatieve bijklank krijgt. Er bestaat nog steeds de behoefte aan het vervangen van deze term. In Nederland zijn verschillende politici, taalkundigen en figuren uit het openbare leven overeengekomen dat er een andere benaming bedacht moet worden. Op de webpagina van de Taalunie is al op 15 augustus 2002 een bespreking van dit probleem verschenen. Het woord “allochtoon” zou vervangen moeten worden, maar

¹¹⁶ Overgenomen van de lezing van Lisa Lehner inzake Abdelkader Benali URL: http://cns.elte.hu/Writer/Benali/Benali3_%2011-10-05.html (gedownload op 5 maart 2010)

waardoor is moeilijk vast te stellen. De Taalunie vermeldt zelf dat het voorgedragen woord “uitboorling” weinig kans heeft.¹¹⁷

Zoals eerder in hoofdstuk 2 vermeld, proberen zelfs de literaire critici de woorden, die naar een andere komaf van de auteurs verwijzen, te vermijden. In het betoog van Urszula Topolska genaamd *Terminologische uitsluiting? Beschouwing over de terminologische benadering van het werk van Nederlandse schrijvers met andere culturele achtergrond* wordt aan de hand van recensies betreffende de werken van allochtone schrijvers geprobeerd de terminologie te bepalen. Dit betoog van Topolska werd opgenomen in het tijdschrift *Handelingen Colloquium Neerlandicum*.¹¹⁸ Volgens Topolska bestaat er onder de literaire critici een behoefte aan het ontdekken en vaststellen van een classificerende omvangrijke term. Zij heeft de benamingen die in de literaire beschouwingen en kritieken op de werken van allochtone schrijvers in kwestie geanalyseerd en de volgende collocaties komen volgens haar in de recensies voor, bijvoorbeeld: “Marokkaans-Nederlandse schrijvers”, “medelandse schrijvers”, “allochtone schrijvers”, “migranten-auteurs”, maar ook “biculturele schrijvers”, “schrijvers op het kruispunt van twee culturen” of “schrijvers tussen culturen”.¹¹⁹

Aan de hand van deze verschillende benamingen kan geconstateerd worden dat in het algemeen de afkomst, de Nederlandse taal en de tekstuele kenmerken juist de aspecten zijn, die ze gemeen hebben.

Een zeer neutrale benaming voor deze groep auteurs die men ook op internet en in de literatuur tegen kan komen is “nieuwe Nederlandse auteurs met een buitenlandse achtergrond.” Het duidt aan dat het om Nederlandse auteurs gaat, maar wel met een ander land van afkomst.

Zoals eerder gezegd, zijn sommige auteurs het niet ermee eens dat ze op één hoop gegooid worden en allochtone schrijvers genoemd worden en beweren dat hun achtergrond niet bepalend voor hun schrijverschap is. Hafid Bouzza heeft meerdere keren benadrukt dat hij zich als een Nederlandse schrijver beschouwd, omdat hij in het Nederlands schrijft. Toch zijn er bij de auteurs opgenomen in deze scriptie mooie

¹¹⁷ Overgenomen van de webpagina's van de Nederlandse Taalunie URL: http://taaluniversum.org/nieuws/70/alternatief_voor_woord_allochtoon_wenselijk (gedownload op 15 april 2010)

¹¹⁸ Tijdschrift *Handelingen Colloquium Neerlandicum*; uitgave *Neerlandistiek de grenzen voorbij. Handelingen Vijftiende Colloquium Neerlandicum*. Internationale Vereniging voor Neerlandistiek, Woubrugge 2004

¹¹⁹ Topolska, Urszula: *Terminologische uitsluiting? Beschouwing over de terminologische benadering van het werk van Nederlandse schrijvers met een andere culturele achtergrond*. Tijdschrift *Handelingen Colloquium Neerlandicum*, Woubrugge 2004, p. 351

zinspelingen te merken die betrekking hebben op hun oorspronkelijke buitenlandse afkomst en hun specifieke etnische en culturele positie. Ze schrijven vanuit een interculturele perspectief en zijn in staat allebei de culturen waarin ze zich bewegen met elkaar te vergelijken.

De inbreng van de allochtone schrijvers is moeilijk vast te stellen, maar ongetwijfeld zijn er in de boeken tekens van verschillend taalgebruik te vinden. Dit hoofdstuk wil de voornaamste kenmerken daarvan beschrijven. Allochtone schrijvers gebruiken zowel andere manieren van vertellen als ook van het aanvaarden van literatuur en de wereld als zodanig. Door de vermenging van concreet en symbolisch en door de elementen oorspronkelijk afkomstig uit verschillende culturen, ontstaat een hybride tekst met grote kracht. De stijlregisters en vertelvormen uit andere culturen worden gemengd en vormen een origineel kunstwerk. Wat het taalgebruik betreft lijkt het dat de allochtone schrijvers helemaal niet bang er zijn om nieuwe woorden en nieuwe beelden te gebruiken dan hun autochtone collega's¹²⁰. De mystiek en legendes van de verre landen worden op enige wijze naverteld, een vleugje van magisch realisme is vooral merkbaar in de boeken van Hafid Bouazza, Nilgün Yerli en Kader Abdolah. Dat is ook de reden voor de bijzondere woordkeuze en het taalgebruik in het algemeen. De taal die ze gebruiken moet in staat zijn de ideeën over te brengen.

Niettemin is het moeilijk de verschillen in het taalgebruik te analyseren. Op het lexicale niveau zijn de verschillen wel te merken, maar syntactisch en morfologisch gezien is er geen sprake van afwijkingen van de standaardtaal.

Alleen maar Clark Accord maakt in deze scriptie een uitzondering met zijn afwijkende taalgebruik. In het geval van zijn boek *Bingo!* is er sprake van fonetische verschillen. In het voorwoord informeert hij de lezers dat de klanken in de woorden overgenomen zijn uit het Surinaams en op een andere manier uitgesproken worden onder de Surinamers in Nederland. Ik citeer: “Hierbij dient opgemerkt dat de *u* uitgesproken wordt als een Nederlandse *oe*, de *y* als *j* en de slot *-n* als *ng*.” Verder vermeldt hij dat de officiële spelling bij woorden en uitdrukkingen in het Surinaams werd aangehouden conform de resolutie van 15 juni 1986.¹²¹

Alle boeken opgenomen in deze scriptie zijn zonder uitzondering geschreven in het Nederlands, alle auteurs beheersen deze taal zonder problemen ondanks dat ze niet

¹²⁰ Brems, Hugo: *Altijd weer vogels die nesten beginnen. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1945-2005*. Uitgeverij Bet Bakker. Amsterdam. 2006, p. 684

¹²¹ Accord, Clark: *Bingo!*. Rainbow Pockets, Uitgeverij Maarten Muntinga bv, Amsterdam. Tweede druk, 2010. Voorwoord

allemaal in Nederland geboren zijn. Vier van de zeven auteurs die ik hier behandel, zijn niet in Nederland geboren, maar pas op oudere leeftijd gekomen. Hafid Bouazza kwam naar Nederland toen hij 7 was, Nilgün Yerli toen ze 10 was, Clark Accord was 17 en Kader Abdolah zelfs 34. Bolfazl, de hoofdpersoonage van Kader Abdolah's *Reis van de lege flessen* leert de Nederlandse taal op dezelfde manier als de auteur van het boek, dat wil zeggen door wijze van het Nederlandse poëzie en kinderboeken te lezen.

“Voortdurend probeerde ik de Nederlandse woorden, de Hollandse poëzie, de gedichten van een zekere Rutger Herman van den Hoofdakker uit het hoofd te leren. Als een medicijn tegen de vergetenheid.”¹²²

Dat heeft natuurlijk invloed op zijn woordenschat. Hoe meer hij las, hoe beter zijn kennis van het Nederlands werd.

Nilgün Yerli, schrijfster van Turkse afkomst, schrijft in haar dankbetuiging achter in het boek dat ze een van haar vriendinnen, Elik Lettinga, vooral dankbaar is voor het redigeren van haar tekst. Ze schrijft dat ze “... in haar vrije tijd in een megasnelheid – want ik was zoals gewoonlijk weer te laat met inleveren – alles op alles heeft gezet om het boek toch zo goed mogelijk te redigeren, wat niet makkelijk was, want ik schijn bizar foute zinnen op te bouwen, en ga dat maar opnieuw bouwen...”¹²³

Het volgende hoofdstuk laat zien dat hoewel de auteurs tegenwoordig zonder uitzondering het Nederlands perfect beheersen, hebben ze toch hulp van de woorden van hun oorspronkelijke talen nodig. Sommige woorden beschrijven de realiteit beter dan andere. Natuurlijk zijn sommige woorden moeilijk om in een andere taal vertaald te worden, ze dragen meer betekenis in de ene taal dan in de andere. Talrijke voorbeelden komt men tegen als men zelf vertaalt. Dat hangt heel nauw samen met de opvatting van de wereld, gewoontes en gebruiken in de desbetreffende landen. De mentaliteit van de mensen wordt weerspiegeld in de taal die ze gebruiken. Daarom wil ik de voornaamste kenmerken van de taal gebruikt in de boeken op een rij zetten.

¹²² Abdolah, Kader: *De reis van de lege flessen*. Uitgeverij De Geus. Uitgave in Rainbouw Pockets, november 2003, p. 82

¹²³ Yerli, Nilgün: *Garnalenpelster*. Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam. zeventiende druk, 2004, dankbetuiging achter in het boek

5.1 Language deviation

Zelfs Nederlandse woorden, uitdrukkingen en zinnen waarop de auteur extra nadruk wil leggen en de gedachtegang van het hoofdpersonage wordt op deze manier beklemtoond. De auteur maakt ook gebruik van cursief als een personage er een uitroep maakt zoals in de gesproken taal, de intensiteit daarvan wordt ook aangeduidt door middel van cursief en als de uitroep zeer intensief is, wordt er zelfs gebruik gemaakt van hoofdletters in cursief. Dit fenomeen wordt in de linguïstiek „language deviation“ genoemd en wordt beschreven als volgt:

“Generally, deviation is a noticeable difference from what is expected, especially from accepted standards of behaviour. In linguistics is the term understood as 'linguistic usage considered to depart from normal expectations of the language. [...] The feature of unexpectedness - together with the violation of particular stereotypes - endows deviant structures with additional communicative values (one of them being an attention-getting strategy, typical e.g. of advertisements)”¹²⁴

Een voorbeeld daarvan vinden we bijvoorbeeld op pagina 124 van het boek van Clark Accord waar het hoofdpersonage Leanda uitroept: “Bingooooooooooooo!” In geschreven communicatie wordt deze grafische onregelmatigheid *phonic deviation*¹²⁵ genoemd.

“In the language of literature, deviant spelling is a way of a creative application of sound symbolism (onomatopoeia), i.e. an imitation of the noises of real life.”

Onomatopée is een term gebruikt in de taalkunde die beschrijft “door klanknabotsing gevormd woord, bv. tiktak, koekoek”.¹²⁶

Dit fenomeen wordt gebruikt door de auteurs bij de beschrijving van geluiden en stemmen van de omgeving.

De zgn. cursiverende uitspraak vormt ook een soort afwijking van de afgewachte wijze van schrijven en druk. Voor deze soort uitspraak zijn elementen van omgangstaal en spreektaal typerend. De cursiverende uitspraak berust op incidentele toepassing van

¹²⁴ Tárníková, Jarmila: *From text to texture: Introduction to processing strategies*. Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, p. 116

¹²⁵ Tárníková, Jarmila: *From text to texture: Introduction to processing strategies*. Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, p. 118

¹²⁶ den Boon, Ton; Geeraerts, Dirk; van Dale. Groot woordenboek van de Nederlandse taal. Veertiende, herziene druk. Utrecht/Atwerpen. 2005, p. 2416

schrijftaal waar de verstaanbaarheid in 't geding is, waar gewone woorden gebezigd, of bijvoorbeeld waar een spreuk of een dichtregel wordt geciteerd.¹²⁷

5.2 Verklarende woordenlijsten

Op het lexicale niveau treft de lezer veel woorden aan die geleend werden uit andere vreemde talen. Deze tekstuele karakteristiek wordt namelijk bepaald door de positie van de auteurs en zoals de begeleidende titel van deze scriptie aanduidt, gaat het om auteurs die “op het kruispunt van twee culturen” schrijven. Dit etnisch-culturele kader van hun werk is in dit opzicht bepalend. Het woordgebruik dient als bewijs daarvan. Op het lexicale niveau is de absolute meerderheid van de verschillen te constateren. Bijvoorbeeld, is er in het geval van Kader Abdolah sprake van eenvoudige taal en distinctief taalgebruik. De wijze waarop Haffid Bouzza schrijft, zijn gebruik van lange zinnen met meerdere bijwoordelijk naamwoorden, staat daarmee in contrast.

Dit hoofdstuk bevat woorden die door de auteurs zelf werden gekozen en aan het eind van de desbetreffende boeken geschreven staan samen met hun Nederlandse equivalenten. Naar hun mening zijn deze woorden noodzakelijk om beter het verhaal te kunnen volgen en begrijpen. De verklarende woordenlijsten maken echter slechts deel uit van sommige van de boeken die ik gekozen heb, namelijk van *El weswes* van Najoua Bijjir, *Een verhaal uit de stad Damsko* van Hassan Bahara en van *Bingo!* van Clark Accord. Helaas wordt er slechts in één van de boeken in het begin verwezen naar deze lijst die achter in het boek opgenomen is. Clark Accord maakt dat al in het voorwoord duidelijk.

In *El weswes* wemelt de tekst onder andere ook van de Engelse woorden en uitdrukkingen in het Engels die ook cursief gedrukt staan, maar niet altijd. Gebruik van cursief is niet consequent. Dat maakt de neiging van het Nederlands om vreemde woorden over te nemen duidelijk. Sommige woorden zijn al helemaal in de taal “ingeburgerd” en er hoeft geen onderscheid gemaakt te worden ten opzichte van andere Nederlandse woorden. Deze woorden krijgen vaak ook een Nederlandse uitgang. Andere niet zo gebruikelijke Engelse woorden staan cursief gedrukt.

¹²⁷ de Vries, Jelle: *Onze Nederlandse spreektaal*. Sdu uitgevers, Den Haag, 2001. p. 16

In *Bingo!* van Clark Accord spreekt een van de personages, Atie, op haar eigen manier en is dit opzicht een uitzondering tegenover de andere personages. Ze maakt altijd gebruik van “ken” in plaats van “kan”. Een andere personage tante Jopie is een Nederlandse maar spreekt waarschijnlijk dialect. Ze maakt uitsluitend gebruik van “mot” in plaats van “moet”. De afwijkingen in haar uitspraak zijn merkbaar bijvoorbeeld op pagina 95 waar ze de anderen als volgt aanspreekt: *“Ik vind het zo gesjellig dat jullie er zijn. Maar ik mot mijn centen wel terug.”*¹²⁸ Verder voegt ze toe: *“Die jackpot, daar ben ik voor gekomme. [...] Die vijftig piek van vooren tussenrondes is peanuts.”*¹²⁹

De spelling van het bovengegeven woord “gesjellig” duidt aan dat het personage in kwestie dit woord op andere manier uitspreekt, die afwijkt van de standaardtaal. Hier is sprake van zgn. “uitspraakspelling”

Verklarende woordenlijst straattaal *Een verhaal uit de stad Damsko*¹³⁰

Het hoofdpersonage van dit boek is een 17-jarige havo student Kader en dit feit bepaalt ook de wijze waarop hij spreekt. Er word veel gevloekt en gescholden door allerlei personages, in de meeste gevallen door Ricky, een aan drugs verslaafde vriend van Kader. De verklarende woordenlijst hier beneden laat duidelijk zien wat voor woorden er in het boek voorkomen. Overwegend hebben de woorden uitgelegd achter in het boek een negatieve lading en worden meestal gebuikt in verband drie grote thema's, met name seks, geweld en geld. Op zes verschillende manieren wordt er in de lijst een equivalent voor “neuken” vermeld. De doelstelling van de auteur was de spreektaal gebruikt door jongeren op papier te zetten. Er is dus sprake van schrijftaal die in dit boek de vorm van opgeschreven spreektaal heeft.¹³¹ Hij wilde de taal, die de vooral Marokkaanse jongens in Amsterdam werkelijk spreken, in kaart te brengen. De spreektaalvoorbeelden dienen ook om de lezer te helpen met het onderscheiden en herkennen van bepaalde figuren in het boek. Kader spreekt anders dan zijn ouders en leraren op school en Ricky gebruikt ook andere woorden en uitdrukkingen.

¹²⁸ Accord, Clark: *Bingo!*. Rainbow Pockets, Uitgeverij Maarten Muntinga bv, Amsterdam. Tweede druk, 2010. p.95

¹²⁹ Accord, Clark: *Bingo!*. Rainbow Pockets, Uitgeverij Maarten Muntinga bv, Amsterdam. Tweede druk, 2010. p.101

¹³⁰ Bahara, Hasan: *Een verhaal uit de stad Damsko*; verklarende woordenlijst achter in het boek

¹³¹ de Vries, Jelle: *Onze Nederlandse spreektaal*. Sdu uitgevers, Den Haag, 2001. p. 11

<i>ballen</i>	=	neuken
<i>barkie(s)</i>	=	honderd gulden
<i>bimbo</i>	=	dom wicht
<i>bossen</i>	=	in elkaar slaan (van het Engels “to bust”)
<i>bradda</i>	=	broeder
<i>choukran</i>	=	bedankt
<i>djellaba</i>	=	traditioneel gewaad
<i>doekoe(s)</i>	=	geld
<i>fittie</i>	=	gevecht
<i>frokse</i>	=	fucked up
<i>gap</i>	=	kort voor gabber
<i>kieren</i>	=	neuken
<i>kill</i>	=	kerel
<i>koelie</i>	=	scheldwoord voor mensen van Arabische afkomst
<i>krikken</i>	=	neuken
<i>loesoe</i>	=	weg; uit je dak
<i>mi sabbi</i>	=	ik weet
<i>nakken</i>	=	neuken
<i>omin</i>	=	ontzettend
<i>paperchase</i>	=	jacht op geld
<i>peeps</i>	=	mensen
<i>piepa</i>	=	vuurwapen
<i>ploegen</i>	=	neuken
<i>poeren</i>	=	neuken
<i>ruïna</i>	=	chaos
<i>sahbie</i>	=	vriend
<i>sang</i>	=	uitroep van verbazing
<i>shie</i>	=	een paar
<i>skitta</i>	=	schijt
<i>tabakka´s</i>	=	sigaretten
<i>takchita´s</i>	=	traditioneel gewaad
<i>tatta</i>	=	Nederlander
<i>torrie</i>	=	verhaal, geval
<i>zemmels</i>	=	homo´s
<i>ziekie</i>	=	ziek

Verklarende woordenlijst *El weswes*:

Zelfs de titel bevat een woord overgenomen uit het Arabisch, dat maakt indruk en daardoor wordt de lezer nieuwsgierig wat er achter zit. Woorden gebruikt in deze list weerspiegelen de behoefte om de namen van de tradionele Marokkaanse gerechten te behouden ook in de Nederlandse tekst. Namen van gerechten en gebruiken zijn moeilijk te vertalen en over te dragen naar een andere culturele context.

<i>abo, ajo, aso, eiwa, neri</i>	=	(straattaal) hé!; zo!; jeejtje!; luister!
<i>agjoer</i>	=	ezel
<i>ahlen</i>	=	hallo
<i>ajoedeer</i>	=	jij heiden!
<i>bismallah</i>	=	“In de naam van God” (bede die voorafgaande aan elke rituele handeling dient te worden uitgesproken)
<i>brewat</i>	=	overheerlijke driehoekige pasteitjes van bladerdeeg, gevuld met ofwel kip, ofwel gehakt, ofwel tonijn, amandel enz.; sterk gekruid
<i>djeleba</i>	=	lange “hemdsjurk”
<i>fkeh (mv. fokhian)</i>	=	(paranormale) genezer; paragnost
<i>halal</i>	=	zuiver; rein; toegestaan
<i>haram</i>	=	onrein; verboden
<i>hlesj?</i>	=	waarom?
<i>jek?</i>	=	o ja?
<i>jema</i>	=	mama
<i>kandoera</i>	=	feestjurk
<i>koel oeskoet</i>	=	niet zeuren, dooreten!
<i>meskiena</i>	=	povere, belangenswaardige vrouw
<i>mislehramen</i>	=	zondekind
<i>negefa</i>	=	begeleidster van de bruid bij het opmaken en aankleden, die meestal heel veel geld vraagt voor haar diensten
<i>seffa</i>	=	laagje gekruide kip met saffraansaus, met daarop een dunne mantel doorzichtige mie met noten, suiker, kaneel en rozijnen (probeer het eens!)
<i>Sejed na Isa</i>	=	onze Here Jezus
<i>teksjita's</i>	=	uitbundige feestkleren
<i>tolba</i>	=	groep geestelijken die koranteksten reciteert op bruiloften, rouwbijeenkomsten enz.
<i>wellie</i>	=	so hé!
<i>(el) weswes</i>	=	innerlijke “zwarte spiegel”; achterdocht; paranoïa gedrag; paranoïde geestverschijning; angstbeeld; maar ook: innerlijke kracht, om de

		strijd tussen het geweten en de buitenwereld te beslechten, om zwaktes en angsten te overwinnen, stabiliteit te verkrijgen
<i>whelloe</i>	=	helemaal niet; niets
<i>zagroetet</i>	=	hoge, woordloze vrouwenzang, waarbij de tong snel horizontaal heen en weer bewogen wordt

Verklarende woordenlijst *Bingo!*¹³²:

Het uibundige gebruik van Surinaamse woorden, uitdrukkingen en gezegden in *Bingo!* van Clark Accord is een beetje afleidend. De lezer wordt vaak gedwongen naar de lijst met de verklaarde termen te bladeren om de zinnen te kunnen begrijpen. Hele lange zinnen worden in deze lijst opgenomen en zonder het opzoeken van de betekenis is het onmogelijk sommige passages te volgen.

Woorden opgenomen in deze woordenlijst vertonen de zgn. uitspraakspelling. Met regelmaat worden ook in de standaardtaal sommige woorden anders geschreven dan uitgesproken. In het algemeen gaat het meestal om een voor de hand liggende voorbeeld is “het” en “t”.

In het voorgaande hoofdstuk staat ook het voorbeeld van de uitspraak van een van de personages, Atie, die bijvoorbeeld spreekt het woord gezellig uitspreekt als “gesjellig”, gebruik maakt van “kon” in plaats van “kan” en de uitgang *-en* bij werkwoorden en voltooid deelwoorden vermijdt.

De zin op pagina 117 “Kan me nie schelen” is daar ook een voorbeeld van. Of zij beweert dat ze “daarvoor gekomme is”.

De woorden, uitdrukkingen en zinnen opgesomd in deze verklarende woordenlijst zijn verbonden met allerlei aspecten van het leven van Surinamers in Nederland. Veel uitdrukkingen weerspiegelen hun geloof en er wordt veel naar winti godsdienst en het geloof in geesten en bovennatuurlijke krachten verwezen.

<i>adyakasa</i>	=	het is meer dan genoeg
<i>agersi lik'na wan bakru e riger'dya tide neti</i>	=	boze geesten lijken vanavond het spel te beheersen
<i>ai</i>	=	ja

¹³² Accord, Clark: *Bingo!*. Rainbow Pockets, Uitgeverij Maarten Muntinga bv, Amsterdam. Tweede druk, 2010; achter in het boek te vinden

<i>ait'dei</i>	=	rouwbijeenkomst acht dagen na het sterven, waarbij christelijke liederen worden gezongen
<i>ala ogri habi din bun</i>	=	goed en kwaad gaan hand in hand
<i>a man kot'mi flash!</i>	=	die vent haalt me uit mijn concentratie!
<i>a no kan</i>	=	dat kan niet
<i>a no mi kir'din</i>	=	ik heb ze niet vermoord
<i>bachata</i>	=	Latijns-Amerikaanse dansstijl
<i>bakadyari</i>	=	achterwerk (letterlijk: achtererf)
<i>bakru</i>	=	kleine boosaardige lage geest, half hout half mens (begrip uit de <i>winti</i> -godsdiens). Bezorgt zijn meester financieel gewin
<i>baksen</i>	=	klap geven
<i>bam</i>	=	zolang er een goede stemming is
<i>bazuinkoor</i>	=	bandje waarin blazers de hoofdrol vervullen
<i>bekomst, zijn/haar bekomst hebben</i>	=	geen zin hebben
<i>bezettingmedicijn</i>	=	huismiddel tegen benauwdheid bij kinderen
<i>bigisma</i>	=	ouder persoon
<i>bigiyari</i>	=	rond getal
<i>bloed drinken</i>	=	gekn maken
<i>bonuman</i>	=	priester
<i>boyó</i>	=	cake van kokos en cassave
<i>brasa</i>	=	omhelzing
<i>Damsko</i>	=	Amsterdam
<i>dan mi n'e span</i>	=	dan vind ik het niet erg
<i>dan m'o kon sik'mi gò'</i>	=	dan kom ik mijn billen schudden
<i>dansi</i>	=	danspartij
<i>dan wat?</i>	=	en wat dan nog?
<i>dan yu wan'tak'dat'm'é bul?</i>	=	wil je soms beweren dat ik homo ben?
<i>dat ding</i>	=	het
<i>dat is dat ding</i>	=	dat is precies wat ik bedoel
<i>dat werk doen</i>	=	lesbisch zijn
<i>dat zeg je zo zacht</i>	=	je hebt helemaal gelijk
<i>dauwet</i>	=	Javaanse limonade
<i>die plaat zit vast</i>	=	je valt in herhaling
<i>doodboodschapvogel</i>	=	vogel die volgens Surinaams bijgeloof de dood aankondigt
<i>dram</i>	=	sterke drank, gedestilleerd uit melasse
<i>durf je dat zo zacht te vragen?</i>	=	je hebt gelijk (ironische zegswijze)
<i>dus dat</i>	=	helemaal mee eens
<i>EBG-kerk</i>	=	Evangelische Broeders Gemeente. Grootste protestantse gemeenschap in Suriname
<i>faf'mi meid?</i>	=	hoe is het met mijn meisje?
<i>fawaka?</i>	=	hoe gaat het?
<i>geef me een brik</i>	=	laat me niet lachen
<i>geluksbad</i>	=	<i>winti</i> -ritueel om de goden gunstig te stemmen en zo het geluk af te dwingen

<i>gerap</i>	=	gezeur, als een rapper met woorden schieten
<i>gi mi wan mofupu</i>	=	geef me een kus (letterlijk: schuurbeest)
<i>gudu</i>	=	schatje
<i>guna guna</i>	=	tovenarij
<i>heriheri</i>	=	Afro-Surinaams gerecht van aardvruchten en kookbananen met gezouten vis (vroeger slavenvoedsel)
<i>het gaat voor hem/haar komen</i>	=	hij/zij zoekt het maar uit
<i>hossel</i>	=	bezigheid om geld mee te verdienen
<i>i baka</i>	=	wat heb jij een mazzel
<i>ik kan niet met hem/haar</i>	=	hij/zij is me er eentje
<i>ik krijg een winti hier voor ze</i>	=	ik vermoord ze
<i>ik mag hopen dat zijn mond een zegen is</i>	=	ik mag hopen dat hij gelijk krijgt
<i>i pot'mi schaakmat</i>	=	je hebt me schaakmat gezet
<i>i sab'tok</i>	=	je weet wel
<i>i sji na dat'm'e bedoel</i>	=	dat is precies wat ik bedoel
<i>is niet je malligheid</i>	=	het is niet eenvoudig
<i>is ook een stront</i>	=	het is belagelijk
<i>i span yere</i>	=	je ziet er sexy uit
<i>i wan'mik'mi kis'wan winti drape no?</i>	=	wil je me door het lint zien gaan?
<i>je diekt</i>	=	bemoei je niet met mijn zaken
<i>je moet ze zetten</i>	=	je moet ze flink verwennen
<i>je zegt vieze dingen</i>	=	je kraamt onzin uit
<i>je zoekt mijn mond</i>	=	daag me niet uit
<i>kabula</i>	=	populaire Surinaamse muziekstroming met marroninvloeden
<i>ka kill</i>	=	klotekerel (letterlijk: strontkerel)
<i>kauolo</i>	=	klote (letterlijk: poepgat)
<i>kijk niet zo fijn</i>	=	maak er geen punt van
<i>kill</i>	=	vent, kerel
<i>kis'in moi</i>	=	net goed voor hem/haar
<i>kis'mi moi</i>	=	heb ik aan mijzelf te danken
<i>kis'vrouw Nita mooi</i>	=	net goed voor vrouw Nita
<i>klappen</i>	=	slaan
<i>kleine gebroken</i>	=	beetje geld
<i>krabpatu's</i>	=	restjes eten
<i>lanti</i>	=	overheid
<i>ma</i>	=	maar
<i>maak eieren</i>	=	haast je
<i>mamjo dot com</i>	=	populaire Surinaams-Antiliaanse roddelsite
<i>man</i>	=	man
<i>mati</i>	=	vriend
<i>m'e gi wan poku</i>	=	ik geef een feest
<i>met de brede kant van zijn/haar mond</i>	=	zonder zich te generen
<i>met zijn shit op me komen</i>	=	me lastigvallen met zijn sores
<i>mi</i>	=	ik, mij, mij
<i>mi dat'n'e klage yere</i>	=	mij hoor je niet klagen

<i>mi Gado</i>	=	mijn God
<i>mi pai fu in</i>	=	ik heb ervoor betaald
<i>mi poepe wan poepe</i>	=	ik heb flink gepoept
<i>mi stan</i>	=	één nummer verwijderd van de bingo
<i>moedersbuik</i>	=	moederlijn
<i>moelijk me niet</i>	=	val me niet lastig
<i>moksi alesi</i>	=	eenpansrijstgerecht met groente, rijst, vlees of vis van Afro-Surinaamse afkomst
<i>moni no dé</i>	=	er is geen geld
<i>motyo</i>	=	hoer
<i>naar wie kijk je met schele ogen?</i>	=	kijk me niet zo vies aan
<i>na bingo oso un dé</i>	=	we zitten in de bingohal
<i>na mi business</i>	=	het is mijn handeltje
<i>na ondروفen 'tori w'é taki</i>	=	we hebben het over de dingen van het leven
<i>no</i>	=	niet, nee
<i>no hel</i>	=	als de neten
<i>no ka</i>	=	als stront, heel erg
<i>nonie</i>	=	(vrucht) duivelappel, pijnstillend, medicinale werking voor uiteenlopende kwalen
<i>no span</i>	=	maak je niet druk
<i>no wer'mi ede yere</i>	=	zeur me niet aan mijn hoofd
<i>nyang mi kapu yere</i>	=	lik mijn reet
<i>op de hossel</i>	=	werken om wat bij te verdienen
<i>op de peinsbrug zitten</i>	=	zich ergens druk over maken
<i>pa'moni</i>	=	kaurischelp, betaalmiddel dat gelukbrengt, vroeger in Afrika gebruikt tijdens <i>winti</i> -rituelen
<i>papa lekker</i>	=	man die wett hoe hij vrouwen moet behagen
<i>pastei</i>	=	Surinaamse ovenschotel waarvan de vulling bestaat uit kip, erwten en worteltjes
<i>patat</i>	=	synoniem voor Nederlander
<i>patna</i>	=	dobbelspel met kaarten
<i>peetje</i>	=	bank van lening
<i>pel</i>	=	schatje
<i>pese pese</i>	=	ilegaal kaartspel waar veel eld in omgaat
<i>piepen</i>	=	gluren
<i>pikin boi</i>	=	kleine jongen
<i>pikin en bel i ala pres'pé yu dé</i>	=	kinderen vallen je overal lastig
<i>pom</i>	=	ovenschotel van geraspte (<i>tayer</i>)-aardvrucht met kip
<i>Por'foto</i>	=	Rotterdam
<i>regelen, iemand</i>	=	het voor iemand in orde maken
<i>san</i>	=	wat, nou (tussenwerpsel)
<i>schuren</i>	=	lesbische liefde bedrijven
<i>seki gò</i>	=	schudden met je billen
<i>skeer</i>	=	blut
<i>sma</i>	=	mens, vrouw, meisje

<i>sma e pot'wisi gi trawan schandalig vandaag de dag</i>	=	zwarte magie viert tegenwoordig hoogtij
<i>smatje</i>	=	meisje, schatje
<i>sma tori</i>	=	roddel
<i>smoel, iemands smoel breken</i>	=	een knal geven
<i>snoepen</i>	=	vreemdgaan
<i>soft</i>	=	frisdrank
<i>sowtu awari</i>	=	ongeluksbrenger (letterlijke betekenis: gezouten buidelrat)
<i>span</i>	=	wulps, sexy
<i>Srananuma</i>	=	Surinaamse vrouw
<i>stonfutu</i>	=	steunpillar
<i>stonki</i>	=	de steun, sociale dienst
<i>stroop</i>	=	siroop
<i>tan</i>	=	uitroep van verbazing
<i>tap'passi</i>	=	toegangsweg naar de plantage
<i>tjaptjoi</i>	=	Surinaams-Chinese groenteschotel
<i>tjiemtjiem</i>	=	lotusbloem
<i>tori</i>	=	verhaaltje
<i>tot</i>	=	met
<i>treef</i>	=	voedseltaboe
<i>tye poti</i>	=	wat erg
<i>tyiksi</i>	=	eiercake
<i>tyuri</i>	=	smakkend of fluistend geluid dat afkering of verwachting
		<i>uitdrukt</i>
<i>uitlopen</i>	=	vreemdgaan
<i>un tya din yere</i>	=	jullie zijn me een stel
<i>uur verrassing</i>	=	uurtje livemuziek dat men cadeau krijgt op zijn of haar verjaardag, vaak gewoon in de woonkamer drie hoog achter
<i>viado</i>	=	luxe rozijnencake
<i>vriendje</i>	=	pantoffelheld
<i>waarmee danst ze?</i>	=	met welke band danst ze?
<i>wakaman</i>	=	man die de meeste tijd buitenshuis doorbrengt
<i>waka waka ai</i>	=	loopse ogen
<i>wan f'tide, wan f'tamara</i>	=	één voor vandaag, één voor morgen, beweging van dikke billen
<i>waterkind</i>	=	baby
<i>we dan?</i>	=	of niet?
<i>wie schopt mij?</i>	=	dat haal ik niet in mijn hoofd
<i>wie stuurde je om voor hem te gaan liggen?</i>	=	je hebt jezelf aan hem aangeboden
<i>winti</i>	=	Afro-Surinaams geloof in goden, geesten en magisch- religieuze praktijken; beschermgod
<i>y'e por'in</i>	=	je krijgt de lachers op je hand
<i>yorka</i>	=	geest van overledene die de aardse herinneringen nog met zich meedraagt, en die zich in zijn aardse verschijning kan vertonen
<i>yo wittw pier</i>	=	bleekscheet

<i>yu fufuru beest</i>	=	je bent een dievegge
<i>zakken</i>	=	laten zakken
<i>zak me vlak hier hoor</i>	=	laat me erbuiten
<i>zomaar mi kon las' mi ka moni dya</i>	=	heb ik hier voor niets mijn klotegeld verloren
<i>zooien</i>	=	pech bezorgen
<i>zout</i>	=	ongeluk brengend

Het is opmerkelijk dat in de roman van Hassan Bahara geen uitleg over het woord “Damsko”, dat zelfs in de titel staat te vinden is. Damsko wordt wel opgenomen in de verklarende woordenlijst van *Bingo!*. Het woord Damsko is een Surinaamse benaming voor Amsterdam. In dit geval is het niet erg moeilijk om de juiste betekenis te achterhalen maar bij sommigen zou dat niet meteen te binnen kunnen schieten dus volgens mij zou dat ook opgenomen moeten worden in de woordenlijst achter in *Een verhaal uit de stad Damsko*. Wat de namen van steden betreft wordt Rotterdam ook op een andere wijze genoemd in het boek van Clark Accord, de personage spreken over “Por’foto”.

5.3 Leenwoorden

Zowel woorden opgenomen in de verklarende woordenlijsten als woorden die nergens uitgelegd worden, verwijzen in het geval van auteurs van Marokkaanse of Turkse origine naar hun moslimse achtergrond. Een soort islamitisch mystiek is er in de verhalen en romans wel voelbaar en dat is ook mede veroorzaakt door het gebruik van woorden uit de vreemde talen.

In het geval van *De garnalenpelster* worden meestal woorden overgenomen uit het Turks aangeduid door middel van cursieve letters. Meestal gaat het om namen van Turkse gerechten, specerijen of muziekinstrumenten. Het is interessant om te zien dat deze woorden nauw met de zintuigen verbonden zijn. Andere groepen benamingen zijn woorden verbonden met kleren en geestelijke rituelen, zoals bijvoorbeeld het woord “sela” dat “het gebed voor een overledene” betekent¹³³.

Het gebruik van cursieve letters is echter niet consequent, omdat we op pagina 56 een uitleg van van het woord “inşallah” tussen haakjes tegenkomen. Er staat namelijk “als

¹³³ Yerli, Nilgün: *Garnalenpelster*. Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam. zeventiende druk, 2004, p. 126

God het wil”. Op de daarop volgende pagina komen we de term “gasp” tegen. De betekenis ervan wordt aangeduid onder aan de bladzijde in een voetnoot. „Gasp“ is een daad waarvan Nilgüns broer verdacht werd en waarvoor hij eigenlijk moest boeten. De definitie gegeven in de voetnoot luidt als volgt: „Opzettelijk iemand lichamelijk klaaw doen omwille van geld of goederen.“¹³⁴ Ondanks het feit dat hij onschuldig was, kreeg hij een straf voor gasp in plaats van een straf voor aanval die veel lager was. Totaal zijn er dus drie manieren om onbekende woorden uit te leggen gebruikt in het boek.

In alle boeken wordt er verwezen naar gerechten uit de landen van afkomst in kwestie. Het lijkt alsof het eten en de smaken het thuisgevoel op een of andere manier oproepen. Dat is ook duidelijk aan de hand van de verklarende woordenlijsten eerder vermeld in hoofdstuk 5.2. In *De garnalenpelster* zegt Nilgün Yerli dat haar vader hen verzocht om een speciale pan uit Turkije mee te nemen naar Nederland. Ze beschrijft het moment van het inpakken als volgt:

*“Mijn moeder (nam) wat er nog over was in de boekenkas en een speciale Turkse pan, sac, een soort wok, maar dan platter en dunner. Daar kon je speciale Turkse vleesgerechten in maken in de diepe kant. Als je hem omdraaide werd hij bol en daar kon je het Turkse dunne brood, yufka, op bakken. Mijn vader, die inmiddels al een jaar in Nederland woonde, had haar verteld dat zo’n pan daar niet te vinden was. We konden zonder alles maar niet zonder het traditionele vleesgerecht en yufka, leek het.”*¹³⁵

Het eten maakt een onlosmakelijk deel uit van hun identiteit en daarom krijgen de lezers de gelegenheid ook met de namen van gerechten in contact te komen. Nilgün Yerli heeft het op pagina 166 van haar boek ook over “pide”, een Turks brood dat op de Botermarkt verkrijgbaar was en Nilgün geeft toe dat het nog lekkerder was dan hetzelfde brood gekocht in Turkije. Het boek van Nilgün Yerli is bovendien voorzien van recepten voor haar lievelingsgerechten die haar moeder kookte.

Kader Abdolah maakt in zijn boek *De reis van de lege flessen* geen gebruik van een verklarende woordenlijst achter in het boek. Als er vreemde woorden voorkomen, zijn dat meestal die gezegd door de moeder van de hoofdpersoon, die geen Nederlands spreekt, om aan te duiden dat ze anders spreekt. In de meeste gevallen spreekt ze helemaal niet, zij is eerder een stille observeerder van de omgeving, van alles Nederlands dat van haar verwijderd is en vreemd lijkt. De leenwoorden worden aangeduid door middel van het gebruik van cursieve letters. Na de scène dat ze de bure

¹³⁴ Yerli, Nilgün: *Garnalenpelster*. Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam. zeventiende druk, 2004, p. 57

¹³⁵ Yerli, Nilgün: *Garnalenpelster*. Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam. zeventiende druk, 2004, p. 18

van haar zoon naakt in bed ziet liggen, begint ze wit van schrik met het bidden en “*Maarg, maarg. Toeti maarg*” te mompelen. Er wordt niet aangegeven wat dat precies betekent maar Bolfazl zegt maar dat ze het over een papegaai en de dood heeft gehad en dat het helemaal niet zeker is wat ze daarmee bedoelde. De betekenis van sommige woorden wordt niet aangegeven, maar wel wordt onderscheid gemaakt door het gebruik van cursief, zoals in het geval van het woord *chador* dat Bolfazls moeder draagt. Ik dacht dat het heel waarschijnlijk om een kledingstuk gaat, maar wat precies was me een raadsel. De webpagina URL: <http://www.islamistischebegrippen.nl> geeft de volgende definitie aan:

“De chador (in het Perzisch: ĤĈĎŇ Châdor) is een Perzisch gewaad dat het hele lichaam behalve het gezicht bedekt. Het wordt met name gedragen door Islamitische vrouwen. De chador maakt vrouwelijke vormen onzichtbaar.”¹³⁶

Verder in de tekst krijgen we te maken met waarschijnlijk een andere benaming voor een kledingstuk, in dit geval mannen. Bolfazl vertelt een verhaal over hij zijn vader die hij zag huilen. Na het gesprek deed zijn vader zijn *aba* aan en liep weg. Wat dat eigenlijk is, wordt verder niet beschreven. Het gaat misschien om een hoed, maar het werd niet uitgelegd.

Met “*mamnoenam barayat doa gaham kard*” wil de moeder van Bolfazl volgens zijn woorden zeggen dat ze straks voor René gaat bidden. Zij was dankbaar dat hij ijzeren haan op het dak heeft geplaatst voor haar om aan te duiden in welke richting Mekka ligt. Op dat moment wist de moeder niets van René’s seksuele oriëntatie maar nadat zij erachter is gekomen is haar houding tot René sterk veranderd zoals eerder beschreven in het hoofdstuk Seksualiteit.

Bij de begrafenis van René, zijn enige Nederlandse vriend, gaat Bolfazl naar zijn kist en neuriet: “*Wa enna eleihé radjeoen*”. De lezer krijgt niet te weten wat dat betekent, maar hoogst waarschijnlijk beschrijft dat de innerlijke gevoelens van Bolfazl en het feit dat het onvertaald blijft, maakt het exotisch, magisch en melancholisch.

Jacobus, een nieuwe buurman die naast Bolfazl komt wonen, zit hele dagen lang thuis met een ouderwetse radio en tracht verbinding met iemand door de radio te maken. Op een dag komt hij Bolfazl halen, omdat hij een soort Arabier aan de lijn had. We kunnen lezen dat Bolfazl contact met de onbekende probeert te maken als volgt: “*Hallo...hallo.*”

¹³⁶ Overgenomen van URL: <http://www.islamistischebegrippen.nl/islam/Chador.php> (gedownload op 5 februari 2010)

Salam, salam aleikom. Kodja haasti. Mán dar Holland. Areh. Bolfazl. Aman. Az pa dar amadam az farar.”¹³⁷ De verbinding is uitendelijk niet gelukt.

In *El weswes* van Najoua Bijjir komen woorden overgenomen uit het Engels heel vaak voor. Het gebruik van het Engels duidt de tendentie van het Nederlands en van de jongeren aan om er modern en hip uit te zien. De Engelse woorden worden vaak voorzien van een Nederlandse uitgang, zoals in het geval van het woord *chatten*¹³⁸. De Engelse uitdrukkingen zoals bijvoorbeeld *For God’s sake!*, *Forget it* en *Goodness, gracious me!* op pagina 133 van *El weswes* staan cursief gedrukt. Verder zijn er woorden die oorspronkelijk Engels zijn, maar tegenwoordig gebruikt worden in het Nederlands en voorzien worden van een Nederlandse uitgang, zoals bijvoorbeeld *chatten*.¹³⁹

In de roman van Clark Accord komen we ook heel veel Engelse woorden tegen. Als de personages van het boek willen uitdrukken dat iets vlug gebeurde maken ze zonder uitzondering gebruik van de Engelse uitdrukking “*in no time*” en als ze iets willen opmerken doen ze dat met “*by the way*”¹⁴⁰ of “*anyhow*”, respectievelijk “*anyway*” aan het begin van de zin. Uitroepen zoals “*yeah right*” en “*so what?*”¹⁴¹ komen ook vaak voor. “*You know*” is een tussenvoegsel dat aan het eind van meerdere zinnen wordt gebruik om het gesprek levend te houden en interactie met de andere spreker aan te moedigen. Als de personages ergens niet mee akkoord gaan en iets niet willen doen, maken ze dat door de uitdrukking “*no way*” bekend. En als de moeder en de dochter het over hun schulden hebben maken ze talrijk gebruik van het woord “*shit*”¹⁴². Dit woord wordt onnoemelijk veel gebruikt, ook door andere bingospelers voor wie de situatie niet goed lijkt en als de winst aan iemand anders toegekend wordt. Verder is er sprake van “*ringtone*”¹⁴³ in plaats van beltoon, de man die de nummers in bingo uitroept is een “*caller*” en drugsverslaafden zijn “*junks*”. Vrouwen luisteren graag

¹³⁷ Abdolah, Kader: *De reis van de lege flessen*. Uitgeverij De Geus. Uitgave in Rainbouw Pockets, november 2003, p. 142

¹³⁸ Bijjir, Najoua: *El weswes. Het geheime leven van jonge vrouwen*. Uitgeverij Vassallucci, Amsterdam, 2001, p. 16

¹³⁹ Bijjir, Najoua: *El weswes. Het geheime leven van jonge vrouwen*. Uitgeverij Vassallucci, Amsterdam, 2001, p. 17

¹⁴⁰ Accord, Clark: *Bingo!*. Rainbow Pockets, Uitgeverij Maarten Muntinga bv, Amsterdam. Tweede druk, 2010. p. 57, 67, 117, 118

¹⁴¹ Accord, Clark: *Bingo!*. Rainbow Pockets, Uitgeverij Maarten Muntinga bv, Amsterdam. Tweede druk, 2010. p. 52

¹⁴² Accord, Clark: *Bingo!*. Rainbow Pockets, Uitgeverij Maarten Muntinga bv, Amsterdam. Tweede druk, 2010. p. 42,

¹⁴³ Accord, Clark: *Bingo!*. Rainbow Pockets, Uitgeverij Maarten Muntinga bv, Amsterdam. Tweede druk, 2010. p.38

naar “sweet talks” en als het geluk in het spel niet aan de kant van de spelers staat vloeken ze met “shit” of “damn”.

Een voorbeeld van een oorspronkelijk Engels woord voorzien van een Nederlandse uitgang is te zien beneden op pagina 34 waar we lezen dat Naomi voelt dat ze zich soms overdreven “bitcherig” gedraagt. Dit woord staat op gewone wijze opgedrukt dus het duidt aan dat het misschien normaal gebruikt zou kunnen worden door jonge mensen.

Een ander voorbeeld van een door een Nederlandse uitgang voorzien Engels woord is “fuck”. Atie, een van de personages is bang dat iemand anders haar vaste plaats gaa innemen omdat de bus te laat is. Ze levert het volgende commentaar: “*Ik sodomieter ze weg van onze tafel. Met mij kunnen ze beter niet fucken.*”¹⁴⁴ Als het geluk niet aan Leanda’s kant staat, wordt ze boos en maakt haar ongenoegen duidelijk kenbaar door middel van het uiroepen van: “fucking nummers” zoals bijvoorbeeld op pagina 97.

Het voornemen dat de meerderheid van de Nederlanders Engels spreekt, maakt het ook makkelijker voor de auteurs die het gebruik van Engelse woorden niet als een belemmering in de communicatie met de lezer zien. Ze nemen aan dat de lezer het begrijpt en zijn dus niet bang gebruik van Engelse woorden te maken. Een voorbeeld van een zin waarin we zelfs twee Engelse woorden tegenkomen staat op pagina 66 als het uiterlijk van een van de passagiers beschreven wordt. “De *activator* waarmee ze haar *curly* kapsel in bedwang probeert te houden, heeft vette sporen op de stof achtergelaten.” Het woord “activator” wordt ook in het Nederlands gebruikt maar door middel van cursief duidt de auteur hier aan dat alletwee de woorden overgenomen uit het Engels werden.

Bij het roepen van de nummers gebruikt de “caller” ook de Engelse uitdrukking “last but not least”¹⁴⁵ en introduceert het winnende getal.

In *De garnalenpelster* heb ik maar twee Engelse woorden gevonden, namelijk “must” op pagina 118 gebruikt in de vorm van een zelfstandig naamwoord en door middel van cursieve letters aangeduid en het werkwoord “runnen” op pagina 164 die op gewone manier gedrukt staat.

¹⁴⁴ Accord, Clark: *Bingo!*. Rainbow Pockets, Uitgeverij Maarten Muntinga bv, Amsterdam. Tweede druk, 2010. p. 76

¹⁴⁵ Accord, Clark: *Bingo!*. Rainbow Pockets, Uitgeverij Maarten Muntinga bv, Amsterdam. Tweede druk, 2010. p. 119

5.4 Taalgebruik van Haffid Bouazza

Hafid Bouazza staat bekend om zijn gedistingeerd taalgebruik, hij maakt gebruik van een barok Nederlands vol prachtige woorden waarvan de autochtone schrijvers niet meer weten dat zulke woorden bestonden. Zijn woordenschat en taalgebruik staan bijvoorbeeld in contrast met de taal gebruikt in de boeken van Kader Abdolah. Zijn woordkeuze is eerder simplistisch, maar dat hoort bij de wijze waarop hij schrijft en maakt zijn werken uniek, speels en melancholisch tegelijk.

Bouazza kan het Nederlands laten zingen, zijn verbeelding en de unieke taal die hij gebruikt zijn instrumenten waarmee hij probeert de werkelijkheid die hij zelf geschapen heeft aan de lezer over te brengen. Door middel van zijn rijke taalgebruik en poëtische schrijfstijl creëert hij kleurige beelden. Dankzij zijn verfijnde woordenschat klinkt het Nederlands anders, een beetje exotisch. Zelfs Nederlandse realia, zoals de stad Amsterdam en hoogst waarschijnlijk het Vondelpark krijgen dankzij Bouazzas woorden een mythische, romantische en exotische sfeer.

Hij is niet bang om oud Nederlandse woorden te gebruiken. Hij is juist op zoek naar bijna vergeten woorden, die hij vervolgens in zijn boeken weer levend maakt. Aan de hand van de recensies kan ook geconstateerd worden dat zelfs Nederlanders daar ook vaak moeite mee hebben.

In een interview voor Het Parool besprak hij ook zijn woordkeuze:

“Moet ik me als schrijver aanpassen aan een lezer met een woordenschat van 200 stuks? Ik hoop juist op een beetje nieuwsgierigheid. Hoe meer woorden je kent, hoe meer vreugde je hebt. “Kevelen” bijvoorbeeld, voor het praten van oude vrouwtjes, een kevel is een tandeloze kaak. Dat is toch een schitterend woord?”

In een interview met Frenk van der Linden in het Parooltheater wordt hij gevraagd wanneer hij zich echt God gevoeld heeft. Hij gaf het volgende antwoord:

“O altijd. Tijdens het schrijven dan. Je manipuleert situaties en mensen, je bent de schepper.”¹⁴⁶

Zijn verbeelding is enorm en indrukwekkend en hij gebruikt rare bewoordingen. Met zijn woorden is het hem gelukt om zelfs de tijd of te versnellen of te vertragen. Een voorbeeld daarvan is een scène waarin de vrouwen uit het dorp Morea naar de

¹⁴⁶ overgenomen van een interview met Hafid Bouazza tijdens het Parooltheater URL: <http://www.parool.nl/parool/nl/1804/60-minuten/article/263319/2009/10/01/Ik-vond-het-eng-om-God-te-zijn.dhtml> (gedownload op 6 mei 2010)

dichtstbijzijnde stad gaan op zoek naar iemand die de eerste brieven van hun mannen uit Paravion gaat voorlezen. Ik citeer:

“Zwijgend maar met praatzieke ogen overhandigde zij hem de brief. Haar wimpers leken haar hete blik koelte toe te waaien. Hij nam de brief met een knik in ontvangst en opende de envelop. De wind speelde een glissando van doorzichtige plooiën. Haar metgezellen stonden achter haar, in een geheel andere wereld dan waarin zij zich bevond. Alles ging langzaam, de beweging van zijn vingers – een rode steen fonkelde op zijn ringvinger –, het geknipper van ogen, de kroonluchter van de zon in de palmboom: zo traag kon een zeeanemoon niet dansen.”¹⁴⁷

De woorden van Bouazza maken het onmogelijke juist mogelijk: bladeren van bomen verspreiden famen, vliegende tapijten brengen mannen naar het verre land Paravion en een boos oog samen met de woutermannen en moeders van de nacht dreigen de dorpelingen. Alle vrouwen, behalve Mamoerra, baren op dezelfde dag en op hetzelfde moment hun dochttertjes. In een verhaal van Bouazza moet dat kunnen.

Dit boek wordt gekenmerkt door het overheersende gebruik van bijvoeglijke naamwoorden die op verrassende manier met elkaar en met zelfstandige naamwoorden worden gecombineerd. Eerlijk gezegd maakt het dan af en toe moeilijk voor de niet-moedertaal sprekers om sommige zinnen en beelden te begrijpen. Zonder twijfel is het lezen echter een middel om de woordenschat te verrijken.

Paravion blijft een interessant boek en Paravion zelf een wonderlijke plaats die volgt wordt beschreven:

“In de mirage werd Paravion geboren, een spel van trillende lijnen en zwemmende kleuren. De kerktorens zwegen tegen een achtergrond van gebochelde wolken, de klokken waren oud en uit het nauwelijks zichtbare verleden hoorden zij als een kinderherinnering hun geschal als het geluid van geitenbellen.”¹⁴⁸

De beschrijving van Paravion komt meerdere keren voor in het boek voor. Aan het begin van hoofdstuk 3 komen we de volgende karakteristiek van deze paradijsachtige plek tegen. Deze tweede definitie duidt zonder twijfel aan dat het om Amsterdam gaat.

“In de mirage was Paravion zichtbaar, de trams gleden luid klingelend af en aan, groepen mensen meanderden door de straten, de rivier Amstel weerspiegelde de gebouwen en voorbijgangers en voerde de hele wereld mee,

¹⁴⁷ Bouazza, Hafid: *Paravion*. Uitgeverij Prometheus Amsterdam. negende druk, 2004, p. 60

¹⁴⁸ Bouazza, Hafid: *Paravion*. Uitgeverij Prometheus Amsterdam. negende druk, 2004, p. 87

*de wolken zinderden en in het centrale groene paradijs schonken mensen de
zeldzame zon hun naaktheid.*"¹⁴⁹

Hafid Bouazza en zijn werk staan los van persoonlijke omstandigheden, bewust weigert hij sociale verplichtingen na te leven en hij denkt dat het schrijverschap heilig is en dat het het enige is dat telt. Hij manipuleert graag met de verwachtingen van de lezers. Dankzij zijn opvallend taalgebruik creëert hij een wereld vol fantasie en bovennatuurlijke krachten die allemaal te geloven zijn.

¹⁴⁹ Bouazza, Hafid: Paravion. Uitgeverij Prometheus Amsterdam, negende druk, 2004, p. 111

6. Conclusie

De allochtone literatuur kan op die manier begrepen worden dat er niet alleen een Nederlandse realiteit bestaat, maar natuurlijk ook meerdere realiteiten. De wortels van allochtone auteurs, in tegenstelling tot de autochtone schrijvers, liggen in de verre en exotische culturen en dit feit, samen met een andere literaire tradities hebben zonder twijfel invloed op de schrijfstijl en het taalgebruik. Alle in deze scriptie opgenomen auteurs wonen in Nederland en schrijven en publiceren in het Nederlands. De bedoeling van deze scriptie was me te richten op de werken van deze, in het Nederlands schrijvende auteurs en geen vertalingen te behandelen.

Zoals in het geval van alle literaire stromingen is er sprake van verschillen in thematiek, taalgebruik en woordenschat. De door mij gekozen boeken zijn een mooi voorbeeld hoe auteurs en boeken van elkaar kunnen verschillen. Het taalgebruik van Hafid Bouazza en Kader Abdolah is bijna niet te vergelijken zoals ook de thematiek van *De garnalenpelster* en *El weswes*. Het werk van Kader Abdolah kan beschreven worden als heimweeproza, Hafid Bouazza voelt zich daarentegen helemaal niet met Marokko en de Marokkaanse gemeenschap verbonden en staat erop als een “normale” Nederlandse auteur behandeld te worden. Volgens mij vormen deze zeven boeken een representatieve doorsnee van de allochtone literatuur in Nederland.

De auteurs werden aan het begin verdeeld in drie groepen naargelang hun achtergrond en de redenen die hen naar Nederland hebben gebracht. Deze drie groepen zijn: nakomelingen van de voormalige gastarbeiders, mensen uit kolonies en politieke vluchtelingen die in Nederland asiel hebben aangevraagd en gekregen.

Tegenwoordig wordt er veel gesproken over integratie die zonder wederzijds begrip en samenwerking niet mogelijk is. Om te verzekeren dat de integratie echt lukt, is kennis van elkaar nodig, tolerantie en nieuwsgierigheid naar het aavaarden van iets nieuws en exotischs. Door middel van het lezen van boeken van allochtonen schrijvers kunnen de lezers een beter inzicht krijgen in de aparte wereld die zowel binnen de literaire wereld als ook binnen Nederland als zo danig bestaat. Het is echter noodzakelijk om als lezer er bewust te zijn van het feit dat het in het geval van de hedendaagse allochtone literatuur in de eerste instantie om het schrijven gaat en niet om politiek engagement. De meerderheid van de auteurs wil los staan van de voor- en nadelen van de multiculturele maatschappij.

Allochtone literatuur biedt ook hilarische en vrolijke verhalen waarin de Nederlandse en Marokkaanse, Turkse, Iraanse, Roemeense, Spaanse en welke culturen dan ook in op een grappige manier worden vergeleken. Vooroordelen zijn aan beide kanten van de grens die deze twee werelden van allochtonen en autochtonen nog tot op zekere hoogte scheiden. Het is soms prettig zelf door de ogen van een ander te zien. De boeken van allochtone schrijvers bieden juist deze mogelijkheid aan Nederlanders.

Allochtone literatuur verrijkt de Nederlandse literatuur, met haar smaken en geuren en klanken en zonnigheid. Het is een onafscheidelijk deel daarvan geworden en wat we zien is dat literatuur eigenlijk de kracht heeft om alle grenzen te overschrijden. De woordenschat en woorden overgenomen uit de oorspronkelijke talen van de auteurs zijn ook kenmerkend, vaak worden daardoor speciale typische gerechten en geuren beschreven. Literaire werken van de allochtone auteurs kunnen zo vergeleken worden met een exotische pittige maaltijd. Zowel na het lezen als ook na het eten blijft er een nasmaak die je blijft verbazen en de consument dwingt tot het nadenken wat erin zat dat hem verbaasde en deed denken aan de ingrediënten.

Elke maatschappij is multicultureel aan het worden en dit fenomeen gaat in de toekomst ook meer belang krijgen. Het blijft een feit dat alle westerse landen van de EU in het verleden een toevloed van migranten beleefden en in beperkte mate is het ook hedentendage het geval. Dat heeft de verhouding tussen de oorspronkelijke bewoners en de nieuwkomers sterk veranderd. De behoefte aan arbeidskracht van buiten de EU kan ook in de toekomst ontstaan, vanwege de vergrijzing van de bevolking van de westerse landen. Een vergelijkbare trend zoals die zich voordeed in de jaren 60 en 70 kan zich herhalen en daardoor zullen meer en meer landen multicultureel worden.

Het is vandaag de dag heel gewoon om een chinees af te halen bij een Javaan in Rotterdam en tijdens het eten een nieuwe roman van een Nederlands-Turkse schrijver te lezen, een Nederlandse schrijver met een andere culturele achtergrond dus.

Summary

The objective of this thesis is to examine the allochthonous literature in the Netherlands. This literary stream is represented by authors with different cultural backgrounds. Some of them moved to the Netherlands at later age, others are descendants of the so-called *gastarbeiders* who were born in the Netherlands. Within this thesis I try to analyze literary works of seven authors divided into three groups according to the division made by Hugo Brems in his overview of the history of Dutch literature in the period of 1945-2005. The background of the selected authors has influence on the topics they write about and marks a divergence from the so-called autochthonous Dutch norms, habits and literary tradition. The aim of the thesis is to analyze the themes and language devices occurring in the chosen books.

The first group of authors is formed by political refugees represented by Kader Abdolah who had to flee from his native Iran due to his political opinions and heavy persecution of the Khomeini regime. He got a Dutch residency permit in 1988. Highly educated people prevail in this group.

The second group of authors mentioned in this thesis, are the descendants of the former *gastarbeiders*. These migrant workers were recruited in the 1950s and 1960s due to the shortage of labour mostly from Morocco and Turkey. They were supposed to come to the Netherlands for temporary work, especially to do heavy manual work. In the end their stay turned out to be permanent and whole families enrooted in the Netherlands thanks to the higher life standard they could reach there. Their children were born in the Netherlands and some of them are currently active in the field of literature. They have gradually lost bonds with the native country of their parents; however, they tend to keep the cultural conventions, traditional attitudes and habits of the generation of their parents alive, to a certain extent. There are five particular works included in this group. These might be further divided into three subgroups according to the place where the authors were born. Two of them, namely Najoua Bijjir and Hassan Bahara, were born in the Netherlands. Turkish-Dutch writer Nilgün Yerli and Moroccan-Dutch writer Hafid Bouazza moved to the Netherlands together with their parents at later age in connection with the phenomenon of “*gezinshereniging*”.

Yusuf El Halal has an outstanding position in this group since he is a very mysterious figure, whose origin is not clear. On the cover of the book there is a note that he was born in a small village of Bouznica, in Morocco but later it becomes apparent that this

might not be the case. His compilation of short stories was enormously successful but soon after its release it was revealed that it might have been written under a pen-name. The real name of the author is hard to tell, since he tries to mislead his readers. But in most cases the book has been ascribed to a Dutch-Indian writer Ernest van der Kwast. Nonetheless, the style and topics he writes about seem to fit perfectly into the scope of this thesis. Yusuf El Halal, as well as the other authors presented here, are in their books recounting their experience with the life in the Netherlands and among the Dutch whose habits and traditions are completely different from those they are used to.

Shadows of the colonial past belong among others to the topics authors from the former colonies write about. Clark Accord was born in Paramaribo, Suriname. In his book *Bingo!* he pays extensive attention to the problems of the Surinamese community plagued by a high rate of poverty, unemployment, drug abuse and prostitution. The main characters of the book try to escape reality and earn money by means of playing bingo. In his book he makes intentionally use of many words taken over from the Surinamese.

This literary stream is undoubtedly an enriching element within the Dutch literary space thanks to the prevailing poetic and exotic means of describing reality, fairy tale-like composition and amusing criticism of the Dutch society. The selected literary works are recognizable in their style and themes. Despite the different backgrounds of the particular authors, there are similarities in the topics they write about. It is especially their own experience with the consequences of the Dutch multiculturalism and the dilemma of immigrants stretched between two worlds: the world of the Dutch society and the world of their own culture brought from their native country.

Shrnutí

Tato diplomová práce pojednává o alochtonní literatuře v Nizozemsku. Jedná se o literární směr, v němž jsou zastoupeni autoři s odlišnými kulturními kořeny, kteří sami přišli do Nizozemska v pozdějším věku, nebo se jako potomci dřívějších přistěhovalců v Nizozemsku narodili. Pro tuto práci jsem vybrala díla sedmi autorů, které jsem následně rozdělila do tří skupin na základě jejich původu. Toto rozdělení je identické s členěním uvedeným v knize Huga Bremse zabývající se dějinami nizozemské literatury mezi lety 1945-2005. Cílem této práce je popsat tematiku, která se v dílech alochtonních autorů objevuje a taktéž jazykové prostředky, které autoři používají.

První skupinu tvoří zástupci tzv. politických uprchlíků. Jedná se většinou o vysokoškolsky vzdělané autory, kteří byli kvůli svému politickému přesvědčení nuceni opustit svou rodnou zemi. Představitelem této skupiny autorů je v rámci této diplomové práce Kader Abdolah, který původně pochází z Iránu, odkud musel utéct před pronásledováním vlády ajatolláhů. V roce 1988 zažádal v Nizozemsku o politický azyl, který následně získal. Nizozemsky se tedy naučil až v pozdějším věku. Jazyk, který ve svých dílech používá je jednoduchý, ale velice obrazný a jeho vyprávění jsou velice poutavá.

Ve druhém případě se jedná o početnější skupinu, do které spadají potomci tzv. gastarbeitřů, neboli pozvané pracovní síly, která v 60. a 70. letech minulého století přišla na základě mezistátních smluv do Nizozemska vykonávat ve většině případů těžkou manuální práci. I když měl být jejich pobyt dočasný, většina z těchto pracovníků se v Nizozemsku usadila natrvalo. Jednalo se především o občany Maroka a Turecka. Druhá a třetí generace, která již vyrostla v Nizozemsku postupně ztrácí s rodnou zemí svých rodičů kontakt, avšak zvyky a tradice si tato komunita snaží ponechat.

V rámci této skupiny jsou prezentována díla pěti autorů, z nichž dva jsou narozeni v Nizozemsku, jmenovitě Hassan Bahara a Najoua Bijir a naopak Nilgün Yerli a Hafid Bouazza se Nizozemsku přistěhovali v době, kdy byli ještě děti. Yerli pochází původně z Turecka, Bouazza z Maroka. Zvláštní postavení v rámci této skupiny zastává Yusuf El Halal, který je tajuplnou postavou, jejíž původ není zcela jasný. Na přebalu jeho prvotiny, která je taktéž součástí rozboru v této práci, je uvedeno, že se narodil v malé vesničce Bouznika v Maroku. Krátce po vydání jeho souboru povídek *Man zoekt vrouw om hem gelukkig te maken* (což by se dalo doslovně přeložit jako: Muž hledá ženu, aby

učinil sám sebe šťastným) vyplynulo na povrch, že autorovo jméno je smyšlené a jedná se pravděpodobně o pseudonym, který používá spisovatel indického původu Ernest van der Kwast. Tematikou, kterou se ve svém díle zabývá i svým původem však zapadá do obsahu této práce a jednotlivé povídky přinášejí zajímavý a mnohdy zábavný pohled na zvyky a tradice Nizozemska a Nizozemce jako takové.

Třetí skupinu představují autoři z bývalých nizozemských kolonií. V této diplomové práci je tato skupina zastoupena Clarkem Accordem, který popisuje nepříznivou situaci Surinamců, kteří se na pokraji chudoby pokoušejí najít štěstí a vydělat peníze ve hře bingo. V jeho díle se hojně objevují slova převzatá ze surinamštiny.

I když mají vybraní autoři rozdílné kořeny, věnují se ve svých knihách většinou stejné problematice. Tématům, na která narážejí se detailně věnuje kapitola 4. Kapitola 5 následně popisuje rozdíly na jazykové rovině, které lze konstatovat především na úrovni lexika.

Anotace diplomové práce

Příjmení a jméno autora:	Bc. Kunčarová Petra
Název katedry a fakulty:	katedra nederlandistiky , Filozofická fakulta,
Název diplomové práce:	Jazyk a tematika alochtonní literatury v Nizozemsku
Vedoucí diplomové práce:	Drs. Bas Hamers
Počet znaků:	
Počet titulů použité literatury:	15 knižních titulů a 12 internetových zdrojů
Klíčová slova:	Nederland, allochtone literatuur, migratie, thematiek, taalmiddelen, gebruiken en gewoontes
Charakteristika diplomové práce:	Práce pojednává o nizozemské literatuře psané tzv. alochtonními autory. Do této skupiny spadají potomci gastarbeitřů, kteří do Nizozemska, kteří do Nizozemska přišli jako pozvaná pracovní síla především v 60. a 70. letech minulého století, lidé z bývalých kolonií a autoři, kteří jako političtí uprchlíci získali v Nizozemsku azyl. Vybrané knihy odrážejí zkušenosti těchto lidí s odlišnými kulturními kořeny a popisují život a zvyky v Nizozemsku z jejich úhlu pohledu. Dále se tato práce věnuje odlišnostem v užití jazykových prostředků, které daní autoři užívají, zejména na lexikální úrovni.

Bibliografie

- den Boon, Ton; Geeraerts, Dirk: van Dale. Groot woordenboek van de Nederlandse taal. Veertiende, herziene uitgave. Van Dale lexicografie, Antwerpen/Utrecht, 2005
- Brems, Hugo: *Altijd weer vogels die nesten beginnen. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1945-2005*. Uitgeverij Bert Bakker. Amsterdam. 2006
- Abdolah, Kader: *De reis van de lege flessen*
- Accord, Clark: *Bingo!*. Rainbow Pockets, Uitgeverij Maarten Muntinga bv, Amsterdam. Tweede druk, 2010
- Bahara, Hassan: *Een verhaal uit de stad Damsko*. Van Genneep, Amsterdam, 2006
- Bijlir, Najoua: *El Weswes. Het geheime leven van jonge vrouwen*. Vassallucci, Amsterdam, 2001
- Bouazza, Hafid: *Paravion*. Uitgeverij Prometheus, Amsterdam, 2004
- Yerli, Nilgun: *De garnalenpelster*. Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam/Antwerpen, zeventiende druk, 2004
- T'Sjoen, Yves: *De Zwaartekracht overwonnen: dossier over "allochtone" literatuur*. Academia Press, 2004
- Jaarrapport Integratie 2008 – samengesteld door het CBS; te downloaden op: <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/37812C9B-39B7-46FC-A893-294F18933E81/0/2008b61pub.pdf>
- Gera, Judit en Sneller, A. Agnes: *Inleiding literatuurgeschiedenis voor de internationale neerlandistiek*. Uitgeverij Verloren, Hilversum, 2010
- Nicolaas, Haan. Sprangers, Arno. Witvliet, Henrico: *Arbeidsmigranten en hun gezinnen*. Uitgegeven door het CBS, te downloaden op URL: <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/B81462F3-8B51-4565-B1A9-E8A87890DCAC/0/2003k2b15p020art.pdf>
- Schuster, John: *Poortwachters over immigranten; Het debat over immigratie in de naoorlogse Groot-Brittannië en Nederland*, Amsterdam, Spinhuis, 1999
- Van Praag Carlo: *Marokkanen in Nederland: Een profiel*. Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut. Rapport no.67, Rotterdam, 2006. Te downloaden op URL: <http://www.nidi.knaw.nl/en/output/reports/nidi-report-67.pdf/nidi-report-67.pdf>
- het Centraal Bureau voor de Statistiek: *De nieuwe gastarbeider. Hoogopgeleide gastarbeider uit de westerse landen*. Dit document is te downloaden op URL: <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/537659D0-02B3-46B2-AC9F-52F9A89286B5/0/index1094.pdf>

Webpagina's:

- URL: http://cns.elte.hu/Writer/Benali/Benali3_%2011-10-05.html/ - lezing van Lisa Lehner op de ELTE Universiteit te Boedapest inzake Abdelkader Benali
- URL: <http://www.eerstekamer.nl/> - Eerste kamer van der Staten Generaal
- URL: <http://www.watwilwilders.nl/> - webpagina waarop de uitspraken van Geert Wilders op rij worden gezet
- URL: <http://www.degeus.nl/> - webpagina van de uitgeverij De Geus
- URL: <http://www.islamitischebegrippen.nl/>

- URL: <http://www.clarkaccord.com/> - webpagina's van de schrijver en publicist Clark Accord
- URL: <http://www.yusefelhalal.nl/> - webpagina's van een mysterieuze auteur Yusef El Halal
- URL: <http://nrcboeken.nl>
- URL: <http://ernestvanderkwast.nl>
- URL: <http://www.parool.nl/parool/nl/1804/60-minuten/article/263319/2009/10/01/Ik-vond-het-eng-om-God-te-zijn.dhtml> - een interview met Hafid Bouazza tijdens het Parooltheater
- URL: <http://www.kb.nl/> = de Koninklijke bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland
- URL: <http://www.inburgeren.nl/>

9. Alfabetische lijst met gebruikte afkortingen

CBS	=	het Centraal Bureau voor de Statistiek
CPB	=	het Centraal Planbureau
dwz	=	dat wil zeggen
Gr.	=	Grieks
iem	=	iemand
m.n.	=	met name
mv.	=	meervoud
o.a.	=	onder andere
tgov.	=	tegenovergestelde
vd	=	van de
vgl	=	vervolgens
zgn.	=	zogenaamd